๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

ขุทฺทกนิกาเย

สุตฺตนิปาตปาฬิ

๑. อุรควโคฺค

๑. อุรคสุตฺตํ

๑. โย [โย เว (สฺยา.)] อุปฺปติตํ วิเนติ โกธํ, วิสฎํ สปฺปวิสํว โอสเธหิ [โอสเธภิ (ก.)];
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ [ชิณฺณมิว ตจํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ชิณฺณมิวา ตจํ (?)] ปุราณํ๚

๒. โย ราคมุทจฺฉิทา อเสสํ, ภิสปุปฺผํว สโรรุหํ [สเรรุหํ (ก.)] วิคยฺห;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ, ปุราณํ๚

๓. โย ตณฺหมุทจฺฉิทา อเสสํ, สริตํ สีฆสรํ วิโสสยิตฺวา;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๔. โย มานมุทพฺพธี อเสสํ, นฬเสตุํว สุทุพฺพลํ มโหโฆ;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๕. โย นาชฺฌคมา ภเวสุ สารํ, วิจินํ ปุปฺผมิว [ปุปฺผมิว (พหูสุ)] อุทุมฺพเรสุ;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๖. ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา, อิติภวาภวตญฺจ [อิติพฺภวาภวตญฺจ (ก.)] วีติวตฺโต;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๗. ยสฺส วิตกฺกา วิธูปิตา, อชฺฌตฺตํ สุวิกปฺปิตา อเสสา;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๘. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ อจฺจคมา อิมํ ปปญฺจํ;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๙. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ วิตถมิทนฺติ ญตฺวา [อุตฺวา (สฺยา. ปี. ก.)] โลเก;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๑๐. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ วิตถมิทนฺติ วีตโลโภ;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๑๑. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ วิตถมิทนฺติ วีตราโค;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํ๚

๑๒. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ วิตถมิทนฺติ วีตโทโส;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

๑๓. โย นาจฺจสารี น ปจฺจสารี, สพฺพํ วิตถมิทนฺติ วีตโมโห;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

๑๔. ยสฺสานุสยา น สนฺติ เกจิ, มูลา จ อกุสลา สมูหตาเส;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

๑๕. ยสฺส ทรถชา น สนฺติ เกจิ, โอรํ อาคมนาย ปจฺจยาเส;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

๑๖. ยสฺส วนถชา น สนฺติ เกจิ, วินิพนฺธาย ภวาย เหตุกปฺปา;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

๑๗. โย นีวรเณ ปหาย ปญฺจ, อนิโฆ ติณฺณกถํกโถ วิสโลฺล;
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ, อุรโค ชิณฺณมิวตฺตจํ ปุราณํฯ

อุรคสุตฺตํ ปฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๒. ธนิยสุตฺตํ

๑๘. “ปโกฺกทโน ทุทฺธขีโรหมสฺมิ, (อิติ ธนิโย โคโป)
อนุตีเร มหิยา สมานวาโส;
ฉนฺนา กุฏิ อาหิโต คินิ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๑๙. “อโกฺกธโน วิคตขิโลหมสฺมิ [วิคตขีโลหมสฺมิ (สี. ปี.)], (อิติ ภควา)
อนุตีเร มหิเยกรตฺติวาโส;
วิวฏา กุฏิ นิพฺพุโต คินิ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๐. “อนฺธกมกสา น วิชฺชเร, (อิติ ธนิโย โคโป)
กเจฺฉ รูฬฺหติเณ จรนฺติ คาโว;
วุฏฺฐิมฺปิ สเหยฺยุมาคตํ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๑. “พทฺธาสิ ภิสี สุสงฺขตา, (อิติ ภควา)
ติโณฺณ ปารคโต วิเนยฺย โอฆํ;
อโตฺถ ภิสิยา น วิชฺชติ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๒. “โคปี มม อสฺสวา อโลลา, (อิติ ธนิโย โคโป)
ทีฆรตฺตํ [ทีฆรตฺต (ก.)] สํวาสิยา มนาปา;
ตสฺสา น สุณามิ กิญฺจิ ปาปํ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๓. “จิตฺตํ มม อสฺสวํ วิมุตฺตํ, (อิติ ภควา)
ทีฆรตฺตํ ปริภาวิตํ สุทนฺตํ;
ปาปํ ปน เม น วิชฺชติ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๔. “อตฺตเวตนภโตหมสฺมิ , (อิติ ธนิโย โคโป)
ปุตฺตา จ เม สมานิยา อโรคา;
เตสํ น สุณามิ กิญฺจิ ปาปํ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๕. “นาหํ ภตโกสฺมิ กสฺสจิ, (อิติ ภควา)
นิพฺพิฏฺเฐน จรามิ สพฺพโลเก;
อโตฺถ ภติยา น วิชฺชติ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๖. “อตฺถิ วสา อตฺถิ เธนุปา, (อิติ ธนิโย โคโป)
โคธรณิโย ปเวณิโยปิ อตฺถิ;
อุสโภปิ ควมฺปตีธ อตฺถิ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๗.“นตฺถิ วสา นตฺถิ เธนุปา, (อิติ ภควา)
โคธรณิโย ปเวณิโยปิ นตฺถิ;
อุสโภปิ ควมฺปตีธ นตฺถิ, อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๘. “ขิลา นิขาตา อสมฺปเวธี, (อิติ ธนิโย โคโป)
ทามา มุญฺชมยา นวา สุสณฺฐานา;
น หิ สกฺขินฺติ เธนุปาปิ เฉตฺตุํ [เฉตฺตุํ (ก.)], อถ เจ ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๒๙. “อุสโภริว เฉตฺว [เฉตฺวา (สฺยา. ก.)] พนฺธนานิ, (อิติ ภควา)
นาโค ปูติลตํว ทาลยิตฺวา [ปูติลตํ ปทาลยิตฺวา (สฺยา. ก.)];
นาหํ ปุนุเปสฺสํ [ปุน อุเปสฺสํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ปุนุเปยฺย (ก.)] คพฺภเสยฺยํ, อถ เจ
ปตฺถยสี ปวสฺส เทว”ฯ

๓๐. “นินฺนญฺจ ถลญฺจ ปูรยนฺโต, มหาเมโฆ ปวสฺสิ ตาวเทว;
สุตฺวา เทวสฺส วสฺสโต, อิมมตฺถํ ธนิโย อภาสถฯ

๓๑. “ลาภา วต โน อนปฺปกา, เย มยํ ภควนฺตํ อทฺทสาม;
สรณํ ตํ อุเปม จกฺขุม, สตฺถา โน โหหิ ตุวํ มหามุนิฯ

๓๒. “โคปี จ อหญฺจ อสฺสวา, พฺรหฺมจริยํ [พฺรหฺมจริย (ก.)] สุคเต จรามเส;
ชาติมรณสฺส ปารคู [ปารคา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], ทุกฺขสฺสนฺตกรา ภวามเส”ฯ

๓๓. “นนฺทติ ปุเตฺตหิ ปุตฺติมา, (อิติ มาโร ปาปิมา)
โคมา [โคมิโก (สี. ปี.), โคปิโก (สฺยา. กํ.), โคปิโย (ก.)] โคหิ ตเถว นนฺทติ;
อุปธี หิ นรสฺส นนฺทนา, น หิ โส นนฺทติ โย นิรูปธิ”ฯ

๓๔. “โสจติ ปุเตฺตหิ ปุตฺติมา, (อิติ ภควา)
โคปิโย โคหิ ตเถว โสจติ;
อุปธี หิ นรสฺส โสจนา, น หิ โส โสจติ โย นิรูปธี”ติฯ

ธนิยสุตฺตํ ทุติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๓. ขคฺควิสาณสุตฺตํ

๓๕. สเพฺพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ, อวิเหฐยํ อญฺญตรมฺปิ เตสํ;
น ปุตฺตมิเจฺฉยฺย กุโต สหายํ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๓๖. สํสคฺคชาตสฺส ภวนฺติ เสฺนหา, เสฺนหนฺวยํ ทุกฺขมิทํ ปโหติ;
อาทีนวํ เสฺนหชํ เปกฺขมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๓๗. มิเตฺต สุหเชฺช อนุกมฺปมาโน, หาเปติ อตฺถํ ปฏิพทฺธจิโตฺต;
เอตํ ภยํ สนฺถเว [สนฺธเว (ก.)] เปกฺขมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๓๘. วํโส วิสาโลว ยถา วิสโตฺต, ปุเตฺตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา;
วํสกฺกฬีโรว [วํสกฬีโรว (สี.), วํสากฬีโรว (สฺยา. กํ. ปี.), วํเสกฬีโรว (นิเทฺทส)] สชฺชมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๓๙. มิโค อรญฺญมฺหิ ยถา อพโทฺธ [อพนฺโธ (สฺยา. กํ.)], เยนิจฺฉกํ คจฺฉติ โคจราย;
วิญฺญู นโร เสริตํ เปกฺขมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๐. อามนฺตนา โหติ สหายมเชฺฌ, วาเส ฐาเน คมเน จาริกาย;
อนภิชฺฌิตํ เสริตํ เปกฺขมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๑. ขิฑฺฑา รตี โหติ สหายมเชฺฌ, ปุเตฺตสุ จ วิปุลํ โหติ เปมํ;
ปิยวิปฺปโยคํ วิชิคุจฺฉมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๒. จาตุทฺทิโส อปฺปฏิโฆ จ โหติ, สนฺตุสฺสมาโน อิตรีตเรน;
ปริสฺสยานํ สหิตา อฉมฺภี, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๓. ทุสฺสงฺคหา ปพฺพชิตาปิ เอเก, อโถ คหฏฺฐา ฆรมาวสนฺตา;
อโปฺปสฺสุโกฺก ปรปุเตฺตสุ หุตฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๔. โอโรปยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ [คิหิวฺยญฺชนานิ (สฺยา. กํ. ปี.)], สญฺฉินฺนปโตฺต [สํสีนปโตฺต (สี.)] ยถา โกวิฬาโร;
เฉตฺวาน วีโร คิหิพนฺธนานิ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๕. สเจ ลเภถ นิปกํ สหายํ, สทฺธิํ จรํ สาธุวิหาริธีรํ;
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ, จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมาฯ

๔๖. โน เจ ลเภถ นิปกํ สหายํ, สทฺธิํ จรํ สาธุวิหาริธีรํ;
ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ ปหาย, เอโก จเร มาตงฺครเญฺญว นาโคฯ

๔๗. อทฺธา ปสํสาม สหายสมฺปทํ, เสฏฺฐา สมา เสวิตพฺพา สหายา;
เอเต อลทฺธา อนวชฺชโภชี, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๘. ทิสฺวา สุวณฺณสฺส ปภสฺสรานิ, กมฺมารปุเตฺตน สุนิฏฺฐิตานิ;
สงฺฆฏฺฏมานานิ ทุเว ภุชสฺมิํ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๔๙. เอวํ ทุติเยน [ทุติเยน (สพฺพตฺถ)] สหา มมสฺส, วาจาภิลาโป อภิสชฺชนา วา;
เอตํ ภยํ อายติํ เปกฺขมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๐. กามา หิ จิตฺรา มธุรา มโนรมา, วิรูปรูเปน มเถนฺติ จิตฺตํ;
อาทีนวํ กามคุเณสุ ทิสฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๑. อีตี จ คณฺโฑ จ อุปทฺทโว จ, โรโค จ สลฺลญฺจ ภยญฺจ เมตํ;
เอตํ ภยํ กามคุเณสุ ทิสฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๒. สีตญฺจ อุณฺหญฺจ ขุทํ ปิปาสํ, วาตาตเป ฑํสสรีสเป [ฑํสสิรึสเป (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] จ;
สพฺพานิเปตานิ อภิสมฺภวิตฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๓. นาโคว ยูถานิ วิวชฺชยิตฺวา, สญฺชาตขนฺโธ ปทุมี อุฬาโร;
ยถาภิรนฺตํ วิหรํ [วิหเร (สี. ปี. นิทฺทส)] อรญฺเญ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๔. อฏฺฐานตํ สงฺคณิการตสฺส, ยํ ผสฺสเย [ผุสฺสเย (สฺยา.)] สามยิกํ วิมุตฺตึ;
อาทิจฺจพนฺธุสฺส วโจ นิสมฺม, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๕. ทิฏฺฐีวิสูกานิ อุปาติวตฺโต, ปตฺโต นิยามํ ปฏิลทฺธมคฺโค;
อุปฺปนฺนญาโณมฺหิ อนญฺญเนยฺโย, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๖. นิโลลุโป นิกฺกุโห นิปฺปิปาโส, นิมฺมกฺโข นิทฺธนฺตกสาวโมโห;
นิราสโย [นิราสาโส (ก.)] สพฺพโลเก ภวิตฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๗. ปาปํ สหายํ ปริวชฺชเยถ, อนตฺถทสฺสึ วิสเม นิวิฏฺฐํ;
สยํ น เสเว ปสุตํ ปมตฺตํ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๘. พหุสฺสุตํ ธมฺมธรํ ภเชถ, มิตฺตํ อุฬารํ ปฏิภานวนฺตํ;
อญฺญาย อตฺถานิ วิเนยฺย กงฺขํ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๕๙. ขิฑฺฑํ รตึ กามสุขญฺจ โลเก, อนลงฺกริตฺวา อนเปกฺขมาโน;
วิภูสนฏฺฐานา วิรโต สจฺจวาที, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๐. ปุตฺตญฺจ ทารํ ปิตรญฺจ มาตรํ, ธนานิ ธญฺญานิ จ พนฺธวานิ [พนฺธวานิ จ (ปี.)];
หิตฺวาน กามานิ ยโถธิกานิ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๑. สงฺโค เอโส ปริตฺตเมตฺถ โสขฺยํ, อปฺปสฺสาโท ทุกฺขเมตฺถ ภิยฺโย;
คโฬ เอโส อิติ ญตฺวา มุตีมา [มตีมา (สฺยา. ก.)], เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๒. สนฺทาลยิตฺวาน [ปทาลยิตฺวาน (ก.)] สํโยชนานิ, ชาลํว เภตฺวา สลิลมฺพุจารี;
อคฺคีว ทฑฺฒํ อนิวตฺตมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๓. โอกฺขิตฺตจกฺขู น จ ปาทโลโล, คุตฺตินฺทฺริโย รกฺขิตมานสาโน;
อนวสฺสุโต อปริฑยฺหมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๔. โอหารยิตฺวา คิหิพฺยญฺชนานิ, สญฺฉนฺนปตฺโต [สญฺฉินฺนปตฺโต (สฺยา. ปี.), ปจฺฉินฺนปตฺโต (ก.)] ยถา ปาริฉตฺโต;
กาสายวตฺโถ อภินิกฺขมิตฺวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๕. รเสสุ เคธํ อกรํ อโลโล, อนญฺญโปสี สปทานจารี;
กุเล กุเล อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต [อปฺปฏิพนฺธจิตฺโต (ก.)], เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๖. ปหาย ปญฺจาวรณานิ เจตโส, อุปกฺกิเลเส พฺยปนุชฺช สพฺเพ;
อนิสฺสิโต เฉตฺว [เฉตฺวา (สฺยา. ปี. ก.)] สิเนหโทสํ [เสฺนหโทสํ (ก.)], เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๗. วิปิฏฺฐิกตฺวาน สุขํ ทุขญฺจ, ปุพฺเพว จ โสมนสฺสโทมนสฺสํ;
ลทฺธานุเปกฺขํ สมถํ วิสุทฺธํ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๘. อารทฺธวีริโย ปรมตฺถปตฺติยา, อลีนจิตฺโต อกุสีตวุตฺติ;
ทฬฺหนิกฺกโม ถามพลูปปนฺโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๖๙. ปฏิสลฺลานํ ฌานมริญฺจมาโน, ธมฺเมสุ นิจฺจํ อนุธมฺมจารี;
อาทีนวํ สมฺมสิตา ภเวสุ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๐. ตณฺหกฺขยํ ปตฺถยมปฺปมตฺโต, อเนฬมูโค [อเนลมูโค (สฺยา. ปี. ก.)] สุตวา สตีมา;
สงฺขาตธมฺโม นิยโต ปธานวา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๑. สีโหว สทฺเทสุ อสนฺตสนฺโต, วาโตว ชาลมฺหิ อสชฺชมาโน;
ปทุมํว โตเยน อลิปฺปมาโน [อลิมฺปมาโน (สี. สฺยา. ก.)], เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๒. สีโห ยถา ทาฐพลี ปสยฺห, ราชา มิคานํ อภิภุยฺย จารี;
เสเวถ ปนฺตานิ เสนาสนานิ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๓. เมตฺตํ อุเปกฺขํ กรุณํ วิมุตฺตึ, อาเสวมาโน มุทิตญฺจ กาเล;
สพฺเพน โลเกน อวิรุชฺฌมาโน, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๔. ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ, สนฺทาลยิตฺวาน สํโยชนานิ;
อสนฺตสํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

๗๕. ภชนฺติ เสวนฺติ จ การณตฺถา, นิกฺการณา ทุลฺลภา อชฺช มิตฺตา;
อตฺตฏฺฐปญฺญา อสุจี มนุสฺสา, เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปฯ

ขคฺควิสาณสุตฺตํ ตติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๔. กสิภารทฺวาชสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา มคเธสุ วิหรติ ทกฺขิณาคิริสฺมึ [ทกฺขิณคิริสฺมึ (ก.)] เอกนาฬายํ พฺราหฺมณคาเมฯ เตน โข ปน สมเยน กสิภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส ปญฺจมตฺตานิ นงฺคลสตานิ ปยุตฺตานิ โหนฺติ วปฺปกาเลฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน กสิภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส กมฺมนฺโต เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน กสิภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส ปริเวสนา วตฺตติฯ อถ โข ภควา เยน ปริเวสนา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ

อถ ขฺโข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ ปิณฺฑาย ฐิตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหํ โข, สมณ, กสามิ จ วปามิ จ; กสิตฺวา จ วปิตฺวา จ ภุญฺชามิฯ ตฺวมฺปิ, สมณ, กสสฺสุ จ วปสฺสุ จ; กสิตฺวา จ วปิตฺวา จ ภุญฺชสฺสู’’ติฯ

‘‘อหมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, กสามิ จ วปามิ จ; กสิตฺวา จ วปิตฺวา จ ภุญฺชามี’’ติฯ ‘‘น โข ปน มยํ [น โข ปน สมณ (สฺยา.)] ปสฺสาม โภโต โคตมสฺส ยุคํ วา นงฺคลํ วา ผาลํ วา ปาจนํ วา พลิพทฺเท [พลิวทฺเท (สี. ปี.), พลีพทฺเท (?)] วาฯ อถ จ ปน ภวํ โคตโม เอวมาห – ‘อหมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, กสามิ จ วปามิ จ; กสิตฺวา จ วปิตฺวา จ ภุญฺชามี’’’ติฯ

อถ โข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๗๖. ‘‘กสฺสโก ปฏิชานาสิ, น จ ปสฺสาม เต กสิํ;
กสิํ โน ปุจฺฉิโต พฺรูหิ, ยถา ชาเนมุ เต กสิํ’’ฯ

๗๗. ‘‘สทฺธา พีชํ ตโป วุฏฺฐิ, ปญฺญา เม ยุคนงฺคลํ;
หิรี อีสา มโน โยตฺตํ, สติ เม ผาลปาจนํฯ

๗๘. ‘‘กายคุตฺโต วจีคุตฺโต, อาหาเร อุทเร ยโต;
สจฺจํ กโรมิ นิทฺทานํ, โสรจฺจํ เม ปโมจนํฯ

๗๙. ‘‘วีริยํ เม ธุรโธรยฺหํ, โยคกฺเขมาธิวาหนํ;
คจฺฉติ อนิวตฺตนฺตํ, ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจติฯ

๘๐. ‘‘เอวเมสา กสี กฏฺฐา, สา โหติ อมตปฺผลา;
เอตํ กสิํ กสิตฺวาน, สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตี’’ติฯ

อถ โข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ มหติยา กํสปาติยา ปายสํ [ปายาสํ (สพฺพตฺถ)] วฑฺเฒตฺวา ภควโต อุปนาเมสิ – ‘‘ภุญฺชตุ ภวํ โคตโม ปายสํฯ กสฺสโก ภวํ; ยํ หิ ภวํ โคตโม อมตปฺผลํ [อมตปฺผลมฺปิ (สํ. นิ. ๑.๑๙๗)] กสิํ กสตี’’ติฯ

๘๑. ‘‘คาถาภิคีตํ เม อโภชเนยฺยํ, สมฺปสฺสตํ พฺราหฺมณ เนส ธมฺโม;
คาถาภิคีตํ ปนุทนฺติ พุทฺธา, ธมฺเม สตี พฺราหฺมณ วุตฺติเรสาฯ

๘๒. ‘‘อเญฺญน จ เกวลินํ มเหสิํ, ขีณาสวํ กุกฺกุจฺจวูปสนฺตํ;
อเนฺนน ปาเนน อุปฏฺฐหสฺสุ, เขตฺตํ หิ ตํ ปุญฺญเปกฺขสฺส โหตี’’ติฯ

‘‘อถ กสฺส จาหํ, โภ โคตม, อิมํ ปายสํ ทมฺมี’’ติ? ‘‘น ขฺวาหํ ตํ, พฺราหฺมณ, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย, ยสฺส โส ปายโส ภุตฺโต สมฺมา ปริณามํ คเจฺฉยฺย, อญฺญตฺร ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วาฯ เตน หิ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, ตํ ปายสํ อปฺปหริเต วา ฉฑฺฑหิ อปฺปาณเก วา อุทเก โอปิลาเปหี’’ติฯ

อถ โข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ตํ ปายสํ อปฺปาณเก อุทเก โอปิลาเปสิฯ อถ โข โส ปายโส อุทเก ปกฺขิตฺโต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ สนฺธูปายติ สมฺปธูปายติ [สนฺธูมายติ สมฺปธูมายติ (สฺยา.)]ฯ เสยฺยถาปิ นาม ผาโล ทิวสํ สนฺตตฺโต [ทิวสสนฺตตฺโต (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อุท

เก ปกฺขิโตฺต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ สนฺธูปายติ สมฺปธูปายติ; เอวเมว โส ปายโส อุทเก ปกฺขิโตฺต จิจฺจิฏายติ จิฏิจิฏายติ สนฺธูปายติ สมฺปธูปายติฯ

อถ โข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ สํวิโคฺค โลมหฏฺฐชาโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ , โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย, จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ [ทกฺขินฺตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติฯ

อลตฺถ โข กสิภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อจิรูปสมฺปโนฺน โข ปนายสฺมา ภารทฺวาโช เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ [อญฺญตโร จ โข (สี. ปี.), อญฺญตโร โข (สฺยา. กํ. ก.)] ปนายสฺมา ภารทฺวาโช อรหตํ อโหสีติฯ

กสิภารทฺวาชสุตฺตํ จตุตฺถํ นิฏฺฐิตํฯ

๕. จุนฺทสุตฺตํ

๘๓. ‘‘ปุจฺฉามิ มุนิํ ปหูตปญฺญํ, (อิติ จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต)
พุทฺธํ ธมฺมสฺสามิํ วีตตณฺหํ;
ทฺวิปทุตฺตมํ [ทิปทุตฺตมํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สารถีนํ ปวรํ, กติ โลเก สมณา ตทิงฺฆ พฺรูหิ’’ฯ

๘๔. ‘‘จตุโร สมณา น ปญฺจมตฺถิ, (จุนฺทาติ ภควา)
เต เต อาวิกโรมิ สกฺขิปุโฏฺฐ;
มคฺคชิโน มคฺคเทสโก จ, มเคฺค ชีวติ โย จ มคฺคทูสี’’ฯ

๘๕. ‘‘กํ มคฺคชินํ วทนฺติ พุทฺธา, (อิติ จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต)
มคฺคกฺขายี กถํ อตุโลฺย โหติ;
มเคฺค ชีวติ เม พฺรูหิ ปุโฏฺฐ, อถ เม อาวิกโรหิ มคฺคทูสิํ’’ [มคฺคทูสี (ก.)]ฯ

๘๖. ‘‘โย ติณฺณกถํกโถ วิสโลฺล, นิพฺพานาภิรโต อนานุคิโทฺธ;
โลกสฺส สเทวกสฺส เนตา, ตาทิํ มคฺคชินํ วทนฺติ พุทฺธาฯ

๘๗. ‘‘ปรมํ ปรมนฺติ โยธ ญตฺวา, อกฺขาติ วิภชเต อิเธว ธมฺมํ;
ตํ กงฺขฉิทํ มุนิํ อเนชํ, ทุติยํ ภิกฺขุนมาหุ มคฺคเทสิํฯ
๘๘. ‘‘โย ธมฺมปเท สุเทสิเต, มเคฺค ชีวติ สญฺญโต สตีมา;
อนวชฺชปทานิ เสวมาโน, ตติยํ ภิกฺขุนมาหุ มคฺคชีวิํฯ
๘๙. ‘‘ฉทนํ กตฺวาน สุพฺพตานํ, ปกฺขนฺที กุลทูสโก ปคโพฺภ;
มายาวี อสญฺญโต ปลาโป, ปติรูเปน จรํ ส มคฺคทูสีฯ

๙๐. “เอเต จ ปฏิวิชฺฌิ โย คหโฏฺฐ, สุตวา อริยสาวโก สปโญฺญ;
สเพฺพ เนตาทิสาติ [สเพฺพ เน ตาทิสาติ (สี. สฺยา. ปี.)] ญตฺวา, อิติ ทิสฺวา น หาเปติ ตสฺส สทฺธา;
กถํ หิ ทุเฏฺฐน อสมฺปทุฏฺฐํ, สุทฺธํ อสุทฺเธน สมํ กเรยฺยา”ติฯ

จุนฺทสุตฺตํ ปญฺจมํ นิฏฺฐิตํฯ

๖. ปราภวสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๙๑. “ปราภวนฺตํ ปุริสํ, มยํ ปุจฺฉาม โคตม [โคตมํ (สี. สฺยา.)];
ภควนฺตํ [ภวนฺตํ (สฺยา. ก.)] ปุฏฺฐุมาคมฺม, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๒. “สุวิชาโน ภวํ โหติ, สุวิชาโน [ทุวิชาโน (สฺยา. ก.)] ปราภโว;
ธมฺมกาโม ภวํ โหติ, ธมฺมเทสฺสี ปราภโว”ฯ

๙๓. “อิติ เหตํ วิชานาม, ปฐโม โส ปราภโว;
ทุติยํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๔. “อสนฺตสฺส ปิยา โหนฺติ, สนฺเต น กุรุเต ปิยํ;
อสตํ ธมฺมํ โรเจติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๕. “อิติ เหตํ วิชานาม, ทุติโย โส ปราภโว;
ตติยํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๖. “นิทฺทาสีลี สภาสีลี, อนุฏฺฐาตา จ โย นโร;
อลโส โกธปญฺญาโณ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๗. “อิติ เหตํ วิชานาม, ตติโย โส ปราภโว;
จตุตฺถํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๘. “โย มาตรํ [โย มาตรํ วา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปิตรํ วา, ชิณฺณกํ คตโยพฺพนํ;
ปหุ สนฺโต น ภรติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๙๙. “อิติ เหตํ วิชานาม, จตุโตฺถ โส ปราภโว;
ปญฺจมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๐. “โย พฺราหฺมณํ [โย พฺราหฺมณํ วา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมณํ วา, อญฺญํ วาปิ วนิพฺพกํ;
มุสาวาเทน วญฺเจติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๑. “อิติ เหตํ วิชานาม, ปญฺจโม โส ปราภโว;
ฉฏฺฐมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๒. “ปหูตวิตฺโต ปุริโส, สหิรญฺโญ สโภชโน;
เอโก ภุญฺชติ สาทูนิ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๓. “อิติ เหตํ วิชานาม, ฉฏฺโฐ โส ปราภโว;
สตฺตมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๔. “ชาติตฺถทฺโธ ธนตฺถทฺโธ, โคตฺตตฺถทฺโธ จ โย นโร;
สญฺญาตึ อติมญฺญติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๕. “อิติ เหตํ วิชานาม, สตฺตโม โส ปราภโว;
อฏฺฐมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๖. “อิตฺถิธุตฺโต สุราธุตฺโต, อกฺขธุตฺโต จ โย นโร;
ลทฺธํ ลทฺธํ วินาเสติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๗. “อิติ เหตํ วิชานาม, อฏฺฐโม โส ปราภโว;
นวมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๘. “เสหิ ทาเรหิ อสนฺตุฏฺโฐ [ทาเรหฺยสนฺตุฏฺโฐ (ก.)], เวสิยาสุ ปทุสฺสติ [ปทิสฺสติ (สี.)];
ทุสฺสติ [ทิสฺสติ (สี. ปี.)] ปรทาเรสุ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๐๙. “อิติ เหตํ วิชานาม, นวโม โส ปราภโว;
ทสมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๐. “อตีตโยพฺพโน โปโส, อาเนติ ติมฺพรุตฺถนึ;
ตสฺสา อิสฺสา น สุปติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๑. “อิติ เหตํ วิชานาม, ทสโม โส ปราภโว;
เอกาทสมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๒. “อิตฺถึ โสณฺฑึ วิกิรณึ, ปุริสํ วาปิ ตาทิสํ;
อิสฺสริยสฺมึ ฐเปติ [ฐาเปติ (สี. ปี.), ถเปติ (ก.)], ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๓. “อิติ เหตํ วิชานาม, เอกาทสโม โส ปราภโว;
ทฺวาทสมํ ภควา พฺรูหิ, กึ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๔. “อปฺปโภโค มหาตโณฺห, ขตฺติเย ชายเต กุเล;
โส จ รชฺชํ ปตฺถยติ, ตํ ปราภวโต มุขํ”ฯ

๑๑๕. “เอเต ปราภเว โลเก, ปณฺฑิโต สมเวกฺขิย;
อริโย ทสฺสนสมฺปนฺโน, ส โลกํ ภชเต สิว”นฺติฯ

ปราภวสุตฺตํ ฉฏฺฐํ นิฏฺฐิตํฯ

๗. วสลสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ เตน โข ปน สมเยน อคฺคิกภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสเน อคฺคิ ปชฺชลิโต โหติ อาหุติ ปคฺคหิตาฯ อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน เยน อคฺคิกภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ

อทฺทสา โข อคฺคิกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ตเตฺรว [อเตฺรว (สฺยา. ก.)], มุณฺฑก; ตเตฺรว, สมณก; ตเตฺรว, วสลก ติฏฺฐาหี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, ภควา อคฺคิกภารทฺวาชํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – ‘‘ชานาสิ ปน ตฺวํ, พฺราหฺมณ, วสลํ วา วสลกรเณ วา ธเมฺม’’ติ? ‘‘น ขฺวาหํ, โภ โคตม, ชานามิ วสลํ วา วสลกรเณ วา ธเมฺม; สาธุ เม ภวํ โคตโม ตถา ธมฺมํ เทเสตุ, ยถาหํ ชาเนยฺยํ วสลํ วา วสลกรเณ วา ธเมฺม’’ติฯ ‘‘เตน หิ, พฺราหฺมณ, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, โภ’’ติ โข อคฺคิกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

๑๑๖. ‘‘โกธโน อุปนาหี จ, ปาปมกฺขี จ โย นโร;
วิปนฺนทิฏฺฐิ มายาวี, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๑๗. ‘‘เอกชํ วา ทฺวิชํ [ทิชํ (ปี.)] วาปิ, โยธ ปาณํ วิหิํสติ;
ยสฺส ปาเณ ทยา นตฺถิ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๑๘. ‘‘โย หนฺติ ปริรุนฺธติ [อุปรุเนฺธติ (สฺยา.), อุปรุนฺธติ (ก.)], คามานิ นิคมานิ จ;
นิคฺคาหโก [นิคฺฆาตโก (?)] สมญฺญาโต, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๑๙. ‘‘คาเม วา ยทิ วา รเญฺญ, ยํ ปเรสํ มมายิตํ;
เถยฺยา อทินฺนมาเทติ [อทินฺนํ อาทิยติ (สี. ปี.)], ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๐. ‘‘โย หเว อิณมาทาย, จุชฺชมาโน [ภุญฺชมาโน (?)] ปลายติ;
น หิ เต อิณมตฺถีติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๑. ‘‘โย เว กิญฺจิกฺขกมฺยตา, ปนฺถสฺมิํ วชนฺตํ ชนํ;
หนฺตฺวา กิญฺจิกฺขมาเทติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๒. ‘‘อตฺตเหตุ ปรเหตุ, ธนเหตุ จ [ธนเหตุ ว (ก.)] โย นโร;
สกฺขิปุโฏฺฐ มุสา พฺรูติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๓. ‘‘โย ญาตีนํ สขีนํ วา, ทาเรสุ ปฏิทิสฺสติ;
สาหสา [สหสา (สี. สฺยา.)] สมฺปิเยน วา, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๔. ‘‘โย มาตรํ ปิตรํ วา, ชิณฺณกํ คตโยพฺพนํ;
ปหุ สโนฺต น ภรติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๕. ‘‘โย มาตรํ ปิตรํ วา, ภาตรํ ภคินิํ สสุํ;
หนฺติ โรเสติ วาจาย, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๖. “โย อตฺถํ ปุจฺฉิโต สนฺโต, อนตฺถมนุสาสติ;
ปฏิจฺฉนฺเนน มนฺเตติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๗. “โย กตฺวา ปาปกํ กมฺมํ, มา มํ ชญฺญาติ อิจฺฉติ [วิภ. ๘๙๔ ปสฺสิตพฺพํ];
โย ปฏิจฺฉนฺนกมฺมนฺโต, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๘. “โย เว ปรกุลํ คนฺตฺวา, ภุตฺวาน [สุตฺวา จ (สฺยา. ก.)] สุจิโภชนํ;
อาคตํ นปฺปฏิปูเชติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๒๙. “โย พฺราหฺมณํ สมณํ วา, อญฺญํ วาปิ วนิพฺพกํ;
มุสาวาเทน วญฺเจติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๐. “โย พฺราหฺมณํ สมณํ วา, ภตฺตกาเล อุปฏฺฐิเต;
โรเสติ วาจา น จ เทติ, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๑. “อสตํ โยธ ปพฺรูติ, โมเหน ปลิคุณฺฐิโต;
กิญฺจิกฺขํ นิชิคีสาโน [นิชิคึสาโน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๒. “โย จตฺตานํ สมุกฺกํเส, ปเร จ มวชานาติ [มวชานติ (สี. สฺยา. ปี.)];
นิหีโน เสน มาเนน, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๓. “โรสโก กทริโย จ, ปาปิจฺโฉ มจฺฉรี สโฐ;
อหิริโก อโนตฺตปฺปี, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๔. “โย พุทฺธํ ปริภาสติ, อถ วา ตสฺส สาวกํ;
ปริพฺพาชํ [ปริพฺพชํ (ก.), ปริพฺพาชกํ (สฺยา. กํ.)] คหฏฺฐํ วา, ตํ ชญฺญา วสโล อิติฯ

๑๓๕. “โย เว อนรหํ [อนรหา (สี. ปี.)] สนฺโต, อรหํ ปฏิชานาติ [ปฏิชานติ (สี. สฺยา. ปี.)];
โจโร สพฺรหฺมเก โลเก, เอโส โข วสลาธโมฯ

๑๓๖. “เอเต โข วสลา วุตฺตา, มยา เยเต ปกาสิตา;
น ชจฺจา วสโล โหติ, น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ;
กมฺมุนา [กมฺมนา (สี. ปี.)] วสโล โหติ, กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณฯ

๑๓๗. “ตทมินาปิ ชานาถ, ยถาเมทํ [ยถาเปทํ (ก.)] นิทสฺสนํ;
จณฺฑาลปุตฺโต โสปาโก [สปาโก (?)], มาตงฺโค อิติ วิสฺสุโตฯ

๑๓๘. “โส ยสํ ปรมํ ปตฺโต [โส ยสปฺปรมปฺปตฺโต (สฺยา. ก.)], มาตงฺโค ยํ สุทุลฺลภํ;
อาคจฺฉุํ ตสฺสุปฏฺฐานํ, ขตฺติยา พฺราหฺมณา พหูฯ

๑๓๙. “เทวยานํ อภิรุยฺห, วิรชํ โส มหาปถํ;
กามราคํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปโค อหุ;
น นํ ชาติ นิวาเรสิ, พฺรหฺมโลกูปปตฺติยาฯ

๑๔๐. “อชฺฌายกกุเล ชาตา, พฺราหฺมณา มนฺตพนฺธวา;
เต จ ปาเปสุ กมฺเมสุ, อภิณฺหมุปทิสฺสเรฯ

๑๔๑. ‘‘ทิฏฺเฐว ธมฺเม คารยฺหา, สมฺปราเย จ ทุคฺคติ;
น เน ชาติ นิวาเรติ, ทุคฺคตฺยา [ทุคฺคจฺจา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ครหาย วาฯ

๑๔๒. ‘‘น ชจฺจา วสโล โหติ, น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ;
กมฺมุนา วสโล โหติ, กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อคฺคิกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

วสลสุตฺตํ สตฺตมํ นิฏฺฐิตํฯ

๘. เมตฺตสุตฺตํ

๑๔๓. กรณียมตฺถกุสเลน, ยนฺต สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจ;
สโกฺก อุชู จ สุหุชู [สูชู (สี.)] จ, สูวโจ จสฺส มุทุ อนติมานีฯ

๑๔๔. สนฺตุสฺสโก จ สุภโร จ, อปฺปกิโจฺจ จ สลฺลหุกวุตฺติ;
สนฺตินฺทฺริโย จ นิปโก จ, อปฺปคโพฺภ กุเลสฺวนนุคิโทฺธฯ

๑๔๕. น จ ขุทฺทมาจเร กิญฺจิ, เยน วิญฺญู ปเร อุปวเทยฺยุํ;
สุขิโน ว เขมิโน โหนฺตุ, สพฺพสตฺตา [สเพฺพ สตฺตา (สี. สฺยา.)] ภวนฺตุ สุขิตตฺตาฯ

๑๔๖. เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ, ตสา วา ถาวรา วนวเสสา;
ทีฆา วา เย ว มหนฺตา [มหนฺต (?)], มชฺฌิมา รสฺสกา อณุกถูลาฯ

๑๔๗. ทิฏฺฐา วา เย ว อทิฏฺฐา [อทิฏฺฐ (?)], เย ว [เย จ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ทูเร วสนฺติ อวิทูเร;
ภูตา ว สมฺภเวสี ว [ภูตา วา สมฺภเวสี วา (สฺยา. กํ. ปี. ก.)], สพฺพสตฺตา ภวนฺตุ สุขิตตฺตาฯ

๑๔๘. น ปโร ปรํ นิกุเพฺพถ, นาติมเญฺญถ กตฺถจิ น กญฺจิ [นํ กญฺจิ (สี. ปี.), นํ กิญฺจิ (สฺยา.), น กิญฺจิ (ก.)];
พฺยาโรสนา ปฏิฆสญฺญา, นาญฺญมญฺญสฺส ทุกฺขมิเจฺฉยฺยฯ

๑๔๙. มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตมายุสา เอกปุตฺตมนุรเกฺข;
เอวมฺปิ สพฺพภูเตสุ, มานสํ ภาวเย อปริมาณํฯ

๑๕๐. เมตฺตญฺจ สพฺพโลกสฺมิ, มานสํ ภาวเย อปริมาณํ;
อุทฺธํ อโธ จ ติริยญฺจ, อสมฺพาธํ อเวรมสปตฺตํฯ

๑๕๑. ติฏฺฐํ จรํ นิสิโนฺน ว [วา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สยาโน ยาวตาสฺส วิตมิโทฺธ [วิคตมิโทฺธ (พหูสุ)];
เอตํ สตึ อธิเฏฺฐยฺย, พฺรหฺมเมตํ วิหารมิธมาหุฯ

๑๕๒. ทิฏฺฐิญฺจ อนุปคฺคมฺม, สีลวา ทสฺสเนน สมฺปโนฺน;
กาเมสุ วินย [วิเนยฺย (สี. สฺยา. ปี.)] เคธํ, น หิ ชาตุคฺคพฺภเสยฺย ปุนเรตีติฯ

เมตฺตสุตฺตํ อฏฺฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๙. เหมวตสุตฺตํ

๑๕๓. “อชฺช ปนฺนรโส อุโปสโถ, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
ทิพฺพา [ทิพฺยา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] รตฺติ อุปฏฺฐิตา;
อโนมนามํ สตฺถารํ, หนฺท ปสฺสาม โคตมํ”ฯ

๑๕๔. “กจฺจิ มโน สุปณิหิโต, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
สพฺพภูเตสุ ตาทิโน;
กจฺจิ อิฏฺเฐ อนิฏฺเฐ จ, สงฺกปฺปสฺส วสีกตา”ฯ

๑๕๕. “มโน จสฺส สุปณิหิโต, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
สพฺพภูเตสุ ตาทิโน;
อโถ อิฏฺเฐ อนิฏฺเฐ จ, สงฺกปฺปสฺส วสีกตา”ฯ

๑๕๖. “กจฺจิ อทินฺนํ นาทิยติ, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
กจฺจิ ปาเณสุ สญฺญโต;
กจฺจิ อารา ปมาทมฺหา, กจฺจิ ฌานํ น ริญฺจติ”ฯ

๑๕๗. “น โส อทินฺนํ อาทิยติ, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
อโถ ปาเณสุ สญฺญโต;
อโถ อารา ปมาทมฺหา, พุทฺโธ ฌานํ น ริญฺจติ”ฯ

๑๕๘. “กจฺจิ มุสา น ภณติ, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
กจฺจิ น ขีณพฺยปฺปโถ;
กจฺจิ เวภูติยํ นาห, กจฺจิ สมฺผํ น ภาสติ”ฯ

๑๕๙. “มุสา จ โส น ภณติ, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
อโถ น ขีณพฺยปฺปโถ;
อโถ เวภูติยํ นาห, มนฺตา อตฺถํ จ [อตฺถํ โส (สี. ปี. ก.)] ภาสติ”ฯ

๑๖๐. “กจฺจิ น รชฺชติ กาเมสุ, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
กจฺจิ จิตฺตํ อนาวิลํ;
กจฺจิ โมหํ อติกฺกนฺโต, กจฺจิ ธมฺเมสุ จกฺขุมา”ฯ

๑๖๑. “น โส รชฺชติ กาเมสุ, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
อโถ จิตฺตํ อนาวิลํ;
สพฺพโมหํ อติกฺกนฺโต, พุทฺโธ ธมฺเมสุ จกฺขุมา”ฯ

๑๖๒. “กจฺจิ วิชฺชาย สมฺปนฺโน, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
กจฺจิ สํสุทฺธจารโณ;
กจฺจิสฺส อาสวา ขีณา, กจฺจิ นตฺถิ ปุนพฺภโว”ฯ

๑๖๓. “วิชฺชาย เจว สมฺปนฺโน, (อิติ สาตาคิโร ยกฺโข)
อโถ สํสุทฺธจารโณ;

สพฺพสฺส อาสวา ขีณา, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว’’ฯ

๑๖๔. ‘‘สมฺปนฺนํ มุนิโน จิตฺตํ, กมฺมุนา พฺยปฺปเถน จ;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ, ธมฺมโต นํ ปสํสติ’’ฯ

๑๖๕. ‘‘สมฺปนฺนํ มุนิโน จิตฺตํ, กมฺมุนา พฺยปฺปเถน จ;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ, ธมฺมโต อนุโมทสิ’’ฯ

๑๖๖. ‘‘สมฺปนฺนํ มุนิโน จิตฺตํ, กมฺมุนา พฺยปฺปเถน จ;
วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ, หนฺท ปสฺสาม โคตมํฯ

๑๖๗. ‘‘เอณิชงฺฆํ กิสํ วีรํ [ธีรํ (สฺยา.)], อปฺปาหารํ อโลลุปํ;
มุนิํ วนสฺมิํ ฌายนฺตํ, เอหิ ปสฺสาม โคตมํฯ

๑๖๘. ‘‘สีหํเวกจรํ นาคํ, กาเมสุ อนเปกฺขินํ;
อุปสงฺกมฺม ปุจฺฉาม, มจฺจุปาสปฺปโมจนํฯ

๑๖๙. ‘‘อกฺขาตารํ ปวตฺตารํ, สพฺพธมฺมาน ปารคุํ;
พุทฺธํ เวรภยาตีตํ, มยํ ปุจฺฉาม โคตมํ’’ฯ

๑๗๐. ‘‘กิสฺมิํ โลโก สมุปฺปนฺโน, (อิติ เหมวโต ยกฺโข)
กิสฺมิํ กุพฺพติ สนฺถวํ [สนฺธวํ (ก.)];
กิสฺส โลโก อุปาทาย, กิสฺมิํ โลโก วิหญฺญติ’’ฯ

๑๗๑. ‘‘ฉสุ [ฉสฺสุ (สี. ปี.)] โลโก สมุปฺปนฺโน, (เหมวตาติ ภควา)
ฉสุ กุพฺพติ สนฺถวํ;
ฉนฺนเมว อุปาทาย, ฉสุ โลโก วิหญฺญติ’’ฯ

๑๗๒. ‘‘กตมํ ตํ อุปาทานํ, ยตฺถ โลโก วิหญฺญติ;
นิยฺยานํ ปุจฺฉิโต พฺรูหิ, กถํ ทุกฺขา ปมุจฺจติ’’ [ปมุญฺจติ (สฺยา.)]ฯ

๑๗๓. ‘‘ปญฺจ กามคุณา โลเก, มโนฉฏฺฐา ปเวทิตา;
เอตฺถ ฉนฺทํ วิราเชตฺวา, เอวํ ทุกฺขา ปมุจฺจติฯ

๑๗๔. ‘‘เอตํ โลกสฺส นิยฺยานํ, อกฺขาตํ โว ยถาตถํ;
เอตํ โว อหมกฺขามิ, เอวํ ทุกฺขา ปมุจฺจติ’’ฯ

๑๗๕. ‘‘โก สูธ ตรติ โอฆํ, โกธ ตรติ อณฺณวํ;
อปฺปติฏฺเฐ อนาลมฺเพ, โก คมฺภีเร น สีทติ’’ฯ

๑๗๖. ‘‘สพฺพทา สีลสมฺปนฺโน, ปญฺญวา สุสมาหิโต;
อชฺฌตฺตจินฺตี [อชฺฌตฺตสญฺญี (สฺยา. กํ. ก.)] สติมา, โอฆํ ตรติ ทุตฺตรํฯ

๑๗๗. ‘‘วิรโต กามสญฺญาย, สพฺพสํโยชนาติโค;
นนฺทีภวปริกฺขีโณ, โส คมฺภีเร น สีทติ’’ฯ

๑๗๘. ‘‘คพฺภีรปญฺญํ นิปุณตฺถทสฺสิํ, อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ;

ตํ ปสฺสถ สพฺพธิ วิปฺปมุตฺตํ, ทิเพฺพ ปเถ กมมานํ มเหสิํฯ

๑๗๙.“อโนมนามํ นิปุณตฺถทสฺสิํ, ปญฺญาททํ กามาลเย อสตฺตํ;
ตํ ปสฺสถ สพฺพวิทุํ สุเมธํ, อริเย ปเถ กมมานํ มเหสิํฯ

๑๘๐.“สุทิฏฺฐํ วต โน อชฺช, สุปฺปภาตํ สุหุฏฺฐิตํ;
ยํ อทฺทสาม สมฺพุทฺธํ, โอฆติณฺณมนาสวํฯ

๑๘๑.“อิเม ทสสตา ยกฺขา, อิทฺธิมนฺโต ยสสฺสิโน;
สเพฺพ ตํ สรณํ ยนฺติ, ตฺวํ โน สตฺถา อนุตฺตโรฯ

๑๘๒.“เต มยํ วิจริสฺสาม, คามา คามํ นคา นคํ;
นมสฺสมานา สมฺพุทฺธํ, ธมฺมสฺส จ สุธมฺมต”นฺติฯ

เหมวตสุตฺตํ นวมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๐. อาฬวกสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อาฬวิยํ วิหรติ อาฬวกสฺส ยกฺขสฺส ภวเนฯ อถ โข อาฬวโก ยโกฺข เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “นิกฺขม, สมณา”ติฯ “สาธาวุโส”ติ ภควา นิกฺขมิฯ “ปวิส, สมณา”ติฯ “สาธาวุโส”ติ ภควา ปาวิสิฯ

ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข อาฬวโก ยโกฺข ภควนฺตํ เอตทโวจ – “นิกฺขม, สมณา”ติฯ “สาธาวุโส”ติ ภควา นิกฺขมิฯ “ปวิส, สมณา”ติฯ “สาธาวุโส”ติ ภควา ปาวิสิฯ

จตุตฺถมฺปิ โข อาฬวโก ยโกฺข ภควนฺตํ เอตทโวจ – “นิกฺขม, สมณา”ติฯ “น ขฺวาหํ ตํ , อาวุโส, นิกฺขมิสฺสามิฯ ยํ เต กรณียํ, ตํ กโรหี”ติฯ

“ปญฺหํ ตํ, สมณ, ปุจฺฉิสฺสามิฯ สเจ เม น พฺยากริสฺสสิ, จิตฺตํ วา เต ขิปิสฺสามิ, หทยํ วา เต ผาเลสฺสามิ, ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิปิสฺสามี”ติฯ

“น ขฺวาหํ ตํ, อาวุโส, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย เม จิตฺตํ วา ขิเปยฺย หทยํ วา ผาเลยฺย ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิเปยฺยฯ อปิ จ ตฺวํ, อาวุโส, ปุจฺฉ ยทากงฺขสี”ติฯ อถ โข อาฬวโก ยโกฺข ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๑๘๓.“กิํ สูธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ, กิํ สุ สุจิณฺณํ สุขมาวหาติ;
กิํ สุ [กิํ สู (สี.)] หเว สาทุตรํ รสานํ, กถํ ชีวิํ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ”ฯ

๑๘๔.“สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ, ธโมฺม สุจิโณฺณ สุขมาวหาติ;
สจฺจํ หเว สาทุตรํ รสานํ, ปญฺญาชีวิํ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ”ฯ

๑๘๕.“กถํ สุ ตรติ โอฆํ, กถํ สุ ตรติ อณฺณวํ;
กถํ สุ ทุกฺขมเจฺจติ, กถํ สุ ปริสุชฺฌติ”ฯ

๑๘๖.“สทฺธา ตรติ โอฆํ, อปฺปมาเทน อณฺณวํ;

วีริเยน [วิริเยน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ทุกฺขมเจฺจติ, ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ’’ฯ

๑๘๗. ‘‘กถํ สุ ลภเต ปญฺญํ, กถํ สุ วินฺทเต ธนํ;
กถํ สุ กิตฺตึ ปปฺโปติ, กถํ มิตฺตานิ คนฺถติ;
อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, กถํ เปจฺจ น โสจติ’’ฯ

๑๘๘. ‘‘สทฺทหาโน อรหตํ, ธมฺมํ นิพฺพานปตฺติยา;
สุสฺสูสํ [สุสฺสูสา (สี. ปี.)] ลภเต ปญฺญํ, อปฺปมตฺโต วิจกฺขโณฯ

๑๘๙. ‘‘ปติรูปการี ธุรวา, อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ;
สเจฺจน กิตฺตึ ปปฺโปติ, ททํ มิตฺตานิ คนฺถติฯ

๑๙๐. ‘‘ยเสฺสเต จตุโร ธมฺมา, สทฺธสฺส ฆรเมสิโน;
สจฺจํ ธโมฺม [ทโม (?)] ธิติ จาโค, ส เว เปจฺจ น โสจติฯ

๑๙๑. ‘‘อิงฺฆ อเญฺญปิ ปุจฺฉสฺสุ, ปุถู สมณพฺราหฺมเณ;
ยทิ สจฺจา ทมา จาคา, ขนฺตฺยา ภิโยฺยธ วิชฺชติ’’ฯ

๑๙๒. ‘‘กถํ นุ ทานิ ปุเจฺฉยฺยํ, ปุถู สมณพฺราหฺมเณ;
โยหํ [โสหํ (สี. ปี.)] อชฺช ปชานามิ, โย อโตฺถ สมฺปรายิโกฯ

๑๙๓. ‘‘อตฺถาย วต เม พุโทฺธ, วาสายาฬวิมาคมา;
โยหํ [อฏฺฐินฺหารูหิ สํยุโตฺต (สฺยา. ก.)] อชฺช ปชานามิ, ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํฯ

๑๙๔. ‘‘โส อหํ วิจริสฺสามิ, คามา คามํ ปุรา ปุรํ;
นมสฺสมาโน สมฺพุทฺธํ, ธมฺมสฺส จ สุธมฺมต’’นฺติฯ

อาฬวกสุตฺตํ ทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๑. วิชยสุตฺตํ

๑๙๕. จรํ วา ยทิ วา ติฏฺฐํ, นิสิโนฺน อุท วา สยํ;
สมิเญฺชติ ปสาเรติ, เอสา กายสฺส อิญฺชนาฯ

๑๙๖. อฏฺฐินหารุสํยุโตฺต, ตจมํสาวเลปโน;
ฉวิยา กาโย ปฏิจฺฉโนฺน, ยถาภูตํ น ทิสฺสติฯ

๑๙๗. อนฺตปูโร อุทรปูโร, ยกนเปฬสฺส [ยกเปฬสฺส (สี. สฺยา.)] วตฺถิโน;
หทยสฺส ปปฺผาสสฺส, วกฺกสฺส ปิหกสฺส จฯ

๑๙๘. สิงฺฆาณิกาย เขฬสฺส, เสทสฺส จ เมทสฺส จ;
โลหิตสฺส ลสิกาย, ปิตฺตสฺส จ วสาย จฯ

๑๙๙. อถสฺส นวหิ โสเตหิ, อสุจี สวติ สพฺพทา;
อกฺขิมฺหา อกฺขิคูถโก, กณฺณมฺหา กณฺณคูถโกฯ

๒๐๐. สิงฺฆาณิกา จ นาสโต, มุเขน วมเตกทา;

ปิตฺตํ เสมฺหญฺจ วมติ, กายมฺหา เสทชลฺลิกาฯ

๒๐๑อถสฺส สุสิรํ สีสํ, มตฺถลุงฺคสฺส ปูริตํ;
สุภโต นํ มญฺญติ, พาโล อวิชฺชาย ปุรกฺขโตฯ

๒๐๒ยทา จ โส มโต เสติ, อุทฺธุมาโต วินีลโก;
อปวิโทฺธ สุสานสฺมิํ, อนเปกฺขา โหนฺติ ญาตโยฯ

๒๐๓ขาทนฺติ นํ สุวานา [สุปาณา (ปี.)] จ, สิงฺคาลา [สิคาลา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วกา กิมี;
กากา คิชฺฌา จ ขาทนฺติ, เย จเญฺญ สนฺติ ปาณิโนฯ

๒๐๔สุตฺวาน พุทฺธวจนํ, ภิกฺขุ ปญฺญาณวา อิธ;
โส โข นํ ปริชานาติ, ยถาภูตญฺหิ ปสฺสติฯ

๒๐๕ยถา อิทํ ตถา เอตํ, ยถา เอตํ ตถา อิทํ;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, กาเย ฉนฺทํ วิราชเยฯ

๒๐๖ฉนฺทราควิรตฺโต โส, ภิกฺขุ ปญฺญาณวา อิธ;
อชฺฌคา อมตํ สนฺติํ, นิพฺพานํ ปทมจฺจุตํฯ

๒๐๗ทฺวิปาทโกยํ [ทิปาทโกยํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อสุจิ, ทุคฺคโนฺธ ปริหารติ [ปริหีรติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)];
นานากุณปปริปูโร, วิสฺสวนฺโต ตโต ตโตฯ

๒๐๘เอตาทิเสน กาเยน, โย มเญฺญ อุณฺณเมตเว [อุนฺนเมตเว (?)];
ปรํ วา อวชาเนยฺย, กิมญฺญตฺร อทสฺสนาติฯ

วิชยสุตฺตํ เอกาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๒. มุนิสุตฺตํ

๒๐๙สนฺถวาโต [สนฺธวโต (ก.)] ภยํ ชาตํ, นิเกตา ชายเต รโช;
อนิเกตมสนฺถวํ, เอตํ เว มุนิทสฺสนํฯ

๒๑๐โย ชาตมุจฺฉิชฺช น โรปเยยฺย, ชายนฺตมสฺส นานุปฺปเวจฺฉ;
ตมาหุ เอกํ มุนินํ จรนฺตํ, อทฺทกฺขิ โส สนฺติปทํ มเหสิฯ

๒๑๑สงฺขาย วตฺถูนิ ปมาย [ปหาย (ก. สี. ก.), สมาย (ก.) ป + มี + ตฺวา = ปมาย, ยถา นิสฺสายาติปทํ] พีชํ, สิเนหมสฺส นานุปฺปเวจฺฉ;
ส เว มุนี ชาติขยนฺตทสฺสี, ตกฺกํ ปหาย น อุเปติ สงฺขํฯ

๒๑๒อญฺญาย สพฺพานิ นิเวสนานิ, อนิกามยํ อญฺญตรมฺปิ เตสํ;
ส เว มุนี วีตเคโธ อคิโทฺธ, นายูหตี ปารคโต หิ โหติฯ

๒๑๓สพฺพาภิภุํ สพฺพวิทุํ สุเมธํ, สเพฺพสุ ธเมฺมสุ อนูปลิตฺตํ;
สพฺพญฺชหํ ตณฺหกฺขเย วิมุตฺตํ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ [มุนิํ (สี. ปี.)] เวทยนฺติฯ

๒๑๔ปญฺญาพลํ สีลวตูปปนฺนํ, สมาหิตํ ฌานรตํ สตีมํ;
สงฺคา ปมุตฺตํ อขิลํ อนาสวํ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๑๕เอกํ จรนฺตํ มุนิมปฺปมตฺตํ, นินฺทาปสํสาสุ อเวธมานํ;
สีหํว สเทฺทสุ อสนฺตสนฺตํ, วาตํว ชาลมฺหิ อสชฺชมานํ;
ปทุมํว [ปทุมํว (สี. สฺยา. ปี.)] โตเยน อลิปฺปมานํ [อลิมฺปมานํ (สฺยา. ก.)], เนตารมเญฺญสมนญฺญเนยฺยํ;
ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๑๖โย โอคหเณ ถมฺโภริวาภิชายติ, ยสฺมึ ปเร วาจาปริยนฺตํ [วาจํ ปริยนฺตํ (ก.)] วทนฺติ;
ตํ วีตราคํ สุสมาหิตินฺทฺริยํ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๑๗โย เว ฐิตตฺโต ตสรํว อุชฺชุ, ชิคุจฺฉติ กมฺเมหิ ปาปเกหิ;
วีมํสมาโน วิสมํ สมญฺจ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๑๘โย สญฺญตตฺโต น กโรติ ปาปํ, ทหโร มชฺฌิโม จ มุนิ [ทหโร จ มโชฺฌ จ มุนี (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ยตตฺโต;
อโรสเนยฺโย น โส โรเสติ กญฺจิ [น โรเสติ (สฺยา.)], ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๑๙ยทคฺคโต มชฺฌโต เสสโต วา, ปิณฺฑํ ลเภถ ปรทตฺตูปชีวี;
นาลํ ถุตุํ โนปิ นิปจฺจวาที, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๒๐มุนึ จรนฺตํ วิรตํ เมถุนสฺมา, โย โยพฺพเน โนปนิพชฺฌเต กฺวจิ;
มทปฺปมาทา วิรตํ วิปฺปมุตฺตํ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๒๑อญฺญาย โลกํ ปรมตฺถทสฺสึ, โอฆํ สมุทฺทํ อติตริย ตาทึ;
ตํ ฉินฺนคนฺถํ อสิตํ อนาสวํ, ตํ วาปิ ธีรา มุนิ เวทยนฺติฯ

๒๒๒อสมา อุโภ ทูรวิหารวุตฺติโน, คิหี [คิหิ (ก.)] ทารโปสี อมโม จ สุพฺพโต;
ปรปาณโรธาย คิหี อสญฺญโต, นิจฺจํ มุนี รกฺขติ ปาณิเน [ปาณิโน (สี.)] ยโตฯ

๒๒๓สิขี ยถา นีลคีโว [นีลคิโว (สฺยา.)] วิหงฺคโม, หํสสฺส โนเปติ ชวํ กุทาจนํ;
เอวํ คิหี นานุกโรติ ภิกฺขุโน, มุนิโน วิวิตฺตสฺส วนมฺหิ ฌายโตติฯ

มุนิสุตฺตํ ทฺวาทสมํ นิฏฺฐิตํฯอุรควโคฺค ปฐโม นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

อุรโค ธนิโย เจว, วิสาณญฺจ ตถา กสิ;
จุโนฺท ปราภโว เจว, วสโล เมตฺตภาวนาฯ

สาตาคิโร อาฬวโก, วิชโย จ ตถา มุนิ;
ทฺวาทเสตานิ สุตฺตานิ, อุรควโคฺคติ วุจฺจตีติฯ

๒. จูฬวโคฺค

๑. รตนสุตฺตํ

๒๒๔. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ, ภุมฺมานิ [ภูมานิ (ก.)] วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข;
สพฺเพว ภูตา สุมนา ภวนฺตุ, อโถปิ สกฺกจฺจ สุณนฺตุ ภาสิตํฯ

๒๒๕. ตสฺมา หิ ภูตา นิสาเมถ สพฺเพ, เมตฺตํ กโรถ มานุสิยา ปชาย;
ทิวา จ รตฺโต จ หรนฺติ เย พลึ, ตสฺมา หิ เน รกฺขถ อปฺปมตฺตาฯ

๒๒๖. ยํ กิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา, สคฺเคสุ วา ยํ รตนํ ปณีตํ;
น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน, อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ;
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๒๗. ขยํ วิราคํ อมตํ ปณีตํ, ยทชฺฌคา สกฺยมุนี สมาหิโต;
น เตน ธมฺเมน สมตฺถิ กิญฺจิ, อิทมฺปิ ธมฺเม รตนํ ปณีตํ;
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๒๘. ยํ พุทฺธเสฏฺโฐ ปริวณฺณยี สุจึ, สมาธิมานนฺตริกญฺญมาหุ;
สมาธินา เตน สโม น วิชฺชติ, อิทมฺปิ ธมฺเม รตนํ ปณีตํ;
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๒๙. เย ปุคฺคลา อฏฺฐ สตํ ปสตฺถา, จตฺตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺติ;
เต ทกฺขิเณยฺยา สุคตสฺส สาวกา, เอเตสุ ทินฺนานิ มหปฺผลานิ;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๐. เย สุปฺปยุตฺตา มนสา ทฬฺหน, นิกฺกามิโน โคตมสาสนมฺหิ;
เต ปตฺติปตฺตา อมตํ วิคยฺห, ลทฺธา มุธา นิพฺพุตึ [นิพฺพุติ (ก.)] ภุญฺชมานา;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๑. ยถินฺทขีโล ปถวิสฺสิโต [ปทวิสฺสิโต (ก. สี.), ปฐวึ สิโต (ก. สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สิยา,
จตุพฺภิ วาเตหิ อสมฺปกมฺปิโย;
ตถูปมํ สปฺปุริสํ วทามิ, โย อริยสจฺจานิ อเวจฺจ ปสฺสติ;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๒. เย อริยสจฺจานิ วิภาวยนฺติ, คมฺภีรปญฺเญน สุเทสิตานิ;
กิญฺจาปิ เต โหนฺติ ภุสํ ปมตฺตา, น เต ภวํ อฏฺฐมมาทิยนฺติ;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๓. สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย [สหาวสทฺทสฺสนสมฺปทาย (ก.)], ตยสฺสุ ธมฺมา ชหิตา ภวนฺติ;
สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉิตญฺจ, สีลพฺพตํ วาปิ ยทตฺถิ กิญฺจิฯ

๒๓๔. จตูหปาเยหิ จ วิปฺปมุตฺโต, ฉจฺจาภิฐานานิ [ฉ จาภิฐานานิ (สี. สฺยา.)] ภพฺพ กาตุํ [อภพฺพ กาตุํ (สี.)];

อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๕. กิญฺจาปิ โส กมฺม [กมฺมํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] กโรติ ปาปกํ, กาเยน วาจา อุท เจตสา วา;
อภพฺพ [อภพฺโพ (พหูสุ)] โส ตสฺส ปฏิจฺฉทาย [ปฏิจฺฉาทาย (สี.)], อภพฺพตา ทิฏฺฐปทสฺส วุตฺตา;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๖. วนปฺปคุมฺเพ ยถ [ยถา (สี. สฺยา.)] ผุสฺสิตคฺเค, คิมฺหานมาเส ปฐมสฺมิํ [ปฐมสฺมิ (?)] คิมฺเห;
ตถูปมํ ธมฺมวรํ อเทสยิ [อเทสยี (สี.)], นิพฺพานคามิํ ปรมํ หิตาย;
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๗. วโร วรญฺญู วรโท วราหโร, อนุตฺตโร ธมฺมวรํ อเทสยิ;
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๘. ขีณํ ปุราณํ นว นตฺถิ สมฺภวํ, วิรตฺตจิตฺตายติเก ภวสฺมิํ;
เต ขีณพีชา อวิรูฬฺหิฉนฺทา, นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายํ [ยถยํ (ก.)] ปทีโป;
อิทมฺปิ สงฺเฆ รตนํ ปณีตํ, เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๓๙. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ, ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข;
ตถาคตํ เทวมนุสฺสปูชิตํ, พุทฺธํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๔๐. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ, ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข;
ตถาคตํ เทวมนุสฺสปูชิตํ, ธมฺมํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตุฯ

๒๔๑. ยานีธ ภูตานิ สมาคตานิ, ภุมฺมานิ วา ยานิ ว อนฺตลิกฺเข;
ตถาคตํ เทวมนุสฺสปูชิตํ, สงฺฆํ นมสฺสาม สุวตฺถิ โหตูติฯ

รตนสุตฺตํ ปฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๒. อามคนฺธสุตฺตํ

๒๔๒. ‘‘สามากจิงฺคูลกจีนกานิ จ, ปตฺตปฺผลํ มูลผลํ ควิปฺผลํ;
ธมฺเมน ลทฺธํ สตมสฺนมานา [สตมสมานา (สี. ปี.), สตมสฺสมานา (สฺยา. กํ.)], น กามกามา อลิกํ ภณนฺติฯ

๒๔๓. ‘‘ยทสฺนมาโน สุกตํ สุนิฏฺฐิตํ, ปเรหิ ทินฺนํ ปยตํ ปณีตํ;
สาลีนมนฺนํ ปริภุญฺชมาโน, โส ภุญฺชสี กสฺสป อามคนฺธํฯ

๒๔๔. ‘‘น อามคนฺโธ มม กปฺปตีติ, อิจฺเจว ตฺวํ ภาสสิ พฺรหฺมพนฺธุ;
สาลีนมนฺนํ ปริภุญฺชมาโน, สกุนฺตมํเสหิ สุสงฺขเตหิ;
ปุจฺฉามิ ตํ กสฺสป เอตมตฺถํ, กถํ ปกาโร ตว อามคนฺโธ’’ฯ

๒๔๕. ‘‘ปาณาติปาโต วธเฉทพนฺธนํ, เถยฺยํ มุสาวาโท นิกติวญฺจนานิ จ;
อชฺเฌนกุตฺตํ [อชฺเฌน กุชฺชํ (สี. ปี.)] ปรทารเสวนา, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๔๖. ‘‘เย อิธ กาเมสุ อสญฺญตา ชนา, รเสสุ คิทฺธา อสุจิภาวมสฺสิตา [อสุจีกมิสฺสิตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)];
นตฺถิกทิฏฺฐี วิสมา ทุรนฺนยา, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๔๗. ‘‘เย ลูขสา ทารุณา ปิฏฺฐิมํสิกา [เย ลูขรสา ทารุณา ปรปิฏฺฐิมํสิกา (ก.)], มิตฺตทฺทุโน นิกฺกรุณาติมานิโน;
อทานสีลา น จ เทนฺติ กสฺสจิ, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๔๘. ‘‘โกโธ มโท ถมฺโภ ปจฺจุปฏฺฐาปนา [ปจฺจุฏฺฐาปนา จ (สี. สฺยา.), ปจฺจุฏฺฐาปนา (ปี.)], มายา อุสูยา ภสฺสสมุสฺสโย จ;
มานาติมาโน จ อสพฺภิ สนฺถโว, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๔๙. ‘‘เย ปาปสีลา อิณฆาตสูจกา, โวหารกูฏา อิธ ปาฏิรูปิกา [ปาติรูปิกา (?)];
นราธมา เยธ กโรนฺติ กิพฺพิสํ, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๕๐. ‘‘เย อิธ ปาเณสุ อสญฺญตา ชนา, ปเรสมาทาย วิเหสมุยฺยุตา;
ทุสฺสีลลุทฺทา ผรุสา อนาทรา, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๕๑. ‘‘เอเตสุ คิทฺธา วิรุทฺธาติปาติโน, นิจฺจุยฺยุตา เปจฺจ ตมํ วชนฺติ เย;
ปตนฺติ สตฺตา นิรยํ อวํสิรา, เอสามคนฺโธ น หิ มํสโภชนํฯ

๒๕๒. ‘‘น มจฺฉมํสานมนาสกตฺตํ [น มจฺฉมํสํ น อนาสกตฺตํ (สี. อฏฺฐ มูลปาโฐ), น มํจฺฉมํสานานาสกตฺตํ (สฺยา. ก.)], น นคฺคิยํ น มุณฺฑิยํ ชฏาชลฺลํ;
ขราชินานิ นาคฺคิหุตฺตสฺสุปเสวนา, เย วาปิ โลเก อมรา พหู ตปา;
มนฺตาหุตี ยญฺญมุตูปเสวนา, โสเธนฺติ มจฺจํ อวิติณฺณกงฺขํฯ

๒๕๓. ‘‘โย เตสุ [โสเตสุ (สี. ปี.)] คุตฺโต วิทิตินฺทฺริโย จเร, ธมฺเม ฐิโต อชฺชวมทฺทเว รโต;
สงฺคาติโค สพฺพทุกฺขปฺปหีโน, น ลิปฺปติ [น ลิมฺปติ (สฺยา. กํ ก.)] ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโร’’ฯ

๒๕๔. อิจฺเจตมตฺถํ ภควา ปุนปฺปุนํ, อกฺขาสิ นํ [ตํ (สี. ปี.)] เวทยิ มนฺตปารคู;
จิตฺราหิ คาถาหิ มุนี ปกาสยิ, นิรามคนฺโธ อสิโต ทุรนฺนโยฯ

๒๕๕. สุตฺวาน พุทฺธสฺส สุภาสิตํ ปทํ, นิรามคนฺธํ สพฺพทุกฺขปฺปนูทนํ;
นีจมโน วนฺทิ ตถาคตสฺส, ตเตฺถว ปพฺพชฺชมโรจยิตฺถาติฯ

อามคนฺธสุตฺตํ ทุติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๓. หิริสุตฺตํ

๒๕๖. หิริํ ตรนฺตํ วิชิคุจฺฉมานํ, ตวาหมสฺมิ [สขาหมสฺมิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อิติ ภาสมานํ;
สยฺหานิ กมฺมานิ อนาทิยนฺตํ, เนโส มมนฺติ อิติ นํ วิชญฺญาฯ

๒๕๗. อนนฺวยํ [อตฺถนฺวยํ (ก.)] ปิยํ วาจํ, โย มิเตฺตสุ ปกุพฺพติ;
อกโรนฺตํ ภาสมานํ, ปริชานนฺติ ปณฺฑิตาฯ

๒๕๘. โส มิโตฺต โย สทา อปฺปมโตฺต, เภทาสงฺกี รนฺธเมวานุปสฺสี;
ยสฺมิญฺจ เสติ อุรสีว ปุโตฺต, ส เว มิโตฺต โย ปเรหิ อเภโชฺชฯ

๒๕๙. ปามุชฺชกรณํ ฐานํ, ปสํสาวหนํ สุขํ;
ผลานิสํโส ภาเวติ, วหโนฺต โปริสํ ธุรํฯ

๒๖๐. ปวิเวกรสํ ปิตฺวา, รสํ อุปสมสฺส จ;
นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป, ธมฺมปีติรสํ ปิวนฺติฯ

หิริสุตฺตํ ตติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๔. มงฺคลสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๒๖๑. “พหู เทวา มนุสฺสา จ, มงฺคลานิ อจินฺตยุํ;
อากงฺขมานา โสตฺถานํ, พฺรูหิ มงฺคลมุตฺตมํ”ฯ

๒๖๒. “อเสวนา จ พาลานํ, ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา;
ปูชา จ ปูชเนยฺยานํ [ปูชนียานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๓. “ปติรูปเทสวาโส จ, ปุเพฺพ จ กตปุญฺญตา;
อตฺตสมฺมาปณิธิ [อตฺตสมฺมาปณีธี (กตฺถจิ)] จ, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๔. “พาหุสจฺจญฺจ สิปฺปญฺจ, วินโย จ สุสิกฺขิโต;
สุภาสิตา จ ยา วาจา, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๕. “มาตาปิตุ อุปฏฺฐานํ, ปุตฺตทารสฺส สงฺคโห;
อนากุลา จ กมฺมนฺตา, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๖. “ทานญฺจ ธมฺมจริยา จ, ญาตกานญฺจ สงฺคโห;
อนวชฺชานิ กมฺมานิ, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๗. “อารตี วิรตี ปาปา, มชฺชปานา จ สํยโม;
อปฺปมาโท จ ธเมฺมสุ, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๘. “คารโว จ นิวาโต จ, สนฺตุฏฺฐิ จ กตญฺญุตา;
กาเลน ธมฺมสฺสวนํ [ธมฺมสวณํ (กตฺถจิ), ธมฺมสวนํ (สี. ก.)], เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๖๙. “ขนฺตี จ โสวจสฺสตา, สมณานญฺจ ทสฺสนํ;
กาเลน ธมฺมสากจฺฉา, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๗๐. “ตโป จ พฺรหฺมจริยญฺจ, อริยสจฺจาน ทสฺสนํ;
นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๗๑. ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ, จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ;
อโสกํ วิรชํ เขมํ, เอตํ มงฺคลมุตฺตมํฯ

๒๗๒. ‘‘เอตาทิสานิ กตฺวาน, สพฺพตฺถมปราชิตา;
สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ, ตํ เตสํ มงฺคลมุตฺตม’’นฺติฯ

มงฺคลสุตฺตํ จตุตฺถํ นิฏฺฐิตํฯ

๕. สูจิโลมสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา คยายํ วิหรติ ฏงฺกิตมเญฺจ สูจิโลมสฺส ยกฺขสฺส ภวเนฯ เตน โข ปน สมเยน ขโร จ ยกฺโข สูจิโลโม จ ยกฺโข ภควโต อวิทูเร อติกฺกมนฺติฯ อถ โข ขโร ยกฺโข สูจิโลมํ ยกฺขํ เอตทโวจ – ‘‘เอโส สมโณ’’ติฯ ‘‘เนโส สมโณ, สมณโก เอโสฯ ยาวาหํ ชานามิ [ยาว ชานามิ (สี. ปี.)] ยทิ วา โส สมโณ [ยทิ วา สมโณ (สฺยา.)], ยทิ วา โส สมณโก’’ติ [ยทิ วา สมณโกติ (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ

อถ โข สูจิโลโม ยกฺโข เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต กายํ อุปนาเมสิฯ อถ โข ภควา กายํ อปนาเมสิฯ อถ โข สูจิโลโม ยกฺโข ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ภายสิ มํ, สมณา’’ติ? ‘‘น ขฺวาหํ ตํ, อาวุโส, ภายามิ; อปิ จ เต สปฺผสฺโส ปาปโก’’ติฯ

‘‘ปญฺหํ ตํ, สมณ, ปุจฺฉิสฺสามิฯ สเจ เม น พฺยากริสฺสสิ, จิตฺตํ วา เต ขิปิสฺสามิ, หทยํ วา เต ผาเลสฺสามิ, ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิปิสฺสามี’’ติฯ

‘‘น ขฺวาหํ ตํ, อาวุโส, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย โย เม จิตฺตํ วา ขิเปยฺย หทยํ วา ผาเลยฺย ปาเทสุ วา คเหตฺวา ปารคงฺคาย ขิเปยฺยฯ อปิ จ ตฺวํ, อาวุโส, ปุจฺฉ ยทากงฺขสี’’ติฯ อถ โข สูจิโลโม ยกฺโข ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๒๗๓. ‘‘ราโค จ โทโส จ กุโตนิทานา, อรตี รตี โลมหํโส กุโตชา;
กุโต สมุฏฺฐาย มโนวิตกฺกา, กุมารกา ธงฺกมิโวสฺสชนฺติ’’ฯ

๒๗๔. ราโค จ โทโส จ อิโตนิทานา, อรตี รตี โลมหํโส อิโตชา;
อิโต สมุฏฺฐาย มโนวิตกฺกา, กุมารกา ธงฺกมิโวสฺสชนฺติฯ

๒๗๕. เสฺนหชา อตฺตสมฺภูตา, นิโคฺรธเสฺสว ขนฺธชา;
ปุถู วิสตฺตา กาเมสุ, มาลุวาว วิตตาวเนฯ

๒๗๖. เย นํ ปชานนฺติ ยโตนิทานํ, เต นํ วิโนเทนฺติ สุโณหิ ยกฺข;
เต ทุตฺตรํ โอฆมิมํ ตรนฺติ, อติณฺณปุพฺพํ อปุนพฺภวาย’’ติฯ

สูจิโลมสุตฺตํ ปญฺจมํ นิฏฺฐิตํฯ

๖. ธมฺมจริยสุตฺตํ

๒๗๗. ธมฺมจริยํ พฺรหฺมจริยํ, เอตทาหุ วสุตฺตมํ;
ปพฺพชิโตปิ เจ โหติ, อคารา อนคาริยํฯ

๒๗๗. ส เจ มุขรชาติโก, วิเหสาภิรโต มโค;
ชีวิตํ ตสฺส ปาปิโย, รชํ วฑฺเฒติ อตฺตโนฯ

๒๗๘. กลหาภิรโต ภิกฺขุ, โมหธมฺเมน อาวุโต;
อกฺขาตมฺปิ น ชานาติ, ธมฺมํ พุทฺเธน เทสิตํฯ

๒๗๙. วิเหสํ ภาวิตตฺตานํ, อวิชฺชาย ปุรกฺขโต;
สํกิเลสํ น ชานาติ, มคฺคํ นิรยคามินํฯ

๒๘๐. วินิปาตํ สมาปนฺโน, คพฺภา คพฺภํ ตมา ตมํ;
ส เว ตาทิสโก ภิกฺขุ, เปจฺจ ทุกฺขํ นิคจฺฉติฯ

๒๘๑. คูถกูโป ยถา อสฺส, สมฺปุณฺโณ คณวสฺสิโก;
โย จ เอวรูโป อสฺส, ทุพฺพิโสโธ หิ สางฺคโณฯ

๒๘๒. ยํ เอวรูปํ ชานาถ, ภิกฺขโว เคหนิสฺสิตํ;
ปาปิจฺฉํ ปาปสงฺกปฺปํ, ปาปอาจารโคจรํฯ

๒๘๓. สพฺเพ สมคฺคา หุตฺวาน, อภินิพฺพชฺชิยาถ [อภินิพฺพชฺชยาถ (สี. ปี. อ. นิ. ๘.๑๐)] นํ;
การณฺฑวํ [การณฺฑํ ว (สฺยา. ก.) อ. นิ. ๘.๑๐] นิทฺธมถ, กสมฺพุํ อปกสฺสถ [อวกสฺสถ (สี. สฺยา. ก.)]ฯ

๒๘๔. ตโต ปลาเป [ปลาเส (ก.)] วาเหถ, อสฺสมเณ สมณมานิเน;
นิทฺธมิตฺวาน ปาปิเจฺฉ, ปาปอาจารโคจเรฯ

๒๘๕. สุทฺธา สุทฺเธหิ สํวาสํ, กปฺปยโวฺห ปติสฺสตา;
ตโต สมคฺคา นิปกา, ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสถาติฯ

ธมฺมจริยสุตฺตํ [กปิลสุตฺตํ (อฏฺฐ.)] ฉฏฺฐํ นิฏฺฐิตํฯ

๗. พฺราหฺมณธมฺมิกสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข สมฺพหุลา โกสลกา พฺราหฺมณมหาสาลา ชิณฺณา วุฑฺฒา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต พฺราหฺมณมหาสาลา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''สนฺทิสฺสนฺติ นุ โข, โภ โคตม, เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณานํ พฺราหฺมณานํ พฺราหฺมณธเมฺม''ติ? ''น โข, พฺราหฺมณา, สนฺทิสฺสนฺติ เอตรหิ พฺราหฺมณา โปราณานํ พฺราหฺมณานํ พฺราหฺมณธเมฺม''ติฯ ''สาธุ โน ภวํ โคตโม โปราณานํ พฺราหฺมณานํ พฺราหฺมณธมฺมํ ภาสตุ, สเจ โภโต โคตมสฺส อครู''ติฯ ''เตน หิ, พฺราหฺมณา, สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ, ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, โภ''ติ โข เต พฺราหฺมณมหาสาลา ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

๒๘๖. ''อิสโย ปุพฺพกา อาสุํ, สญฺญตตฺตา ตปสฺสิโน;

ปญฺจ กามคุเณ หิตฺวา, อตฺตทตฺถมจาริสุํฯ

๒๘๗. ‘‘น ปสู พฺราหฺมณานาสุํ, น หิรญฺญํ น ธานิยํ;
สชฺฌายธนธญฺญาสุํ, พฺรหฺมํ นิธิมปาลยุํฯ

๒๘๘. ‘‘ยํ เนสํ ปกตํ อาสิ, ทฺวารภตฺตํ อุปฏฺฐิตํ;
สทฺธาปกตเมสานํ, ทาตเว ตทมญฺญิสุํฯ

๒๘๙. ‘‘นานารเตฺตหิ วเตฺถหิ, สยเนหาวสเถหิ จ;
ผีตา ชนปทา รฏฺฐา, เต นมสฺสิํสุ พฺราหฺมเณฯ

๒๙๐. ‘‘อวชฺฌา พฺราหฺมณา อาสุํ, อเชยฺยา ธมฺมรกฺขิตา;
น เน โกจิ นิวาเรสิ, กุลทฺวาเรสุ สพฺพโสฯ

๒๙๑. ‘‘อฏฺฐจตฺตาลีสํ วสฺสานิ, (โกมาร) พฺรหฺมจริยํ จริํสุ เต;
วิชฺชาจรณปริเยฏฺฐิํ, อจรุํ พฺราหฺมณา ปุเรฯ

๒๙๒. ‘‘น พฺราหฺมณา อญฺญมคมุํ, นปิ ภริยํ กิณิํสุ เต;
สมฺปิเยเนว สํวาสํ, สงฺคนฺตฺวา สมโรจยุํฯ

๒๙๓. ‘‘อญฺญตฺร ตมฺหา สมยา, อุตุเวรมณิํ ปติ;
อนฺตรา เมถุนํ ธมฺมํ, นาสฺสุ คจฺฉนฺติ พฺราหฺมณาฯ

๒๙๔. ‘‘พฺรหฺมจริยญฺจ สีลญฺจ, อชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ;
โสรจฺจํ อวิหิํสญฺจ, ขนฺติญฺจาปิ อวณฺณยุํฯ

๒๙๕. ‘‘โย เนสํ ปรโม อาสิ, พฺรหฺมา ทฬฺหปรกฺกโม;
ส วาปิ เมถุนํ ธมฺมํ, สุปินเนฺตปิ นาคมาฯ

๒๙๖. ‘‘ตสฺส วตฺตมนุสิกฺขนฺตา, อิเธเก วิญฺญุชาติกา;
พฺรหฺมจริยญฺจ สีลญฺจ, ขนฺติญฺจาปิ อวณฺณยุํฯ

๒๙๗. ‘‘ตณฺฑุลํ สยนํ วตฺถํ, สปฺปิเตลญฺจ ยาจิย;
ธเมฺมน สโมธาเนตฺวา, ตโต ยญฺญมกปฺปยุํฯ

๒๙๘. ‘‘อุปฏฺฐิตสฺมิํ ยญฺญสฺมิํ, นาสฺสุ คาโว หนิํสุ เต;
ยถา มาตา ปิตา ภาตา, อเญฺญ วาปิ จ ญาตกา;
คาโว โน ปรมา มิตฺตา, ยาสุ ชายนฺติ โอสธาฯ

๒๙๙. ‘‘อนฺนทา พลทา เจตา, วณฺณทา สุขทา ตถา [สุขทา จ ตา (ก.)];
เอตมตฺถวสํ ญตฺวา, นาสฺสุ คาโว หนิํสุ เตฯ

๓๐๐. ‘‘สุขุมาลา มหากายา, วณฺณวโนฺต ยสสฺสิโน;
พฺราหฺมณา เสหิ ธเมฺมหิ, กิจฺจากิเจฺจสุ อุสฺสุกา;
ยาว โลเก อวตฺติํสุ, สุขเมธิตฺถยํ ปชาฯ

๓๐๑. ‘‘เตสํ อาสิ วิปลฺลาโส, ทิสฺวาน อณุโต อณุํ;

ราชิโน จ วิยาการํ, นาริโย สมลงฺกตาฯ

๓๐๒. ‘‘รเถ จาชญฺญสํยุตฺเต, สุกเต จิตฺตสิพฺพเน;
นิเวสเน นิเวเส จ, วิภตฺเต ภาคโส มิเตฯ

๓๐๓. ‘‘โคมณฺฑลปริพฺยูฬฺหํ, นารีวรคณายุตํ;
อุฬารํ มานุสํ โภคํ, อภิชฺฌายึสุ พฺราหฺมณาฯ

๓๐๔. ‘‘เต ตตฺถ มเนฺต คเนฺถตฺวา, โอกฺกากํ ตทุปาคมุํ;
ปหูตธนธโญฺญสิ , ยชสฺสุ พหุ เต วิตฺตํ;
ยชสฺสุ พหุ เต ธนํฯ

๓๐๕. ‘‘ตโต จ ราชา สญฺญโตฺต, พฺราหฺมเณหิ รเถสโภ;
อสฺสเมธํ ปุริสเมธํ, สมฺมาปาสํ วาชเปยฺยํ นิรคฺคฬํ;
เอเต ยาเค ยชิตฺวาน, พฺราหฺมณานมทา ธนํฯ

๓๐๖. ‘‘คาโว สยนญฺจ วตฺถญฺจ, นาริโย สมลงฺกตา;
รเถ จาชญฺญสํยุเตฺต, สุกเต จิตฺตสิพฺพเนฯ

๓๐๗. ‘‘นิเวสนานิ รมฺมานิ, สุวิภตฺตานิ ภาคโส;
นานาธญฺญสฺส ปูเรตฺวา, พฺราหฺมณานมทา ธนํฯ

๓๐๘. ‘‘เต จ ตตฺถ ธนํ ลทฺธา, สนฺนิธึ สมโรจยุํ;
เตสํ อิจฺฉาวติณฺณานํ, ภิโยฺย ตณฺหา ปวฑฺฒถ;
เต ตตฺถ มเนฺต คเนฺถตฺวา, โอกฺกากํ ปุนมุปาคมุํฯ

๓๐๙. ‘‘ยถา อาโป จ ปถวี จ, หิรญฺญํ ธนธานิยํ;
เอวํ คาโว มนุสฺสานํ, ปริกฺขาโร โส หิ ปาณินํ;
ยชสฺสุ พหุ เต วิตฺตํ, ยชสฺสุ พหุ เต ธนํฯ

๓๑๐. ‘‘ตโต จ ราชา สญฺญโตฺต, พฺราหฺมเณหิ รเถสโภ;
เนกา สตสหสฺสิโย, คาโว ยเญฺญ อฆาตยิฯ

๓๑๑. ‘‘น ปาทา น วิสาเณน, นาสฺสุ หึสนฺติ เกนจิ;
คาโว เอฬกสมานา, โสรตา กุมฺภทูหนา;
ตา วิสาเณ คเหตฺวาน, ราชา สเตฺถน ฆาตยิฯ

๓๑๒. ‘‘ตโต เทวา ปิตโร จ [ตโต จ เทวา ปิตโร (สี. สฺยา.)], อิโนฺท อสุรรกฺขสา;
อธโมฺม อิติ ปกฺกนฺทุํ, ยํ สตฺถํ นิปตี คเวฯ

๓๑๓. ‘‘ตโย โรคา ปุเร อาสุํ, อิจฺฉา อนสนํ ชรา;
ปสูนญฺจ สมารมฺภา, อฎฺฐานวุติมาคมุํฯ

๓๑๔. ‘‘เอโส อธโมฺม ทณฺฑานํ, โอกฺกโนฺต ปุราโณ อหุ;
อทูสิกาโย หญฺญนฺติ, ธมฺมา ธํสนฺติ [ธํเสนฺติ (สี. ปี.)] ยาชกาฯ

๓๑๕. ‘‘เอวเมโส อณุธโมฺม, โปราโณ วิญฺญุครหิโต;

ยตฺถ เอทิสกํ ปสฺสติ, ยาชกํ ครหตี [ครหี (ก.)] ชโนฯ

๓๑๖. “เอวํ ธมฺเม วิยาปนฺเน, วิภินฺนา สุทฺทเวสฺสิกา;
ปุถู วิภินฺนา ขตฺติยา, ปตึ ภริยาวมญฺญถฯ

๓๑๗. “ขตฺติยา พฺรหฺมพนฺธู จ, เย จเญฺญ โคตฺตรกฺขิตา;
ชาติวาทํ นิรํกตฺวา [นิรากตฺวา (?) ยถา อนิรากตชฺฌาโนติ], กามานํ วสมนฺวคุ”นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต, เต พฺราหฺมณมหาสาลา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – “อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต สรณํ คเต”ติฯ

พฺราหฺมณธมฺมิกสุตฺตํ สตฺตมํ นิฏฺฐิตํฯ

๘. นาวาสุตฺตํ

๓๑๘. ยสฺมา หิ ธมฺมํ ปุริโส วิชญฺญา, อินฺทํว นํ เทวตา ปูชเยยฺย;
โส ปูชิโต ตสฺมิ ปสนฺนจิตฺโต, พหุสฺสุโต ปาตุกโรติ ธมฺมํฯ

๓๑๙. ตทฏฺฐิกตฺวาน นิสมฺม ธีโร, ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺชมาโน;
วิญฺญู วิภาวี นิปุโณ จ โหติ, โย ตาทิสํ ภชติ อปฺปมตฺโตฯ

๓๒๐. ขุทฺทญฺจ พาลํ อุปเสวมาโน, อนาคตตฺถญฺจ อุสูยกญฺจ;
อิเธว ธมฺมํ อวิภาวยิตฺวา, อวิติณฺณกงฺโข มรณํ อุเปติฯ

๓๒๑. ยถา นโร อาปคโมตริตฺวา, มโหทกํ สลิลํ สีฆโสตํ;
โส วุยฺหมาโน อนุโสตคามี, กึ โส ปเร สกฺขติ ตารเยตุํฯ

๓๒๒. ตเถว ธมฺมํ อวิภาวยิตฺวา, พหุสฺสุตานํ อนิสามยตฺถํ;
สยํ อชานํ อวิติณฺณกงฺโข, กึ โส ปเร สกฺขติ นิชฺฌเปตุํฯ

๓๒๓. ยถาปิ นาวํ ทฬฺหมารุหิตฺวา, ผิเยน [ปิเยน (สี. สฺยา.)] ริตฺเตน สมงฺคิภูโต;
โส ตารเย ตตฺถ พหูปิ อเญฺญ, ตตฺรูปยญฺญู กุสโล มุตีมา [มตีมา (สฺยา. ก.)]ฯ

๓๒๔. เอวมฺปิ โย เวทคุ ภาวิตตฺโต, พหุสฺสุโต โหติ อเวธธมฺโม;
โส โข ปเร นิชฺฌปเย ปชานํ, โสตาวธานูปนิสูปปนฺเนฯ

๓๒๕. ตสฺมา หเว สปฺปุริสํ ภเชถ, เมธาวินเญฺจว พหุสฺสุตญฺจ;
อญฺญาย อตฺถํ ปฏิปชฺชมาโน, วิญฺญาตธมฺโม ส สุขํ [โส สุขํ (สี.)] ลเภถาติฯ

นาวาสุตฺตํ อฏฺฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๙. กึสีลสุตฺตํ

๓๒๖. “กึสีโล กึสมาจาโร, กานิ กมฺมานิ พฺรูหยํ;
นโร สมฺมา นิวิฏฺฐสฺส, อุตฺตมตฺถญฺจ ปาปุเณ”ฯ

๓๒๗. ‘‘วุฑฺฒาปจายี อนุสูยโก สิยา, กาลญฺญู [กาลญฺญุ (สี. สฺยา.)] จสฺส ครูนํ [ครูนํ (สี.)] ทสฺสนาย;
ธมฺมึ กถํ เอรยิตํ ขณญฺญู, สุเณยฺย สกฺกจฺจ สุภาสิตานิ ฯ

๓๒๘. ‘‘กาเลน คจฺเฉ ครูนํ สกาสํ, ถมฺภํ นิรํกตฺวา [นิรากตฺวา (?) นิ + อา + กร + ตฺวา] นิวาตวุตฺติ;
อตฺถํ ธมฺมํ สํยมํ พฺรหฺมจริยํ, อนุสฺสเร เจว สมาจเร จ ฯ

๓๒๙. ‘‘ธมฺมาราโม ธมฺมรโต, ธมฺเม ฐิโต ธมฺมวินิจฺฉยญฺญู;
เนวาจเร ธมฺมสนฺทูสวาทํ, ตจฺเฉหิ นีเยถ สุภาสิเตหิ ฯ

๓๓๐. ‘‘หสฺสํ ชปฺปํ ปริเทวํ ปโทสํ, มายากตํ กุหนํ คิทฺธิ มานํ;
สารมฺภํ กกฺกสํ กสาวญฺจ มุจฺฉํ [สารมฺภ กกฺกสฺส กสาว มุจฺฉํ (สฺยา. ปี.)], หิตฺวา จเร วีตมโท ฐิตตฺโต ฯ

๓๓๑. ‘‘วิญฺญาตสารานิ สุภาสิตานิ, สุตญฺจ วิญฺญาตสมาธิสารํ;
น ตสฺส ปญฺญา จ สุตญฺจ วฑฺฒติ, โย สาหโส โหติ นโร ปมตฺโต ฯ

๓๓๒. ‘‘ธมฺเม จ เย อริยปเวทิเต รตา,
อนุตฺตรา เต วจสา มนสา กมฺมุนา จ;
เต สนฺติโสรจฺจสมาธิสณฺฐิตา,
สุตสฺส ปญฺญาย จ สารมชฺฌคู’’ติ ฯ

กึสีลสุตฺตํ นวมํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑๐. อุฏฺฐานสุตฺตํ

๓๓๓. อุฏฺฐหถ นิสีทถ, โก อตฺโถ สุปิเตน โว;
อาตุรานญฺหิ กา นิทฺทา, สลฺลวิทฺธาน รุปฺปตํ ฯ

๓๓๔. อุฏฺฐหถ นิสีทถ, ทฬฺหํ สิกฺขถ สนฺติยา;
มา โว ปมตฺเต วิญฺญาย, มจฺจุราชา อโมหยิตฺถ วสานุเค ฯ

๓๓๕. ยาย เทวา มนุสฺสา จ, สิตา ติฏฺฐนฺติ อตฺถิกา;
ตรเถตํ วิสตฺติกํ, ขโณ โว [ขโณ เว (ปี. ก.)] มา อุปจฺจคา;
ขณาตีตา หิ โสจนฺติ, นิรยมฺหิ สมปฺปิตา ฯ

๓๓๖. ปมาโท รโช ปมาโท, ปมาทานุปติโต รโช;
อปฺปมาเทน วิชฺชาย, อพฺพเห [อพฺพูเฬฺห (สฺยา. ปี.), อพฺพุเห (ก. อฏฺฐ.)] สลฺลมตฺตโนติ ฯ

อุฏฺฐานสุตฺตํ ทสมํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑๑. ราหุลสุตฺตํ

๓๓๗. ‘‘กจฺจิ อภิณฺหสํวาสา, นาวชานาสิ ปณฺฑิตํ;

อุกฺกาธาโร [โอกฺกาธาโร (สฺยา. ก.)] มนุสฺสานํ, กจฺจิ อปจิโต ตยา’’ [ตว (สี. อฏฺฐ.)]ฯ

๓๓๘. ‘‘นาหํ อภิณฺหสํวาสา, อวชานามิ ปณฺฑิตํ;
อุกฺกาธาโร มนุสฺสานํ, นิจฺจํ อปจิโต มยา’’ฯ

๓๓๙. ‘‘ปญฺจ กามคุเณ หิตฺวา, ปิยรูเป มโนรเม;
สทฺธาย ฆรา นิกฺขมฺม, ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวฯ

๓๔๐. ‘‘มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ, ปนฺตญฺจ สยนาสนํ;
วิวิตฺตํ อปฺปนิโคฺฆสํ, มตฺตญฺญู โหหิ โภชเนฯ

๓๔๑. ‘‘จีวเร ปิณฺฑปาเต จ, ปจฺจเย สยนาสเน;
เอเตสุ ตณฺหํ มากาสิ, มา โลกํ ปุนราคมิฯ

๓๔๒. ‘‘สํวุโต ปาติโมกฺขสฺมิํ, อินฺทฺริเยสุ จ ปญฺจสุ;
สติ กายคตาตฺยตฺถุ, นิพฺพิทาพหุโล ภวฯ

๓๔๓. ‘‘นิมิตฺตํ ปริวชฺเชหิ, สุภํ ราคูปสญฺหิตํ;
อสุภาย จิตฺตํ ภาเวหิ, เอกคฺคํ สุสมาหิตํฯ

๓๔๔. ‘‘อนิมิตฺตญฺจ ภาเวหิ, มานานุสยมุชฺชห;
ตโต มานาภิสมยา, อุปสนฺโต จริสฺสสี’’ติฯ

อิตฺถํ สุทํ ภควา อายสฺมนฺตํ ราหุลํ อิมาหิ คาถาหิ อภิณฺหํ โอวทตีติฯ

ราหุลสุตฺตํ เอกาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๒. นิโคฺรธกปฺปสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อาฬวิยํ วิหรติ อคฺคาฬเว เจติเยฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมโต วงฺคีสสฺส อุปชฺฌาโย นิโคฺรธกโปฺป นาม เถโร อคฺคาฬเว เจติเย อจิรปรินิพฺพุโต โหติฯ อถ โข อายสฺมโต วงฺคีสสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘‘ปรินิพฺพุโต นุ โข เม อุปชฺฌาโย อุทาหุ โน ปรินิพฺพุโต’’ติ? อถ โข อายสฺมา วงฺคีโส สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา วงฺคีโส ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘ปรินิพฺพุโต นุ โข เม อุปชฺฌาโย, อุทาหุ โน ปรินพฺพุโต’’’ติฯ อถ โข อายสฺมา วงฺคีโส อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๓๔๕. ‘‘ปุจฺฉาม [ปุจฺฉามิ (ก.)] สตฺถารมโนมปญฺญํ, ทิเฏฺฐว ธเมฺม โย วิจิกิจฺฉานํ เฉตฺตา;
อคฺคาฬเว กาลมกาสิ ภิกฺขุ, ญาโต ยสสฺสี อภินิพฺพุตตฺโตฯ

๓๔๖. ‘‘นิโคฺรธกโปฺป อิติ ตสฺส นามํ, ตยา กตํ ภควา พฺราหฺมณสฺส;
โส ตํ นมสฺสํ อจริ มุตฺยเปโกฺข, อารทฺธวีริโย ทฬฺหธมฺมทสฺสีฯ

๓๔๗. “ตํ สาวกํ สกฺย [สกฺก (สี. สฺยา. ปี.)] มยมฺปิ สเพฺพ, อญฺญาตุมิจฺฉาม สมนฺตจกฺขุ;
สมวฏฺฐิตา โน สวนาย โสตา, ตุวํ โน สตฺถา ตฺวมนุตฺตโรสิฯ

๓๔๘. “ฉินฺเทว โน วิจิกิจฺฉํ พฺรูหิ เมตํ, ปรินิพฺพุตํ เวทย ภูริปญฺญ;
มเชฺฌว [มเชฺฌ จ (สฺยา. ก.)] โน ภาส สมนฺตจกฺขุ, สโกฺกว เทวาน สหสฺสเนโตฺตฯ

๓๔๙. “เย เกจิ คนฺถา อิธ โมหมคฺคา, อญฺญาณปกฺขา วิจิกิจฺฉฐานา;
ตถาคตํ ปตฺวา น เต ภวนฺติ, จกฺขุญฺหิ เอตํ ปรมํ นรานํฯ

๓๕๐. “โน เจ หิ ชาตุ ปุริโส กิเลเส, วาโต ยถา อพฺภธนํ วิหาเน;
ตโมวสฺส นิวุโต สพฺพโลโก, น โชติมโนฺตปิ นรา ตเปยฺยุํฯ

๓๕๑. “ธีรา จ ปโชฺชตกรา ภวนฺติ, ตํ ตํ อหํ วีร [ธีร (สี. สฺยา.)] ตเถว มเญฺญ;
วิปสฺสินํ ชานมุปาคมุมฺหา [ชานมุปคมมฺหา (สี. สฺยา.)], ปริสาสุ โน อาวิกโรหิ กปฺปํฯ

๓๕๒. “ขิปฺปํ คิรํ เอรย วคฺคุ วคฺคุํ, หํโสว ปคฺคยฺห สณิกํ [สณึ (สฺยา. ปี.)] นิกูช;
พินฺทุสฺสเรน สุวิกปฺปิเตน, สเพฺพว เต อุชฺชุคตา สุโณมฯ

๓๕๓. “ปหีนชาติมรณํ อเสสํ, นิคฺคยฺห โธนํ [โธตํ (สี.)] วเทสฺสามิ ธมฺมํ;
น กามกาโร หิ ปุถุชฺชนานํ, สเงฺขยฺยกาโร จ [สงฺขยฺยกาโรว (ก.)] ตถาคตานํฯ

๓๕๔. “สมฺปนฺนเวยฺยากรณํ ตเวทํ, สมุชฺชุปญฺญสฺส [สมุชฺชปญฺญสฺส (สฺยา. ก.)] สมุคฺคหีตํ;
อยมญฺชลี ปจฺฉิโม สุปฺปณามิโต, มา โมหยี ชานมโนมปญฺญฯ

๓๕๕. “ปโรวรํ [วราวรํ (กตฺถจิ)] อริยธมฺมํ วิทิตฺวา, มา โมหยี ชานมโนมวีร;
วาริํ ยถา ฆมฺมนิ ฆมฺมตโตฺต, วาจาภิกงฺขามิ สุตํ ปวสฺส [สุตสฺส วสฺส (สฺยา.)]ฯ

๓๕๖. “ยทตฺถิกํ [ยทตฺถิยํ (ปี.), ยทตฺถิตํ (ก.)] พฺรหฺมจริยํ อจรี, กปฺปายโน กจฺจิสฺส ตํ อโมฆํ;
นิพฺพายิ โส อาทุ สอุปาทิเสโส, ยถา วิมุโตฺต อหุ ตํ สุโณม”ฯ

๓๕๗. “อเจฺฉจฺฉิ [อเฉชฺชิ (ก.)] ตณฺหํ อิธ นามรูเป, (อิติ ภควา)
กณฺหสฺส [ตณฺหาย (ก.)] โสตํ ทีฆรตฺตานุสยิตํ;
อตาริ ชาติํ มรณํ อเสสํ,”
อิจฺจพฺรวี ภควา ปญฺจเสโฏฺฐฯ

๓๕๘. “เอส สุตฺวา ปสีทามิ, วโจ เต อิสิสตฺตม;
อโมฆํ กิร เม ปุฎฺฐํ, น มํ วเญฺจสิ พฺราหฺมโณฯ

๓๕๙. “ยถาวาที ตถาการี, อหุ พุทฺธสฺส สาวโก;
อจฺฉิทา มจฺจุโน ชาลํ, ตตํ มายาวิโน ทฬฺหํฯ

๓๖๐. “อทฺทสา ภควา อาทิํ, อุปาทานสฺส กปฺปิโย;
อจฺจคา วต กปฺปายโน, มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตร”นฺติฯ

๑๓. สมฺมาปริพฺพาชนียสุตฺตํ

๓๖๑. “ปุจฺฉามิ มุนึ ปหูตปญฺญํ,
ติณฺณํ ปารงฺคตํ ปรินิพฺพุตํ ฐิตตฺตํ;
นิกฺขมฺม ฆรา ปนุชฺช กาเม, กถํ ภิกฺขุ
สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺย”ฯ

๓๖๒. “ยสฺส มงฺคลา สมูหตา, (อิติ ภควา)
อุปฺปาตา สุปินา จ ลกฺขณา จ;
โส มงฺคลโทสวิปฺปหีโน,
สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๓. “ราคํ วินเยถ มานุเสสุ, ทิเพฺพสุ กาเมสุ จาปิ ภิกฺขุ;
อติกฺกมฺม ภวํ สเมจฺจ ธมฺมํ, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๔. “วิปิฏฺฐิกตฺวาน เปสุณานิ, โกธํ กทริยํ ชเหยฺย ภิกฺขุ;
อนุโรธวิโรธวิปฺปหีโน, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๕. “หิตฺวาน ปิยญฺจ อปฺปิยญฺจ, อนุปาทาย อนิสฺสิโต กุหิญฺจิ;
สํโยชนิเยหิ วิปฺปมุตฺโต, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๖. “น โส อุปธีสุ สารเมติ, อาทาเนสุ วิเนยฺย ฉนฺทราคํ;
โส อนิสฺสิโต อนญฺญเนยฺโย, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๗. “วจสา มนสา จ กมฺมุนา จ, อวิรุทฺโธ สมฺมา วิทิตฺวา ธมฺมํ;
นิพฺพานปทาภิปตฺถยาโน, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๘. “โย วนฺทติ มนฺติ นุณฺณเมยฺย [นุนฺนเมยฺย (?)], อกฺกุฏฺโฐปิ น สนฺธิเยถ ภิกฺขุ;
ลทฺธา ปรโภชนํ น มชฺเช, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๖๙. “โลภญฺจ ภวญฺจ วิปฺปหาย, วิรโต เฉทนพนฺธนา จ [เฉทนพนฺธนโต (สี. สฺยา.)] ภิกฺขุ;
โส ติณฺณกถํกโถ วิสโลฺล, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๐. “สารุปฺปํ อตฺตโน วิทิตฺวา, โน จ ภิกฺขุ หึเสยฺย กญฺจิ โลเก;
ยถา ตถิยํ วิทิตฺวา ธมฺมํ, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๑. “ยสฺสานุสยา น สนฺติ เกจิ, มูลา จ [มูลา (สี. สฺยา.)] อกุสลา สมูหตาเส;
โส นิราโส [นิราสโย (สี.), นิราสโส (สฺยา.)] อนาสิสาโน [อนาสยาโน (สี. ปี.), อนาสสาโน (สฺยา.)], สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๒. “อาสวขีโณ ปหีนมาโน, สพฺพํ ราคปถํ อุปาติวตฺโต;
ทนฺโต ปรินิพฺพุโต ฐิตตฺโต, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๓.“สโกฺธ สุตฺวา นิยามทสฺสี, วคฺคคเตสุ น วคฺคสาริ ธีโร;
โลภํ โทสํ วิเนยฺย ปฏิฆํ, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๔.สํสุทฺธชิโน วิวฏฺฏจฺฉโท, ธมฺเมสุ วสี ปารคู อเนโช;
สงฺขารนิโรธญาณกุสโล , สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๕.อตีเตสุ อนาคเตสุ จาปิ, กปฺปาตีโต อติจฺจสุทฺธิปญฺโญ;
สพฺพายตเนหิ วิปฺปมุตฺโต, สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยฯ

๓๗๖.“อญฺญาย ปทํ สเมจฺจ ธมฺมํ, วิวฏํ ทิสฺวาน ปหานมาสวานํ;
สพฺพุปธีนํ ปริกฺขยาโน [ปริกฺขยา (ปี.)], สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺย”ฯ

๓๗๗.“อทฺธา หิ ภควา ตเถว เอตํ, โย โส เอวํวิหารี ทนฺโต ภิกฺขุ;
สพฺพสํโยชนโยควีติวตฺโต [สพฺพสํโยชนิเย จ วีติวตฺโต (สี. สฺยา. ปี.)], สมฺมา โส โลเก ปริพฺพเชยฺยา”ติฯ

สมฺมาปริพฺพาชนียสุตฺตํ เตรสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๔. ธมฺมิกสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ธมฺมิโก อุปาสโก ปญฺจหิ อุปาสกสเตหิ สทฺธิํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ธมฺมิโก อุปาสโก ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

๓๗๘.ปุจฺฉามิ ตํ โคตม ภูริปญฺญ, กถํกโร สาวโก สาธุ โหติ;
โย วา อคารา อนคารเมติ, อคาริโน วา ปนุปาสกาเสฯ

๓๗๙.ตุวญฺหิ โลกสฺส สเทวกสฺส, คติํ ปชานาสิ ปรายณญฺจ;
น จตฺถิ ตุโลฺย นิปุณตฺถทสฺสี, ตุวญฺหิ พุทฺธํ ปวรํ วทนฺติฯ

๓๘๐.“สพฺพํ ตุวํ ญาณมเวจฺจ ธมฺมํ, ปกาเสสิ สเตฺต อนุกมฺปมาโน;
วิวฏฺฏจฺฉโทสิ สมนฺตจกฺขุ, วิโรจสิ วิมโล สพฺพโลเกฯ

๓๘๑.“อาคญฺฉิ เต สนฺติเก นาคราชา, เอราวโณ นาม ชิโนติ สุตฺวา;
โสปิ ตยา มนฺตยิตฺวาชฺฌคมา, สาธูติ สุตฺวาน ปตีตรูโปฯ

๓๘๒.“ราชาปิ ตํ เวสฺสวโณ กุเวโร, อุเปติ ธมฺมํ ปริปุจฺฉมาโน;
ตสฺสาปิ ตฺวํ ปุจฺฉิโต พฺรูสิ ธีร, โส จาปิ สุตฺวาน ปตีตรูโปฯ

๓๘๓.“เย เกจิเม ติตฺถิยา วาทสีลา, อาชีวกา วา ยทิ วา นิคณฺฐา;
ปญฺญาย ตํ นาติตรนฺติ สเพฺพ, ฐิโต วชนฺตํ วิย สีฆคามิํฯ

๓๘๔.“เย เกจิเม พฺราหฺมณา วาทสีลา, วุทฺธา จาปิ พฺราหฺมณา สนฺติ เกจิ;
สเพฺพ ตยิ อตฺถพทฺธา ภวนฺติ, เย จาปิ อเญฺญ วาทิโน มญฺญมานาฯ

๓๘๕.“อยญฺหิ ธโมฺม นิปุโณ สุโข จ, โยยํ ตยา ภควา สุปฺปวุโตฺต;
ตเมว สเพฺพปิ [สเพฺพ มยํ (สฺยา.)] สุสฺสูสมานา, ตํ โน วท ปุจฺฉิโต พุทฺธเสฏฺฐ॥

๓๘๖.“สเพฺพปิ เม ภิกฺขโว สนฺนิสินฺนา, อุปาสกา จาปิ ตเถว โสตุํ;
สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธํ, สุภาสิตํ วาสวเสฺสว เทวา”॥

๓๘๗.สุณาถ เม ภิกฺขโว สาวยามิ โว, ธมฺมํ ธุตํ ตญฺจ จราถ สเพฺพ;
อิริยาปถํ ปพฺพชิตานุโลมิกํ, เสเวถ นํ อตฺถทโส มุตีมา॥

๓๘๘.“โน เว วิกาเล วิจเรยฺย ภิกฺขุ, คาเม จ ปิณฺฑาย จเรยฺย กาเล;
อกาลจาริญฺหิ สชนฺติ สงฺคา, ตสฺมา วิกาเล น จรนฺติ พุทฺธา॥

๓๘๙.“รูปา จ สทฺทา จ รสา จ คนฺธา, ผสฺสา จ เย สมฺมทยนฺติ สเตฺต;
เอเตสุ ธเมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, กาเลน โส ปวิเส ปาตราสํ॥

๓๙๐.“ปิณฺฑญฺจ ภิกฺขุ สมเยน ลทฺธา, เอโก ปฏิกฺกมฺม รโห นิสีเท;
อชฺฌตฺตจินฺตี น มโน พหิทฺธา, นิจฺฉารเย สงฺคหิตตฺตภาโว॥

๓๙๑.“สเจปิ โส สลฺลเป สาวเกน, อเญฺญน วา เกนจิ ภิกฺขุนา วา;
ธมฺมํ ปณีตํ ตมุทาหเรยฺย, น เปสุณํ โนปิ ปรูปวาทํ॥

๓๙๒.“วาทญฺหิ เอเก ปฏิเสนิยนฺติ, น เต ปสํสาม ปริตฺตปเญฺญ;
ตโต ตโต เน ปสชนฺติ สงฺคา, จิตฺตญฺหิ เต ตตฺถ คเมนฺติ ทูเร॥

๓๙๓.“ปิณฺฑํ วิหารํ สยนาสนญฺจ, อาปญฺจ สงฺฆาฏิรชูปวาหนํ;
สุตฺวาน ธมฺมํ สุคเตน เทสิตํ, สงฺขาย เสเว วรปญฺญสาวโก॥

๓๙๔.“ตสฺมา หิ ปิเณฺฑ สยนาสเน จ, อาเป จ สงฺฆาฏิรชูปวาหเน;
เอเตสุ ธเมฺมสุ อนูปลิโตฺต, ภิกฺขุ ยถา โปกฺขเร วาริพินฺทุ॥

๓๙๕.“คหฏฺฐวตฺตํ ปน โว วทามิ, ยถากโร สาวโก สาธุ โหติ;
น เหส [น เหโส (สี.)] ลพฺภา สปริคฺคเหน, ผเสฺสตุํ โย เกวโล ภิกฺขุธโมฺม॥

๓๙๖.“ปาณํ น หเน [น หาเน (สี.)] น จ ฆาตเยยฺย, น จานุชญฺญา หนตํ ปเรสํ;
สเพฺพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ, เย ถาวรา เย จ ตสา สนฺติ [ตสนฺติ (สี. ปี.)] โลเก॥

๓๙๗.“ตโต อทินฺนํ ปริวชฺชเยยฺย, กิญฺจิ กฺวจิ สาวโก พุชฺฌมาโน;
น หารเย หรตํ นานุชญฺญา, สพฺพํ อทินฺนํ ปริวชฺชเยยฺย॥

๓๙๘.“อพฺรหฺมจริยํ ปริวชฺชเยยฺย, องฺคารกาสุํ ชลิตํว วิญฺญู;
อสมฺภุณโนฺต ปน พฺรหฺมจริยํ, ปรสฺส ทารํ น อติกฺกเมยฺย॥

๓๙๙.“สภคฺคโต วา ปริสคฺคโต วา, เอกสฺส เวโก [เจโต (สี. สฺยา.)] น มุสา ภเณยฺย;
น ภาณเย ภณตํ นานุชญฺญา, สพฺพํ อภูตํ ปริวชฺชเยยฺย॥

๔๐๐.“มชฺชญฺจ ปานํ น สมาจเรยฺย, ธมฺมํ อิมํ โรจเย โย คหโฏฺฐ;
น ปายเย ปิวตํ นานุชญฺญา, อุมฺมาทนนฺตํ อิติ นํ วิทิตฺวา॥

๔๐๑. “มทา หิ ปาปานิ กโรนฺติ พาลา, กาเรนฺติ จเญฺญปิ ชเน ปมตฺเต;
เอตํ อปุญฺญายตนํ วิวชฺชเย, อุมฺมาทนํ โมหนํ พาลกนฺตํฯ

๔๐๒. “ปาณํ น หเน น จาทินฺนมาทิเย, มุสา น ภาเส น จ มชฺชโป สิยา;
อพฺรหฺมจริยา วิรเมยฺย เมถุนา, รตฺตึ น ภุเญฺชยฺย วิกาลโภชนํฯ

๔๐๓. “มาลํ น ธาเร น จ คนฺธมาจเร, มเญฺจ ฉมายํ ว สเยถ สนฺถเต;
เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุโปสถํ, พุเทฺธน ทุกฺขนฺตคุนา ปกาสิตํฯ

๔๐๔. ‘‘ตโต จ ปกฺขสฺสุปวสฺสุโปสถํ, จาตุทฺทสึ ปญฺจทสิญฺจ อฏฺฐมึ;
ปาฏิหาริยปกฺขญฺจ ปสนฺนมานโส, อฏฺฐงฺคุเปตํ สุสมตฺตรูปํฯ

๔๐๕. ‘‘ตโต จ ปาโต อุปวุตฺถุโปสโถ, อเนฺนน ปาเนน จ ภิกฺขุสงฺฆํ;
ปสนฺนจิตฺโต อนุโมทมาโน, ยถารหํ สํวิภเชถ วิญฺญูฯ

๔๐๖. “ธเมฺมน มาตาปิตโร ภเรยฺย, ปโยชเย ธมฺมิกํ โส วณิชฺชํ;
เอตํ คิหี วตฺตยมปฺปมตฺโต, สยมฺปเภ นาม อุเปติ เทเว’’ติฯ

ธมฺมิกสุตฺตํ จุทฺทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

จูฬวโคฺค ทุติโย นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

รตนามคนฺธ หิริ จ, มงฺคลํ สูจิโลเมน;
ธมฺมจริยญฺจ พฺราหฺมโณ [กปิโล พฺราหฺมโณปิ จ (สฺยา. ก.)], นาวา กึสีลมุฏฺฐานํฯ

ราหุโล ปุน กปฺโป จ, ปริพฺพาชนิยํ ตถา;
ธมฺมิกญฺจ วิทุโน อาหุ, จูฬวคฺคนฺติ จุทฺทสาติฯ

๓. มหาวโคฺค

๑. ปพฺพชฺชาสุตฺตํ

๔๐๗. ปพฺพชฺชํ กิตฺตยิสฺสามิ, ยถา ปพฺพชิ จกฺขุมา;
ยถา วีมํสมาโน โส, ปพฺพชฺชํ สมโรจยิฯ

๔๐๘. สมฺพาโธยํ ฆราวาโส, รชสฺสายตนํ อิติ;
อโพฺภกาโสว ปพฺพชฺชา, อิติ ทิสฺวาน ปพฺพชิฯ

๔๐๙. ปพฺพชิตฺวาน กาเยน, ปาปกมฺมํ วิวชฺชยิ;
วจีทุจฺจริตํ หิตฺวา, อาชีวํ ปริโสธยิฯ

๔๑๐. อคมา ราชคหํ พุโทฺธ, มคธานํ คิริพฺพชํ;
ปิณฺฑาย อภิหาเรสิ, อากิณฺณวรลกฺขโณฯ

๔๑๑. ตมทฺทสา พิมฺพิสาโร, ปาสาทสฺมิํ ปติฎฺฐิโต;
ทิสฺวา ลกฺขณสมฺปนฺนํ, อิมมตฺถํ อภาสถฯ

๔๑๒. ‘‘อิมํ โภโนฺต นิสาเมถ, อภิรูโป พฺรหา สุจิ;
จรเณน จ สมฺปโนฺน, ยุคมตฺตญฺจ เปกฺขติฯ

๔๑๓. ‘‘โอกฺขิตฺตจกฺขุ สติมา, นายํ นีจกุลามิว;
ราชทูตาภิธาวนฺตุ, กุหิํ ภิกฺขุ คมิสฺสติ’’ฯ

๔๑๔. เต เปสิตา ราชทูตา, ปิฎฺฐิโต อนุพนฺธิสุํ;
กุหิํ คมิสฺสติ ภิกฺขุ, กตฺถ วาโส ภวิสฺสติฯ

๔๑๕. สปทานํ จรมาโน, คุตฺตทฺวาโร สุสํวุโต;
ขิปฺปํ ปตฺตํ อปูเรสิ, สมฺปชาโน ปฎิสฺสโตฯ

๔๑๖. ปิณฺฑจารํ จริตฺวาน, นิกฺขมฺม นครา มุนิ;
ปณฺฑวํ อภิหาเรสิ, เอตฺถ วาโส ภวิสฺสติฯ

๔๑๗. ทิสฺวาน วาสูปคตํ, ตโย [ตโต (สี. ปี.)] ทูตา อุปาวิสุํ;
เตสุ เอโกว [เอโก จ ทูโต (สี. สฺยา. ปี.)] อาคนฺตฺวา, ราชิโน ปฎิเวทยิฯ

๔๑๘. ‘‘เอส ภิกฺขุ มหาราช, ปณฺฑวสฺส ปุรตฺถโต [ปุรกฺขโต (สฺยา. ก.)];
นิสิโนฺน พฺยคฺฆุสโภว, สีโหว คิริคพฺภเร’’ฯ

๔๑๙. สุตฺวาน ทูตวจนํ, ภทฺทยาเนน ขตฺติโย;
ตรมานรูโป นิยฺยาสิ, เยน ปณฺฑวปพฺพโตฯ

๔๒๐. ส ยานภูมิํ ยายิตฺวา, ยานา โอรุยฺห ขตฺติโย;
ปตฺติโก อุปสงฺกมฺม, อาสชฺช นํ อุปาวิสิฯ

๔๒๑. นิสชฺช ราชา สโมฺมทิ, กถํ สารณียํ ตโต;
กถํ โส วีติสาเรตฺวา, อิมมตฺถํ อภาสถฯ

๔๒๒. ‘‘ยุวา จ ทหโร จาสิ, ปฐมุปฺปตฺติโก [ปฐมุปฺปตฺติยา (สี.), ปฐมุปฺปตฺติโต (สฺยา.)] สุสุ;
วณฺณาโรเหน สมฺปโนฺน, ชาติมา วิย ขตฺติโยฯ

๔๒๓. ‘‘โสภยโนฺต อนีกคฺคํ, นาคสงฺฆปุรกฺขโต;
ททามิ โภเค ภุญฺชสฺสุ, ชาตึ อกฺขาหิ ปุจฺฉิโต’’ฯ

๔๒๔. ‘‘อุชุํ ชนปโท ราช, หิมวนฺตสฺส ปสฺสโต;
ธนวีริเยน สมฺปโนฺน, โกสเลสุ [โกสลสฺส (สฺยา. ก.)] นิเกติโนฯ

๔๒๕. ‘‘อาทิจฺจา [อาทิโจฺจ (ก.)] นาม โคเตฺตน, สากิยา [สากิโย (ก.)] นาม ชาติยา;
ตมฺหา กุลา ปพฺพชิโตมฺหิ, น กาเม อภิปตฺถยํฯ

๔๒๖. ‘‘กาเมสฺวาทีนวํ ทิสฺวา, เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต;
ปธานาย คมิสฺสามิ, เอตฺถ เม รญฺชตี มโน’’ติฯ

ปพฺพชฺชาสุตฺตํ ปฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๒. ปธานสุตฺตํ

๔๒๗. ‘‘ตํ มํ ปธานปหิตตฺตํ, นทึ เนรญฺชรํ ปติ;
วิปรกฺกมฺม ฌายนฺตํ, โยคเกฺขมสฺส ปตฺติยาฯ

๔๒๘. ‘‘นมุจี กรุณํ วาจํ, ภาสมาโน อุปาคมิ;
‘กิโส ตฺวมสิ ทุพฺพโณฺณ, สนฺติเก มรณํ ตวฯ

๔๒๙. ‘‘‘สหสฺสภาโค มรณสฺส, เอกํโส ตว ชีวิตํ;
ชีว โภ ชีวิตํ เสโยฺย, ชีวํ ปุญฺญานิ กาหสิฯ

๔๓๐. ‘‘‘จรโต จ เต พฺรหฺมจริยํ, อคฺคิหุตฺตญฺจ ชูหโต;
ปหูตํ จียเต ปุญฺญํ, กึ ปธาเนน กาหสิฯ

๔๓๑. ‘‘‘ทุโคฺค มโคฺค ปธานาย, ทุกฺกโร ทุรภิสมฺภโว’’’;
อิมา คาถา ภณํ มาโร, อฏฺฐา พุทฺธสฺส สนฺติเกฯ

๔๓๒. ตํ ตถาวาทินํ มารํ, ภควา เอตทพฺรวิ;
‘‘ปมตฺตพนฺธุ ปาปิม, เยนเตฺถน [เสนเตฺถน (?), อตฺตโน อเตฺถน (อฏฺฐ. สํวณฺณนา)] อิธาคโตฯ

๔๓๓. ‘‘อณุมโตฺตปิ [อณุมเตฺตนปิ (สี. สฺยา.)] ปุเญฺญน, อโตฺถ มยฺหํ น วิชฺชติ;
เยสญฺจ อโตฺถ ปุเญฺญน, เต มาโร วตฺตุมรหติฯ

๔๓๔. ‘‘อตฺถิ สทฺธา ตถา [ตโต (สี. ปี.), ตโป (สฺยา. ก.)] วีริยํ, ปญฺญา จ มม วิชฺชติ;
เอวํ มํ ปหิตตฺตมฺปิ, กึ ชีวมนุปุจฺฉสิฯ

๔๓๕. “นทีนมปิ โสตานิ, อยํ วาโต วิโสสเย;
กิญฺจ เม ปหิตตฺตสฺส, โลหิตํ นุปสุสฺสเยฯ

๔๓๖. “โลหิเต สุสฺสมานมฺหิ, ปิตฺตํ เสมฺหญฺจ สุสฺสติ;
มํเสสุ ขียมาเนสุ, ภิโยฺย จิตฺตํ ปสีทติ;
ภิโยฺย สติ จ ปญฺญา จ, สมาธิ มม ติฏฺฐติฯ

๔๓๗. “ตสฺส เมวํ วิหรโต, ปตฺตสฺสุตฺตมเวทนํ;
กาเมสุ [กาเม (สี. สฺยา.)] นาเปกฺขเต จิตฺตํ, ปสฺส สตฺตสฺส สุทฺธตํฯ

๔๓๘. “กามา เต ปฐมา เสนา, ทุติยา อรติ วุจฺจติ;
ตติยา ขุปฺปิปาสา เต, จตุตฺถี ตณฺหา ปวุจฺจติฯ

๔๓๙. “ปญฺจมํ [ปญฺจมี (สี. ปี.)] ถินมิทฺธํ เต, ฉฏฺฐา ภีรู ปวุจฺจติ;
สตฺตมี วิจิกิจฺฉา เต, มกฺโข ถมฺโภ เต อฏฺฐโมฯ

๔๔๐. “ลาโภ สิโลโก สกฺกาโร, มิจฺฉาลทฺโธ จ โย ยโส;
โย จตฺตานํ สมุกฺกํเส, ปเร จ อวชานติฯ

๔๔๑. “เอสา นมุจิ เต เสนา, กณฺหสฺสาภิปฺปหารินี;
น นํ อสูโร ชินาติ, เชตฺวา จ ลภเต สุขํฯ

๔๔๒. “เอส มุญฺชํ ปริหเร, ธิรตฺถุ มม [อิธ (ก.)] ชีวิตํ;
สงฺคาเม เม มตํ เสโยฺย, ยํ เจ ชีเว ปราชิโตฯ

๔๔๓. “ปคาเฬฺหตฺถ น ทิสฺสนฺติ, เอเก สมณพฺราหฺมณา;
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ, เยน คจฺฉนฺติ สุพฺพตาฯ

๔๔๔. “สมนฺตา ธชินึ ทิสฺวา, ยุตฺตํ มารํ สวาหนํ;
ยุทฺธาย ปจฺจุคฺคจฺฉามิ, มา มํ ฐานา อจาวยิฯ

๔๔๕. “ยํ เต ตํ นปฺปสหติ, เสนํ โลโก สเทวโก;
ตํ เต ปญฺญาย เภจฺฉามิ [คจฺฉามิ (สี.), เวจฺฉามิ (สฺยา.), วชฺฌามิ (ก.)], อามํ ปตฺตํว
อสฺมนา [ปกฺกํว อมฺุนา (ก.)]ฯ

๔๔๖. “วสีกริตฺวา [วสึ กริตฺวา (พหูสุ)] สงฺกปฺปํ, สติญฺจ สูปติฏฺฐิตํ;
รฏฺฐา รฏฺฐํ วิจริสฺสํ, สาวเก วินยํ ปุถูฯ

๔๔๗. “เต อปฺปมตฺตา ปหิตตฺตา, มม สาสนการกา;
อกามสฺส [อกามา (ก.)] เต คมิสฺสนฺติ, ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจเร”ฯ

๔๔๘. “สตฺต วสฺสานิ ภควนฺตํ, อนุพนฺธึ ปทาปทํ;
โอตารํ นาธิคจฺฉิสฺสํ, สมฺพุทฺธสฺส สตีมโตฯ

๔๔๙. “เมทวณฺณํว ปาสาณํ, วายโส อนุปริยคา;
อเปตฺถ มุทุํ [มุทุ (สี.)] วินฺเทม, อปิ อสฺสาทนา สิยาฯ

๔๕๐.‘‘อลทฺธา ตตฺถ อสฺสาทํ, วายเสโตฺต อปกฺกมิ;
กาโกว เสลมาสชฺช, นิพฺพิชฺชาเปม โคตมํ’’ฯ

๔๕๑.ตสฺส โสกปเรตสฺส, วีณา กจฺฉา อภสฺสถ;
ตโต โส ทุมฺมโน ยกฺโข, ตเตฺถวนฺตรธายถาติฯ

ปธานสุตฺตํ ทุติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๓. สุภาสิตสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอก สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘จตูหิ, ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคตา วาจา สุภาสิตา โหติ, น ทุพฺภาสิตา, อนวชฺชา จ อนนุวชฺชา จ วิญฺญูนํฯ กตเมหิ จตูหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สุภาสิตํเยว ภาสติ โน ทุพฺภาสิตํ, ธมฺมํเยว ภาสติ โน อธมฺมํ, ปิยํเยว ภาสติ โน อปฺปิยํ, สจฺจํเยว ภาสติ โน อลิกํฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, จตูหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคตา วาจา สุภาสิตา โหติ, โน ทุพฺภาสิตา, อนวชฺชา จ อนนุวชฺชา จ วิญฺญูน’’นฺติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๔๕๒.‘‘สุภาสิตํ อุตฺตมมาหุ สโนฺต, ธมฺมํ ภเณ นาธมฺมํ ตํ ทุติยํ;
ปิยํ ภเณ นาปฺปิยํ ตํ ตติยํ, สจฺจํ ภเณ นาลิกํ ตํ จตุตฺถ’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา วงฺคีโส อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปฏิภาติ มํ ภควา, ปฏิภาติ มํ สุคตา’’ติฯ ‘‘ปฏิภาตุ ตํ วงฺคีสา’’ติ ภควา อโวจฯ อถ โข อายสฺมา วงฺคีโส ภควนฺตํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถวิ –

๔๕๓.‘‘ตเมว วาจํ ภาเสยฺย, ยายตฺตานํ น ตาปเย;
ปเร จ น วิหิํเสยฺย, สา เว วาจา สุภาสิตาฯ

๔๕๔.‘‘ปิยวาจเมว ภาเสยฺย, ยา วาจา ปฏินนฺทิตา;
ยํ อนาทาย ปาปานิ, ปเรสํ ภาสเต ปิยํฯ

๔๕๕.‘‘สจฺจํ เว อมตา วาจา, เอส ธโมฺม สนนฺตโน;
สเจฺจ อเตฺถ จ ธเมฺม จ, อาหุ สโนฺต ปติฏฺฐิตาฯ

๔๕๖.‘‘ยํ พุโทฺธ ภาสติ วาจํ, เขมํ นิพฺพานปตฺติยา;
ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย, สา เว วาจานมุตฺตมา’’ติฯ

สุภาสิตสุตฺตํ ตติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๔. สุนฺทริกภารทฺวาชสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ วิหรติ สุนฺทริกาย นทิยา ตีเรฯ เตน โข ปน สมเยน สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ สุนฺทริกาย นทิยา ตีเร อคฺคิํ ชุหติ, อคฺคิหุตฺตํ ปริจรติฯ อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ อคฺคิํ ชุหิตฺวา อคฺคิหุตฺตํ ปริจริตฺวา อุฏฺฐายาสนา สมนฺ

ตา จตุทฺทิสา อนุวิโลเกสิ – ‘‘โก นุ โข อิมํ หพฺยเสสํ ภุเญฺชยฺยา’’ติ? อทฺทสา โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล สสีสํ ปารุตํ นิสินฺนํ; ทิสฺวาน วาเมน หเตฺถน หพฺยเสสํ คเหตฺวา ทกฺขิเณน หเตฺถน กมณฺฑลุํ คเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ

อถ โข ภควา สุนฺทริกภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส ปทสเทฺทน สีสํ วิวริฯ อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ – ‘‘มุโณฺฑ อยํ ภวํ, มุณฺฑโก อยํ ภว’’นฺติ ตโตว ปุน นิวตฺติตุกาโม อโหสิฯ อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาชสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – ‘‘มุณฺฑาปิ หิ อิเธกเจฺจ พฺราหฺมณา ภวนฺติ, ยํนูนาหํ อุปสงฺกมิตฺวา ชาตึ ปุเจฺฉยฺย’’นฺติฯ อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กึชโจฺจ ภว’’นฺติ?

อถ โข ภควา สุนฺทริกภารทฺวาชํ พฺราหฺมณํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

๔๕๗. ‘‘น พฺราหฺมโณ โนมฺหิ น ราชปุโตฺต, น เวสฺสายโน อุท โกจิ โนมฺหิ;
โคตฺตํ ปริญฺญาย ปุถุชฺชนานํ, อกิญฺจโน มนฺต จรามิ โลเกฯ

๔๕๘. ‘‘สงฺฆาฏิวาสี อคโห จรามิ [อคิโห (ก. สี. ปี.) อเคโห (กตฺถจิ)], นิวุตฺตเกโส อภินิพฺพุตโตฺต;
อลิปฺปมาโน อิธ มาณเวหิ, อกลฺลํ มํ พฺราหฺมณ ปุจฺฉสิ โคตฺตปญฺหํ’’ฯ

๔๕๙. ‘‘ปุจฺฉนฺติ เว โภ พฺราหฺมณา, พฺราหฺมเณภิ สห พฺราหฺมโณ โน ภว’’นฺติฯ
๔๖๐. ‘‘พฺราหฺมโณ หิ เจ ตฺวํ พฺรูสิ, มญฺจ พฺรูสิ อพฺราหฺมณํ;
ตํ ตํ สาวิตฺติํ ปุจฺฉามิ, ติปทํ จตุวีสตกฺขรํฯ

๔๖๑. ‘‘กึ นิสฺสิตา อิสโย มนุชา, ขตฺติยา พฺราหฺมณา [ปฐมปาทโนฺต] เทวตานํ;
ยญฺญมกปฺปยึสุ ปุถู อิธ โลเก [ทุติยปาทโนฺต (สี.)]ฯ

๔๖๒. ‘‘ยทนฺตคู เวทคู ยญฺญกาเล, ยสฺสาหุติํ ลเภ ตสฺสิเชฺฌติ พฺรูมิ’’ฯ
๔๖๓. ‘‘อทฺธา หิ ตสฺส หุตมิเชฺฌ, (อิติ พฺราหฺมโณ)
ยํ ตาทิสํ เวทคุมทฺทสาม;
ตุมฺหาทิสานญฺหิ อทสฺสเนน, อโญฺญ ชโน ภุญฺชติ ปูรฬาสํ’’ฯ

๔๖๔. ‘‘ตสฺมาติห ตฺวํ พฺราหฺมณ อเตฺถน, อตฺถิโก อุปสงฺกมฺม ปุจฺฉ;
สนฺตํ วิธูมํ อนีฆํ นิราสํ, อเปฺปวิธ อภิวิเนฺท สุเมธํ’’ฯ

๔๖๕. ‘‘ยเญฺญ รโตหํ โภ โคตม, ยญฺญํ ยิฏฺฐุกาโม นาหํ ปชานามิ;
อนุสาสตุ มํ ภวํ, ยตฺถ หุตํ อิชฺฌเต พฺรูหิ เม ตํ’’ฯ

‘‘เตน หิ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, โอทหสฺสุ โสตํ; ธมฺมํ เต เทเสสฺสามิ –

๔๖๖. ‘‘มา ชาติํ ปุจฺฉี จรณญฺจ ปุจฺฉ, กฏฺฐา หเว ชายติ ชาตเวโท;
นีจากุลีโนปิ มุนี ธิตีมา, อาชานิโย โหติ หิรีนิเสโธฯ

๔๖๗. ‘‘สเจฺจน ทโนฺต ทมสา อุเปโต, เวทนฺตคู วูสิตพฺรหฺมจริโย;
กาเลน ตมฺหิ หพฺยํ ปเวเจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข [ปุญฺญเปโข (สี. ปี.)] ยเชถฯ

๔๖๘.“เย กาเม หิตฺวา อคหา จรนฺติ, สุสญฺญตตฺตา ตสรํว อุชฺชุํ;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺเฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๖๙.“เย วีตราคา สุสมาหิตินฺทฺริยา, จโนฺทว ราหุคฺคหณา ปมุตฺตา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺเฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๗๐.“อสชฺชมานา วิจรนฺติ โลเก, สทา สตา หิตฺวา มมายิตานิ;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺเฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๗๑.“โย กาเม หิตฺวา อภิภุยฺยจารี, โย เวทิ ชาตีมรณสฺส อนฺตํ;
ปรินิพฺพุโต อุทกรหโทว สีโต, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๒.“สโม สเมหิ วิสเมหิ ทูเร, ตถาคโต โหติ อนนฺตปโญฺญ;
อนูปลิโตฺต อิธ วา หุรํ วา, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๓.“ยมฺหิ น มายา วสติ น มาโน, โย วีตโลโภ อมโม นิราโส;
ปนุณฺณโกโธ อภินิพฺพุตโตฺต, โย พฺราหฺมโณ โสกมลํ อหาสิ;
ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๔ .

“นิเวสนํ โย มนโส อหาสิ, ปริคฺคหา ยสฺส น สนฺติ เกจิ;
อนุปาทิยาโน อิธ วา หุรํ วา, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๕.“สมาหิโต โย อุทตาริ โอฆํ, ธมฺมํ จญฺญาสิ ปรมาย ทิฎฺฐิยา;
ขีณาสโว อนฺติมเทหธารี, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๖.“ภวาสวา ยสฺส วจี ขรา จ, วิธูปิตา อตฺถคตา น สนฺติ;
ส เวทคู สพฺพธิ วิปฺปมุโตฺต, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๗.“สงฺคาติโค ยสฺส น สนฺติ สงฺคา, โย มานสเตฺตสุ อมานสโตฺต;
ทุกฺขํ ปริญฺญาย สเขตฺตวตฺถุํ, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๘.“อาสํ อนิสฺสาย วิเวกทสฺสี, ปรเวทิยํ ทิฎฺฐิมุปาติวโตฺต;
อารมฺมณา ยสฺส น สนฺติ เกจิ, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๗๙.“ปโรปรา [ปโรวรา (สี. ปี.)] ยสฺส สเมจฺจ ธมฺมา, วิธูปิตา อตฺถคตา น สนฺติ;
สโนฺต อุปาทานขเย วิมุโตฺต, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๘๐.“สํโยชนํ ชาติขยนฺตทสฺสี, โยปานุทิ ราคปถํ อเสสํ;
สุโทฺธ นิโทโส วิมโล อกาโจ [อกาโม (สี. สฺยา.)], ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๘๑.“โย อตฺตโน อตฺตานํ [อตฺตนาตฺตานํ (สี. สฺยา.)] นานุปสฺสติ, สมาหิโต อุชฺชุคโต ฐิตโตฺต;
ส เว อเนโช อขิโล อกโงฺข, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํฯ

๔๘๒.“โมหนฺตรา ยสฺส น สนฺติ เกจิ, สเพฺพสุ ธเมฺมสุ จ ญาณทสฺสี;

สรีรญฺจ อนฺติมํ ธาเรติ, ปโตฺต จ สโมฺพธิมนุตฺตรํ สิวํ;
เอตฺตาวตา ยกฺขสฺส สุทฺธิ, ตถาคโต อรหติ ปูรฬาสํ''ฯ

๔๘๓. ''หุตญฺจ [หุตฺตญฺจ (สี. ก.)] มยฺหํ หุตมตฺถุ สจฺจํ, ยํ ตาทิสํ เวทคุนํ อลตฺถํ;
พฺรหฺมา หิ สกฺขิ ปฏิคณฺหาตุ เม ภควา, ภุญฺชตุ เม ภควา ปูรฬาสํ''ฯ

๔๘๔. ''คาถาภิคีตํ เม อโภชเนยฺยํ, สมฺปสฺสตํ พฺราหฺมณ เนส ธโมฺม;
คาถาภิคีตํ ปนุทนฺติ พุทฺธา, ธเมฺม สตี พฺราหฺมณ วุตฺติเรสาฯ

๔๘๕. ''อเญฺญน จ เกวลินํ มเหสิํ, ขีณาสวํ กุกฺกุจฺจวูปสนฺตํ;
อนฺนเนน ปาเนน อุปฏฺฐหสฺสุ, เขตฺตญฺหิ ตํ ปุญฺญเปกฺขสฺส โหติ''ฯ

๔๘๖. ''สาธาหํ ภควา ตถา วิชญฺญํ, โย ทกฺขิณํ ภุเญฺชยฺย มาทิสสฺส;
ยํ ยญฺญกาเล ปริเยสมาโน, ปปฺปุยฺย ตว สาสนํ''ฯ

๔๘๗. ''สารมฺภา ยสฺส วิคตา, จิตฺตํ ยสฺส อนาวิลํ;
วิปฺปมุโตฺต จ กาเมหิ, ถินํ ยสฺส ปนูทิตํฯ

๔๘๘. ''สีมนฺตานํ วิเนตารํ, ชาติมรณโกวิทํ;
มุนิํ โมเนยฺยสมฺปนฺนํ, ตาทิสํ ยญฺญมาคตํฯ

๔๘๙. ภกุฏิํ [ภูกุฏิํ (ก. สี.), ภากุฏิํ (ก. สี., ม. นิ. ๑.๒๒๖)] วินยิตฺวาน, ปญฺชลิกา นมสฺสถ;
ปูเชถ อนฺนปาเนน, เอวํ อิชฺฌนฺติ ทกฺขิณาฯ

๔๙๐. ''พุโทฺธ ภวํ อรหติ ปูรฬาสํ, ปุญฺญเขตฺตมนุตฺตรํ;
อายาโค สพฺพโลกสฺส, โภโต ทินฺนํ มหปฺผล''นฺติฯ

อถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม! เสยฺยถาปิ, โภ โคตม, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ โภตา โคตเมน อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ ลเภยฺยาหํ โภโต โคตมสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท''นฺติฯ อลตฺถ โข สุนฺทริกภารทฺวาโช พฺราหฺมโณ...เป.... อรหตํ อโหสีติฯ

สุนฺทริกภารทฺวาชสุตฺตํ จตุตฺถํ นิฏฺฐิตํฯ

๕. มาฆสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข มาโฆ มาณโว เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข มาโฆ มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ –

''อหญฺหิ, โภ โคตม, ทายโก ทานปติ วทญฺญู ยาจโยโค; ธเมฺมน โภเค ปริเยสามิ; ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา ธมฺมลเทฺธหิ โภเคหิ ธมฺมาธิคเตหิ เอกสฺสปิ ททามิ ทฺวินฺนมฺปิ ติณฺณมฺปิ จตุนฺนมฺปิ ปญฺจนฺนมฺปิ ฉนฺนมฺปิ สตฺตนฺนมฺปิ อฏฺฐนฺนมฺปิ นวนฺนมฺปิ ทสนฺนมฺปิ ททามิ, วี

สายปิ ติํสายปิ จตฺตาลีสายปิ ปญฺญาสายปิ ททามิ, สตสฺสปิ ททามิ, ภิโยฺยปิ ททามิฯ กจฺจาหํ, โภ โคตม, เอวํ ททโนฺต เอวํ ยชโนฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวามี’’ติ ?

‘‘ตคฺฆ ตฺวํ, มาณว, เอวํ ททโนฺต เอวํ ยชโนฺต พหุํ ปุญฺญํ ปสวสิฯ โย โข, มาณว, ทายโก ทานปติ วทญฺญู ยาจโยโค; ธเมฺมน โภเค ปริเยสติ; ธเมฺมน โภเค ปริเยสิตฺวา ธมฺมลเทฺธหิ โภเคหิ ธมฺมาธิคเตหิ เอกสฺสปิ ททาติ…เป.… สตสฺสปิ ททาติ, ภิโยฺยปิ ททาติ, พหุํ โส ปุญฺญํ ปสวตี’’ติฯ อถ โข มาโฆ มาณโว ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๔๙๑. ‘‘ปุจฺฉามหํ โคตมํ วทญฺญุํ, (อิติ มาโฆ มาณโว)
กาสายวาสิํ อคหํ [อคิหํ (สี.), อเคหํ (ปี.)] จรนฺตํ;
โย ยาจโยโค ทานปติ [ทานปตี (สี. สฺยา. ปี.)] คหโฎฺฐ, ปุญฺญตฺถิโก [ปุญฺญเปโข (สี. ปี. ก.)] ยชติ ปุญฺญเปโกฺข;
ททํ ปเรสํ อิธ อนฺนปานํ, กถํ หุตํ ยชมานสฺส สุเชฺฌ’’ฯ

๔๙๒. ‘‘โย ยาจโยโค ทานปติ คหโฎฺฐ, (มาฆาติ ภควา)
ปุญฺญตฺถิโก ยชติ ปุญฺญเปโกฺข;
ททํ ปเรสํ อิธ อนฺนปานํ, อาราธเย ทกฺขิเณเยฺยภิ ตาทิ’’ฯ

๔๙๓. ‘‘โย ยาจโยโค ทานปติ คหโฎฺฐ, (อิติ มาโฆ มาณโว)
ปุญฺญตฺถิโก ยชติ ปุญฺญเปโกฺข;
ททํ ปเรสํ อิธ อนฺนปานํ, อกฺขาหิ เม ภควา ทกฺขิเณเยฺย’’ฯ

๔๙๔. ‘‘เย เว อสตฺตา [อลคฺคา (สฺยา.)] วิจรนฺติ โลเก, อกิญฺจนา เกวลิโน ยตตฺตา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๙๕. ‘‘เย สพฺพสํโยชนพนฺธนจฺฉิทา, ทนฺตา วิมุตฺตา อนีฆา นิราสา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๙๖. ‘‘เย สพฺพสํโยชนวิปฺปมุตฺตา, ทนฺตา วิมุตฺตา อนีฆา นิราสา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๙๗. ‘‘ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ, ขีณาสวา วูสิตพฺรหฺมจริยา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๙๘. ‘‘เยสุ น มายา วสติ น มาโน, ขีณาสวา วูสิตพฺรหฺมจริยา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๔๙๙. ‘‘เย วีตโลภา อมมา นิราสา, ขีณาสวา วูสิตพฺรหฺมจริยา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๐. ‘‘เย เว น ตณฺหาสุ อุปาติปนฺนา, วิตเรยฺย โอฆํ อมมา จรนฺติ;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๑. ‘‘เยสํ ตณฺหา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก, ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๒. “เย กาเม หิตฺวา อคหา จรนฺติ, สุสญฺญตตฺตา ตสรํว อุชฺชุํ;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๓. “เย วีตราคา สุสมาหิตินฺทฺริยา, จโนฺทว ราหุคฺคหณา ปมุตฺตา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๔. “สมิตาวิโน วีตราคา อโกปา, เยสํ คตี นตฺถิธ วิปฺปหาย;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๕. “ชหิตฺวา ชาติมรณํ อเสสํ, กถํกถึ สพฺพมุปาติวตฺตา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๖. “เย อตฺตทีปา วิจรนฺติ โลเก, อกิญฺจนา สพฺพธิ วิปฺปมุตฺตา;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๗. “เย เหตฺถ ชานนฺติ ยถา ตถา อิทํ, อยมนฺติมา นตฺถิ ปุนพฺภโวติ;
กาเลน เตสุ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถฯ

๕๐๘. “โย เวทคู ฌานรโต สตีมา, สโมฺพธิปโตฺต สรณํ พหูนํ;
กาเลน ตมฺหิ หพฺยํ ปเวจฺฉ, โย พฺราหฺมโณ ปุญฺญเปโกฺข ยเชถ”ฯ

๕๐๙. “อทฺธา อโมฆา มม ปุจฺฉนา อหุ, อกฺขาสิ เม ภควา ทกฺขิเณยฺเย;
ตฺวเญฺหตฺถ ชานาสิ ยถา ตถา อิทํ, ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธโมฺมฯ

๕๑๐. “โย ยาจโยโค ทานปติ คหโฎฺฐ, (อิติ มาโฆ มาณโว)
ปุญฺญตฺถิโก ยชติ ปุญฺญเปโกฺข;
ททํ ปเรสํ อิธ อนฺนปานํ,
อกฺขาหิ เม ภควา ยญฺญสมฺปทํ”ฯ

๕๑๑. “ยชสฺสุ ยชมาโน มาฆาติ ภควา, สพฺพตฺถ จ วิปฺปสาเทหิ จิตฺตํ;
อารมฺมณํ ยชมานสฺส ยโญฺญ, เอตฺถปฺปติฎฺฐาย ชหาติ โทสํฯ

๕๑๒. “โส วีตราโค ปวิเนยฺย โทสํ, เมตฺตํ จิตฺตํ ภาวยมปฺปมาณํ;
รตฺตินฺทิวํ สตตมปฺปมโตฺต, สพฺพา ทิสา ผรติ อปฺปมญฺญํ”ฯ

๕๑๓. “โก สุชฺฌติ มุจฺจติ พชฺฌตี จ, เกนตฺตนา คจฺฉติ [เกนเตฺถนา คจฺฉติ (ก.)] พฺรหฺมโลกํ;
อชานโต เม มุนิ พฺรูหิ ปุโฎฺฐ, ภควา หิ เม สกฺขิ พฺรหฺมชฺชทิโฎฺฐ;
ตุวญฺหิ โน พฺรหฺมสโมสิ สจฺจํ, กถํ อุปปชฺชติ พฺรหฺมโลกํ ชุติม”ฯ

๕๑๔. “โย ยชติ ติวิธํ ยญฺญสมฺปทํ, (มาฆาติ ภควา)
อาราธเย ทกฺขิเณยฺยภิ ตาทิ;
เอวํ ยชิตฺวา สมฺมา ยาจโยโค,
อุปปชฺชติ พฺรหฺมโลกนฺติ พฺรูมี”ติฯ

เอวํ วุเตฺต, มาโฆ มาณโว ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต’’นฺติฯ

มาฆสุตฺตํ ปญฺจมํ นิฎฺฐิตํฯ

๖. สภิยสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส ปุราณสาโลหิตาย เทวตาย ปญฺหา อุทฺทิฎฺฐา โหนฺติ – ‘‘โย เต, สภิย, สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิเม ปเญฺห ปุโฎฺฐ พฺยากโรติ ตสฺส สนฺติเก พฺรหฺมจริยํ จเรยฺยาสี’’ติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก ตสฺสา เทวตาย สนฺติเก เต ปเญฺห อุคฺคเหตฺวา เย เต สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส, เสยฺยถิทํ – ปูรโณ กสฺสโป มกฺขลิโคสาโล อชิโต เกสกมฺพโล ปกุโธ [กกุโธ (สี.) ปกุโทฺธ (สฺยา. กํ.)] กจฺจาโน สญฺจโย [สญฺชโย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] เพลฎฺฐปุโตฺต [เพลฺลฎฺฐิปุโตฺต (สี. ปี.), เวฬฎฺฐปุโตฺต (สฺยา.)] นิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต [นาตปุโตฺต (สี. ปี.)], เต อุปสงฺกมิตฺวา เต ปเญฺห ปุจฺฉติฯ เต สภิเยน ปริพฺพาชเกน ปเญฺห ปุฎฺฐา น สมฺปายนฺติ; อสมฺปายนฺตา โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรนฺติฯ อปิ จ สภิยํ เยว ปริพฺพาชกํ ปฎิปุจฺฉนฺติฯ

อถ โข สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘เย โข เต โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส, เสยฺยถิทํ – ปูรโณ กสฺสโป…เป.… นิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต, เต มยา ปเญฺห ปุฎฺฐา น สมฺปายนฺติ, อสมฺปายนฺตา โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรนฺติ; อปิ จ มเญฺญเวตฺถ ปฎิปุจฺฉนฺติฯ ยนฺนูนาหํ หีนายาวตฺติตฺวา กาเม ปริภุเญฺชยฺย’’นฺติฯ

อถ โข สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อยมฺปิ โข สมโณ โคตโม สงฺฆี เจว คณี จ คณาจริโย จ ญาโต ยสสฺสี ติตฺถกโร สาธุสมฺมโต พหุชนสฺส; ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา อิเม ปเญฺห ปุเจฺฉยฺย’’นฺติฯ

อถ โข สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘เยปิ โข เต [เย โข เต (สฺยา.), ยํ โข เต (ก.)] โภโนฺต สมณพฺราหฺมณา ชิณฺณา วุฑฺฒา มหลฺลกา อทฺธคตา วโยอนุปฺปตฺตา เถรา รตฺตญฺญู จิรปพฺพชิตา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ญาตา ยสสฺสิโน ติตฺถกรา สาธุสมฺมตา พหุชนสฺส, เสยฺยถิทํ – ปูรโณ กสฺสโป…เป. … นิคโณฺฐ นาฎปุโตฺต, เตปิ มยา ปเญฺห ปุฎฺฐา น สมฺปายนฺติ, อสมฺปายนฺตา โกปญฺจ โทสญฺจ อปฺปจฺจยญฺจ ปาตุกโรนฺติ, อปิ จ มเญฺญเวตฺถ ปฎิปุจฺฉนฺติ; กึ ปน เม สมโณ โคตโม อิเม ปเญฺห ปุโฎฺฐ พฺยากริสฺสติ! สมโณ หิ โคตโม ทหโร เจว ชาติยา, นโว จ ปพฺพชฺชายา’’ติฯ

อถ โข สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘สมโณ โข [สมโณ โข โคตโม (สฺยา. ก.)] ทหโรติ น อุญฺญาตโพฺพ น ปริโภตโพฺพฯ ทหโรปิ เจส สมโณ โคตโม มหิทฺธิโก โหติ มหานุภาโว, ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ อุปสงฺกมิตฺวา อิเม ปเญฺห ปุเจฺฉยฺย’’นฺติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก เยน ราชคหํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ราชคหํ เวฬุวนํ กลนฺทกนิวาโป, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ ส

โมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สภิโย ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๕๑๕. ‘‘กงฺขี เวจิกิจฺฉี อาคมํ, (อิติ สภิโย)
ปเญฺห ปุจฺฉิตุํ อภิกงฺขมาโน;
เตสนฺตกโร ภวาหิ [ภวาหิ เม (ปี. ก.)] ปเญฺห เม ปุโฎฺฐ,
อนุปุพฺพํ อนุธมฺมํ พฺยากโรหิ เม’’ฯ

๕๑๖. ‘‘ทูรโต อาคโตสิ สภิย, (อิติ ภควา)
ปเญฺห ปุจฺฉิตุํ อภิกงฺขมาโน;
เตสนฺตกโร ภวามิ [เตสมนฺตกโรมิ เต (ก.)] ปเญฺห เต ปุโฎฺฐ,
อนุปุพฺพํ อนุธมฺมํ พฺยากโรมิ เตฯ

๕๑๗. ‘‘ปุจฺฉ มํ สภิย ปญฺหํ, ยํ กิญฺจิ มนสิจฺฉสิ;
ตสฺส ตเสฺสว ปญฺหสฺส, อหํ อนฺตํ กโรมิ เต’’ติฯ

อถ โข สภิยสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! ยํ วตาหํ อเญฺญสุ สมณพฺราหฺมเณสุ โอกาสกมฺมมตฺตมฺปิ [โอกาสมตฺตมฺปิ (สี. ปี.)] นาลตฺถํ ตํ เม อิทํ สมเณน โคตเมน โอกาสกมฺมํ กต’’นฺติฯ อตฺตมโน ปมุทิโต อุทโคฺค ปีติโสมนสฺสชาโต ภควนฺตํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

๕๑๘. ‘‘กึ ปตฺตินมาหุ ภิกฺขุนํ, (อิติ สภิโย)
โสรตํ เกน กถญฺจ ทนฺตมาหุ;
พุโทฺธติ กถํ ปวุจฺจติ,
ปุโฎฺฐ เม ภควา พฺยากโรหิ’’ฯ

๕๑๙. ‘‘ปเชฺชน กเตน อตฺตนา, (สภิยาติ ภควา)
ปรินิพฺพานคโต วิติณฺณกโงฺข;
วิภวญฺจ ภวญฺจ วิปฺปหาย,
วุสิตวา ขีณปุนพฺภโว ส ภิกฺขุฯ

๕๒๐. ‘‘สพฺพตฺถ อุเปกฺขโก สติมา, น โส หึสติ กญฺจิ สพฺพโลเก;
ติโณฺณ สมโณ อนาวิโล, อุสฺสทา ยสฺส น สนฺติ โสรโต โสฯ

๕๒๑. ‘‘ยสฺสินฺทฺริยานิ ภาวิตานิ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพฺพโลเก;
นิพฺพิชฺฌ อิมํ ปรญฺจ โลกํ, กาลํ กงฺขติ ภาวิโต ส ทโนฺตฯ

๕๒๒. ‘‘กปฺปานิ วิเจยฺย เกวลานิ, สํสารํ ทุภยํ จุตูปปาตํ;
วิคตรชมนงฺคณํ วิสุทฺธํ, ปตฺตํ ชาติขยํ ตมาหุ พุทฺธ’’นฺติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อตฺตมโน ปมุทิโต อุทโคฺค ปีติโสมนสฺสชาโต ภควนฺตํ อุตฺตริํ [อุตฺตริ (ก.)] ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

๕๒๓. ‘‘กึ ปตฺตินมาหุ พฺราหฺมณํ, (อิติ สภิโย)
สมณํ เกน กถญฺจ นฺหาตโกติ;

นาโคติ กถํ ปวุจฺจติ,
ปุโฏฺฐ เม ภควา พฺยากโรหิ’’ฯ

๕๒๔. ‘‘พาหิตฺวา สพฺพปาปกานิ, (สภิยาติ ภควา)
วิมโล สาธุสมาหิโต ฐิตตฺโต;
สํสารมติจฺจ เกวลี โส,
อสิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ส พฺรหฺมาฯ

๕๒๕. ‘‘สมิตาวิ ปหาย ปุญฺญปาปํ, วิรโช ญตฺวา อิมํ ปรญฺจ โลกํ;
ชาติมรณํ อุปาติวตฺโต, สมโณ ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๒๖. ‘‘นินฺหาย [นินหาย (สฺยา.)] สพฺพปาปกานิ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพฺพโลเก;
เทวมนุเสฺสสุ กปฺปิเยสุ, กปฺปํ เนติ ตมาหุ นฺหาตโก’’ติฯ

๕๒๗. ‘‘อาคุํ น กโรติ กิญฺจิ โลเก, สพฺพสํโยเค [สพฺพโยเค (ก.)] วิสชฺช พนฺธนานิ;
สพฺพตฺถ น สชฺชตี วิมุตฺโต, นาโค ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตา’’ติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก…เป.… ภควนฺตํ อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

๕๒๘. ‘‘กํ เขตฺตชินํ วทนฺติ พุทฺธา, (อิติ สภิโย)
กุสลํ เกน กถญฺจ ปณฺฑิโตติ;
มุนิ นาม กถํ ปวุจฺจติ,
ปุโฏฺฐ เม ภควา พฺยากโรหิ’’ฯ

๕๒๙. ‘‘เขตฺตานิ วิเจยฺย เกวลานิ, (สภิยาติ ภควา)
ทิพฺพํ มานุสกญฺจ พฺรหฺมเขตฺตํ;
สพฺพเขตฺตมูลพนฺธนา ปมุตฺโต,
เขตฺตชิโน ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๓๐. ‘‘โกสานิ วิเจยฺย เกวลานิ, ทิพฺพํ มานุสกญฺจ พฺรหฺมโกสํ;
สพฺพโกสมูลพนฺธนา ปมุตฺโต, กุสโล ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๓๑. ‘‘ทุภยานิ วิเจยฺย ปณฺฑรานิ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สุทฺธิปโญฺญ;
กณฺหํ สุกฺกํ อุปาติวตฺโต, ปณฺฑิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๓๒. ‘‘อสตญฺจ สตญฺจ ญตฺวา ธมฺมํ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สพฺพโลเก;
เทวมนุเสฺสหิ ปูชนีโย, สงฺคํ ชาลมติจฺจ โส มุนี’’ติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก…เป.… ภควนฺตํ อุตฺตริํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

๕๓๓. ‘‘กิํ ปตฺตินมาหุ เวทคุํ, (อิติ สภิโย)
อนุวิทิตํ เกน กถญฺจ วีริยวาติ;
อาชานิโย กินฺติ นาม โหติ,
ปุโฏฺฐ เม ภควา พฺยากโรหิ’’ฯ

๕๓๔. ‘‘เวทานิ วิเจยฺย เกวลานิ, (สภิยาติ ภควา)

สมณานํ ยานิธตฺถิ [ยานิปตฺถิ (สี. สฺยา. ปี.)] พฺราหฺมณานํ;
สพฺพเวทนาสุ วีตราโค,
สพฺพํ เวทมติจฺจ เวทคู โสฯ

๕๓๕.‘‘อนุวิจฺจ ปปญฺจนามรูปํ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ โรคมูลํ;
สพฺพโรคมูลพนฺธนา ปมุตฺโต, อนุวิทิโต ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๓๖.‘‘วิรโต อิธ สพฺพปาปเกหิ, นิรยทุกฺขํ อติจฺจ วีริยวา โส;
โส วีริยวา ปธานวา, ธีโร ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตาฯ

๕๓๗.‘‘ยสฺสสฺสุ ลุนานิ พนฺธนานิ, อชฺฌตฺตํ พหิทฺธา จ สงฺคมูลํ;
สพฺพสงฺคมูลพนฺธนา ปมุตฺโต, อาชานิโย ตาทิ ปวุจฺจเต ตถตฺตา’’ติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก…เป.… ภควนฺตํ อุตฺตรึ ปญฺหํ อปุจฺฉิ –

๕๓๘.‘‘กึ ปตฺตินมาหุ โสตฺติยํ, (อิติ สภิโย)
อริยํ เกน กถญฺจ จรณวาติ;
ปริพฺพาชโก กินฺติ นาม โหติ,
ปุฏฺโฐ เม ภควา พฺยากโรหิ’’ฯ

๕๓๙.‘‘สุตฺวา สพฺพธมฺมํ อภิญฺญาย โลเก, (สภิยาติ ภควา)
สาวชฺชานวชฺชํ ยทตฺถิ กิญฺจิ;
อภิภุํ อกถํกถึ วิมุตฺตํ,
อนิฆํ สพฺพธิมาหุ โสตฺติโยติฯ

๕๔๐.‘‘เฉตฺวา อาสวานิ อาลยานิ, วิทฺวา โส น อุเปติ คพฺภเสยฺยํ;
สญฺญํ ติวิธํ ปนุชฺช ปงฺกํ, กปฺปํ เนติ ตมาหุ อริโยติฯ

๕๔๑.‘‘โย อิธ จรเณสุ ปตฺติปตฺโต, กุสโล สพฺพทา อาชานาติ [อาชานิ (สฺยา.)] ธมฺมํ;
สพฺพตฺถ น สชฺชติ วิมุตฺตจิตฺโต [วิมุตฺโต (สี.)], ปฏิฆา ยสฺส น สนฺติ จรณวา โสฯ

๕๔๒.‘‘ทุกฺขเวปกฺกํ ยทตฺถิ กมฺมํ, อุทฺธมโธ ติริยํ วาปิ [ติริยญฺจาปิ (สฺยา.)] มชฺเฌ;
ปริพฺพาชยิตฺวา ปริญฺญจารี, มายํ มานมโถปิ โลภโกธํ;
ปริยนฺตมกาสิ นามรูปํ, ตํ ปริพฺพาชกมาหุ ปตฺติปตฺต’’นฺติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อตฺตมโน ปมุทิโต อุทคฺโค ปีติโสมนสฺสชาโต อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถวิ –

๕๔๓.‘‘ยานิ จ ตีณิ ยานิ จ สฏฺฐิ, สมณปฺปวาทสิตานิ [สมณปฺปวาทนิสฺสิตานิ (สฺยา. ก.)] ภูริปญฺญ;
สญฺญกฺขรสญฺญนิสฺสิตานิ, โอสรณานิ วิเนยฺย โอฆตมคาฯ

๕๔๔.‘‘อนฺตคูสิ ปารคู [ปารคูสิ (สฺยา. ปี. ก.)] ทุกฺขสฺส, อรหาสิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ขีณาสวํ ตํ มเญฺญ;
ชุติมา มุติมา ปหูตปญฺโญ, ทุกฺขสฺสนฺตกรํ อตาเรสิ มํฯ

๕๔๕.ยํ เม กงฺขิตมญฺญาสิ, วิจิกิจฺฉา มํ ตารยิ นโม เต;
มุนิ โมนปเถสุ ปตฺติปตฺต, อขิล อาทิจฺจพนฺธุ โสรโตสิฯ

๕๔๖.‘‘ยา เม กงฺขา ปุเร อาสิ, ตํ เม พฺยากาสิ จกฺขุมา;
อทฺธา มุนีสิ สมฺพุทฺโธ, นตฺถิ นีวรณา ตวฯ

๕๔๗.‘‘อุปายาสา จ เต สเพฺพ, วิทฺธสฺตา วินฬีกตา;
สีติภูโต ทมปฺปตฺโต, ธิติมา สจฺจนิกฺกโมฯ

๕๔๘.‘‘ตสฺส เต นาคนาคสฺส, มหาวีรสฺส ภาสโต;
สเพฺพ เทวานุโมทนฺติ, อุโภ นารทปพฺพตาฯ

๕๔๙.‘‘นโม เต ปุริสาชญฺญ, นโม เต ปุริสุตฺตม;
สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ, นตฺถิ เต ปฏิปุคฺคโลฯ

๕๕๐.‘‘ตุวํ พุโทฺธ ตุวํ สตฺถา, ตุวํ มาราภิภู มุนิ;
ตุวํ อนุสเย เฉตฺวา, ติโณฺณ ตาเรสิ มํ ปชํฯ

๕๕๑.‘‘อุปธี เต สมติกฺกนฺตา, อาสวา เต ปทาลิตา;
สีโหสิ อนุปาทาโน, ปหีนภยเภรโวฯ

๕๕๒.‘‘ปุณฺฑรีกํ ยถา วคฺคุ, โตเย น อุปลิมฺปติ [โตเยน น อุปลิปฺปติ (สี.), โตเย น อุปลิปฺปติ (ปี.), โตเยน น อุปลิมฺปติ (ก.)];
เอวํ ปุเญฺญ จ ปาเป จ, อุภเย ตฺวํ น ลิมฺปสิ;
ปาเท วีร ปสาเรหิ, สภิโย วนฺทติ สตฺถุโน’’ติฯ

อถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก ภควโต ปาเทสุ สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป.… เอสาหํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ; ลเภยฺยาหํ, ภเนฺต, ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยฺยํ อุปสมฺปท’’นฺติ ฯ

‘‘โย โข, สภิย, อญฺญติตฺถิยปุโพฺพ อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขติ ปพฺพชฺชํ, อากงฺขติ อุปสมฺปทํ, โส จตฺตาโร มาเส ปริวสติ; จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวายฯ อปิ จ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตา’’ติฯ

‘‘สเจ, ภเนฺต, อญฺญติตฺถิยปุพฺพา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อากงฺขนฺตา ปพฺพชฺชํ, อากงฺขนฺตา อุปสมฺปทํ จตฺตาโร มาเส ปริวสนฺติ, จตุนฺนํ มาสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺติ, อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย, อหํ จตฺตาริ วสฺสานิ ปริวสิสฺสามิ; จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขู ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปาเทนฺตุ ภิกฺขุภาวายา’’ติฯ อลตฺถ โข สภิโย ปริพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อลตฺถ อุปสมฺปทํ…เป.… อญฺญตโร โข ปนายสฺมา สภิโย อรหตํ อโหสีติฯ

สภิยสุตฺตํ ฉฏฺฐํ นิฏฺฐิตํฯ

๗. เสลสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ เยน อาปณํ นาม องฺคุตฺตราปานํ นิคโม ตทวสริฯ อโสฺสสิ โข เกณิโย ชฏิโล ''สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต – 'อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา'ติ [ภควา (สฺยา. ปี.)]ฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทติฯ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหตํ ทสฺสนํ โหตี''ติฯ

อถ โข เกณิโย ชฏิโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สมฺโมทิฯ สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฏิลํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภควา เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – ''มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ; ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน''ติฯ

ทุติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน; อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – ''มหา โข, เกณิย, ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ; ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน''ติฯ

ตติยมฺปิ โข เกณิโย ชฏิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กิญฺจาปิ, โภ โคตม, มหา ภิกฺขุสงฺโฆ อฑฺฒเตฬสานิ ภิกฺขุสตานิ, อหญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน, อธิวาเสตุ [อธิวาเสตฺวว (สี.)] เม ภวํ โคตโม สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา''ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข เกณิโย ชฏิโล ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา เยน สโก อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มิตฺตามจฺเจ ญาติสาโลหิเต อามนฺเตสิ – ''สุณนฺตุ เม ภวนฺโต มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา, สมโณ เม โคตโม นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน, เยน เม กายเวยฺยาวฏิกํ กเรยฺยาถา''ติฯ ''เอวํ, โภ''ติ โข เกณิยสฺส ชฏิลสฺส มิตฺตามจฺจา ญาติสาโลหิตา เกณิยสฺส ชฏิลสฺส ปฏิสฺสุตฺวา อเปฺปกจฺเจ อุทฺธนานิ ขณนฺติ, อเปฺปกจฺเจ กฏฺฐานิ ผาเลนฺติ, อเปฺปกจฺเจ ภาชนานิ โธวนฺติ, อเปฺปกจฺเจ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปนฺติ, อเปฺปกจฺเจ อาสนานิ ปญฺญาเปนฺติฯ เกณิโย ปน ชฏิโล สามํเยว มณฺฑลมาฬํ ปฏิยาเทติฯ

เตน โข ปน สมเยน เสโล พฺราหฺมโณ อาปเณ ปฏิวสติ, ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวโย, ตีณิ จ มาณวกสตานิ มเนฺต วาเจติฯ

เตน โข ปน สมเยน เกณิโย ชฏิโล เสเล พฺราหฺมเณ อภิปฺปสนฺโน โหติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ ปริวุโต ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน เยน เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ เกณิยสฺส ชฏิลสฺส อสฺสเม [เกณิสฺสมิเย ชฏิเล (สี. ปี.)] อเปฺปกจฺเจ อุทฺธนานิ ขณเนฺต…เป.… อเปฺปกจฺเจ อา

สนานิ ปญฺญเปเนฺต, เกณิยํ ปน ชฏิลํ สามํเยว มณฺฑลมาฬํ ปฏิยาเทนฺตํฯ ทิสฺวาน เกณิยํ ชฏิลํ เอตทโวจ – “กึ นุ โข โภโต เกณิยสฺส อาวาโห วา ภวิสฺสติ, วิวาโห วา ภวิสฺสติ, มหายญฺโญ วา ปจฺจุปฏฺฐิโต, ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ พลกาเยนา”ติ?

“น เม, โภ เสล, อาวาโห วา ภวิสฺสติ วิวาโห วา, นาปิ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร นิมนฺติโต สฺวาตนาย สทฺธึ พลกาเยน; อปิ จ โข เม มหายญฺโญ ปจฺจุปฏฺฐิโตฯ อตฺถิ สมโณ โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต องฺคุตฺตราเปสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ อฑฺฒเตฬเสหิ ภิกฺขุสเตหิ อาปณํ อนุปฺปตฺโตฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ…เป.… พุทฺโธ ภควาติฯ โส เม นิมนฺติโต สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนา”ติฯ “พุทฺโธติ, โภ เกณิย, วเทสิ”? “พุทฺโธติ, โภ เสล, วทามิ”ฯ “พุทฺโธติ, โภ เกณิย, วเทสิ”? “พุทฺโธติ, โภ เสล, วทามี”ติฯ

อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – “โฆโสปิ โข เอโส ทุลฺลโภ โลกสฺมึ ยทิทํ พุทฺโธติฯ อาคตานิ โข ปนมฺหากํ มนฺเตสุ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวว คติโย ภวนฺติ อนญฺญาฯ สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโตฯ ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ, เสยฺยถิทํ – จกฺกรตนํ, หตฺถิรตนํ, อสฺสรตนํ, มณิรตนํ, อิตฺถิรตนํ, คหปติรตนํ, ปริณายกรตนเมว สตฺตมํฯ ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนาฯ โส อิมํ ปถวึ สาครปริยนฺตํ อทณฺเฑน อสตฺเถน ธมฺเมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติฯ สเจ โข ปน อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวฏฺฏจฺฉโท [วิวตฺตจฺฉทฺโท (สี. ปี.)]ฯ กหํ ปน, โภ เกณิย, เอตรหิ โส ภวํ โคตโม วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”ติ?

เอวํ วุตฺเต, เกณิโย ชฏิโล ทกฺขิณํ พาหุํ ปคฺคเหตฺวา เสลํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจ – “เยเนสา , โภ เสล, นีลวนราชี”ติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ มาณวกสเตหิ สทฺธึ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ เต มาณวเก อามนฺเตสิ – “อปฺปสทฺทา โภนฺโต อาคจฺฉนฺตุ, ปเท ปทํ นิกฺขิปนฺตาฯ ทุราสทา หิ เต ภควนฺโต [ภวนฺโต (สฺยา. ก.)] สีหาว เอกจราฯ ยทา จาหํ, โภ, สมเณน โคตเมน สทฺธึ มนฺเตยฺยํ, มา เม โภนฺโต อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตถ; กถาปริโยสานํ เม ภวนฺโต อาคเมนฺตู”ติฯ

อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ สมเนฺนสิ [สมฺมเนฺนสิ (สี. สฺยา.)]ฯ อทฺทสา โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต กาเย ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จาติฯ

อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – “ปสฺสติ โข เม อยํ เสโล พฺราหฺมโณ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ เยภุเยฺยน ฐเปตฺวา เทฺวฯ ทฺวีสุ มหาปุริสลกฺขเณสุ กงฺขติ วิจิกิจฺฉติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีทติ – โกโสหิเต จ วตฺถคุเยฺห, ปหูตชิวฺหตาย จา”ติฯ อถ โข ภควา ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ [อภิสงฺขาเรสิ (สฺยา. ก.)], ยถา อทฺทส เสโล พฺราหฺมโณ ภควโต โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ ฯ อถ โข ภควา ชิวฺหํ นินฺนาเมตฺวา อุโภปิ กณฺณโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, อุโภปิ นาสิกโสตานิ อนุมสิ ปฏิมสิ, เกวลมฺปิ นลาฏมณฺฑลํ ชิวฺหาย ฉาเทสิฯ

อถ โข เสลสฺส พฺราหฺมณสฺส เอตทโหสิ – “สมนฺนาคโต โข สมโณ โคตโม ทฺวตฺตึสม หาปุริสลกฺขเณหิ ปริปุณฺเณหิ, โน อปริปุณฺเณหิฯ โน จ โข นํ ชานามิ พุทฺโธ วา โน วาฯ สุตํ โข ปน เมตํ พฺราหฺมณานํ วุฑฺฒานํ มหลฺลกานํ อาจริยปาจริยานํ ภาสมานานํ – ‘เย เต ภวนฺติ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เต สเก วณฺเณ ภญฺญมาเน อตฺตานํ ปาตุกโรนฺตี’ติฯ ยํนูนาหํ สมณํ โคตมํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถเวยฺย”นฺติฯ อถ โข เสโล พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ สมฺมุขา สารุปฺปาหิ คาถาหิ อภิตฺถวิ –

๕๕๓. “ปริปุณฺณกาโย สุรุจิ, สุชาโต จารุทสฺสโน;
สุวณฺณวณฺโณสิ ภควา, สุสุกฺกทาโฐสิ วีริยวาฯ

๕๕๔. “นรสฺส หิ สุชาตสฺส, เย ภวนฺติ วิยญฺชนา;
สเพฺพ เต ตว กายสฺมึ, มหาปุริสลกฺขณาฯ

๕๕๕. “ปสนฺนเนโตฺต สุมุโข, พฺรหา อุชุ ปตาปวา;
มเชฺฌ สมณสงฺฆสฺส, อาทิโจฺจว วิโรจสิฯ

๕๕๖. “กลฺยาณทสฺสโน ภิกฺขุ, กญฺจนสนฺนิภตฺตโจ;
กึ เต สมณภาเวน, เอวํ อุตฺตมวณฺณิโนฯ

๕๕๗. “ราชา อรหสิ ภวิตุํ, จกฺกวตฺตี รเถสโภ;
จาตุรโนฺต วิชิตาวี, ชมฺพุสณฺฑสฺส [ชมฺพุมณฺฑสฺส (ก.)] อิสฺสโรฯ

๕๕๘. “ขตฺติยา โภคิราชาโน [โภชราชาโน (สี. สฺยา.)], อนุยนฺตา [อนุยุตฺตา (สี.)] ภวนฺตุ เต;
ราชาภิราชา มนุชิโนฺท, รชฺชํ กาเรหิ โคตม”ฯ

๕๕๙. “ราชาหมสฺมิ เสลาติ, (ภควา) ธมฺมราชา อนุตฺตโร;
ธเมฺมน จกฺกํ วเตฺตมิ, จกฺกํ อปฺปฏิวตฺติยํ”ฯ

๕๖๐. “สมฺพุโทฺธ ปฏิชานาสิ, (อิติ เสโล พฺราหฺมโณ) ธมฺมราชา อนุตฺตโร;
‘ธเมฺมน จกฺกํ วเตฺตมิ’, อิติ ภาสสิ โคตมฯ

๕๖๑. “โก นุ เสนาปติ โภโต, สาวโก สตฺถุรนฺวโย;
โก เต ตมนุวเตฺตติ, ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ”ฯ

๕๖๒. “มยา ปวตฺติตํ จกฺกํ, (เสลาติ ภควา) ธมฺมจกฺกํ อนุตฺตรํ;
สาริปุโตฺต อนุวเตฺตติ, อนุชาโต ตถาคตํฯ

๕๖๓. “อภิเญฺญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ;
ปหาตพฺพํ ปหีนํ เม, ตสฺมา พุโทฺธสฺมิ พฺราหฺมณฯ

๕๖๔. “วินยสฺสุ มยิ กงฺขํ, อธิมุจฺจสฺสุ พฺราหฺมณ;
ทุลฺลภํ ทสฺสนํ โหติ, สมฺพุทฺธานํ อภิณฺหโสฯ

๕๖๕. “เยสํ เว [เยสํ โว (ปี.), ยสฺส เว (สฺยา.)] ทุลฺลโภ โลเก, ปาตุภาโว อภิณฺหโส;
โสหํ พฺราหฺมณ สมฺพุโทฺธ, สลฺลกโตฺต อนุตฺตโรฯ

๕๖๖. ‘‘พฺรหฺมภูโต อติตุโล, มารเสนปฺปมทฺทโน;
สพฺพามิเตฺต วสีกตฺวา, โมทามิ อกุโตภโย’’ฯ

๕๖๗. ‘‘อิมํ ภวโนฺต นิสาเมถ, ยถา ภาสติ จกฺขุมา;
สลฺลกโตฺต มหาวีโร, สีโหว นทตี วเนฯ

๕๖๘. ‘‘พฺรหฺมภูตํ อติตุลํ, มารเสนปฺปมทฺทนํ;
โก ทิสฺวา นปฺปสีเทยฺย, อปิ กณฺหาภิชาติโกฯ

๕๖๙. ‘‘โย มํ อิจฺฉติ อเนฺวตุ, โย วา นิจฺฉติ คจฺฉตุ;
อิธาหํ ปพฺพชิสฺสามิ, วรปญฺญสฺส สนฺติเก’’ฯ

๕๗๐. ‘‘เอวเญฺจ [เอตเญฺจ (สี. ปี.)] รุจฺจติ โภโต, สมฺมาสมฺพุทฺธสาสเน [สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)];
มยมฺปิ ปพฺพชิสฺสาม, วรปญฺญสฺส สนฺติเก’’ฯ

๕๗๑. ‘‘พฺราหฺมณา ติสตา อิเม, ยาจนฺติ ปญฺชลีกตา;
พฺรหฺมจริยํ จริสฺสาม, ภควา ตว สนฺติเก’’ฯ

๕๗๒. ‘‘สฺวากฺขาตํ พฺรหฺมจริยํ, (เสลาติ ภควา) สนฺทิฎฺฐิกมกาลิกํ;
ยตฺถ อโมฆา ปพฺพชฺชา, อปฺปมตฺตสฺส สิกฺขโต’’ติฯ

อลตฺถ โข เสโล พฺราหฺมโณ สปริโส ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, อลตฺถ อุปสมฺปทํฯ อถ โข เกณิโย ชฎิโล ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก อสฺสเม ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฎิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฎฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติ ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน เกณิยสฺส ชฎิลสฺส อสฺสโม เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ

อถ โข เกณิโย ชฎิโล พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข เกณิโย ชฎิโล ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข เกณิยํ ชฎิลํ ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ –

๕๗๓. ‘‘อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญา, สาวิตฺตี ฉนฺทโส มุขํ;
ราชา มุขํ มนุสฺสานํ, นทีนํ สาคโร มุขํฯ

๕๗๔. นกฺขตฺตานํ มุขํ จโนฺท, อาทิโจฺจ ตปตํ มุขํ;
ปุญฺญํ อากงฺขมานานํ, สโงฺฆ เว ยชตํ มุข’’นฺติฯ

อถ โข ภควา เกณิยํ ชฎิลํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺส … เป.… อญฺญตโร โข ปนายสฺมา เสโล สปริโส อรหตํ อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา เสโล สปริโส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌภาสิ –

๕๗๕. ยํ ตํ สรณมาคมฺห [มาคมฺม (สี. สฺยา. ก.)], อิโต อฏฺฐมิ จกฺขุม;
สตฺตรเตฺตน ภควา, ทนฺตมฺห ตว สาสเนฯ

๕๗๖. ‘‘ตุวํ พุทฺโธ ตุวํ สตฺถา, ตุวํ มาราภิภู มุนิ;
ตุวํ อนุสเย เฉตฺวา, ติณฺโณ ตาเรสิมํ ปชํฯ

๕๗๗. ‘‘อุปธี เต สมติกฺกนฺตา, อาสวา เต ปทาลิตา;
สีโหสิ [สีโหว (ม. นิ. ๒.๔๐๑)] อนุปาทาโน, ปหีนภยเภรโวฯ

๕๗๘. ภิกฺขโว ติสตา อิเม, ติฏฺฐนฺติ ปญฺชลีกตา;
ปาเท วีร ปสาเรหิ, นาคา วนฺทนฺตุ สตฺถุโน’’ติฯ

เสลสุตฺตํ สตฺตมํ นิฏฺฐิตํฯ

๘. สลฺลสุตฺตํ

๕๗๙. อนิมิตฺตมนญฺญาตํ , มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ;
กสิรญฺจ ปริตฺตญฺจ, ตญฺจ ทุเกฺขน สํยุตํฯ

๕๘๐. น หิ โส อุปกฺกโม อตฺถิ, เยน ชาตา น มิยฺยเร;
ชรมฺปิ ปตฺวา มรณํ, เอวํธมฺมา หิ ปาณิโนฯ

๕๘๑. ผลานมิว ปกฺกานํ, ปาโต ปตนโต [ปปตโต (สี. ปี. อฏฺฐ.)] ภยํ;
เอวํ ชาตาน มจฺจานํ, นิจฺจํ มรณโต ภยํฯ

๕๘๒. ยถาปิ กุมฺภการสฺส, กตา มตฺติกภาชนา;
สเพฺพ เภทนปริยนฺตา [เภทปริยนฺตา (สฺยา.)], เอวํ มจฺจาน ชีวิตํฯ

๕๘๓. ทหรา จ มหนฺตา จ, เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา;
สเพฺพ มจฺจุวสํ ยนฺติ, สเพฺพ มจฺจุปรายณาฯ

๕๘๔. เตสํ มจฺจุปเรตานํ, คจฺฉตํ ปรโลกโต;
น ปิตา ตายเต ปุตฺตํ, ญาตี วา ปน ญาตเกฯ

๕๘๕. เปกฺขตํ เยว ญาตีนํ, ปสฺส ลาลปตํ ปุถุ;
เอกเมโกว มจฺจานํ, โควโชฺฌ วิย นียติ [นิยฺยติ (พหูสุ)]ฯ

๕๘๖. เอวมพฺภาหโต โลโก, มจฺจุนา จ ชราย จ;
ตสฺมา ธีรา น โสจนฺติ, วิทิตฺวา โลกปริยายํฯ

๕๘๗. ยสฺส มคฺคํ น ชานาสิ, อาคตสฺส คตสฺส วา;
อุโภ อเนฺต อสมฺปสฺสํ, นิรตฺถํ ปริเทวสิฯ

๕๘๘. ปริเทวยมาโน เจ, กิญฺจิทตฺถํ อุทพฺพเห;
สมฺมูโฬฺห หึสมตฺตานํ, กยิรา เจ นํ วิจกฺขโณฯ

๕๘๙. น หิ รุเณฺณน โสเกน, สนฺตึ ปโปฺปติ เจตโส;

ภิยฺยสฺสุปฺปชฺชเต ทุกฺขํ, สรีรํ จุปหญฺญติฯ

๕๙๐. ภิโส วิวโณฺณ ภวติ, หึสมตฺตานมตฺตนา;
น เตน เปตา ปาเลนฺติ, นิรตฺถา ปริเทวนาฯ

๕๙๑. โสกมปฺปชหํ ชนฺตุ, ภิโยฺย ทุกฺขํ นิคจฺฉติ;
อนุตฺถุนโนฺต กาลงฺกตํ [กาลกตํ (สี. สฺยา.)], โสกสฺส วสมนฺวคูฯ

๕๙๒. อเญฺญปิ ปสฺส คมิเน, ยถากมฺมูปเค นเร;
มจฺจุโน วสมาคมฺม, ผนฺทเนฺตวิธ ปาณิโนฯ

๕๙๓. เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถา;
เอตาทิโส วินาภาโว, ปสฺส โลกสฺส ปริยายํฯ

๕๙๔. อปิ วสฺสสตํ ชีเว, ภิโยฺย วา ปน มาณโว;
ญาติสงฺฆา วินา โหติ, ชหาติ อิธ ชีวิตํฯ

๕๙๕. ตสฺมา อรหโต สุตฺวา, วิเนยฺย ปริเทวิตํ;
เปตํ กาลงฺกตํ ทิสฺวา, เนโส ลพฺภา มยา อิติฯ

๕๙๖. ยถา สรณมาทิตฺตํ, วารินา ปรินิพฺพเย [ปรินิพฺพุโต (สี. ก.)];
เอวมฺปิ ธีโร สปโญฺญ, ปณฺฑิโต กุสโล นโร;
ขิปฺปมุปฺปติตํ โสกํ, วาโต ตูลํว ธํสเยฯ

๕๙๗. ปริเทวํ ปชปฺปญฺจ, โทมนสฺสญฺจ อตฺตโน;
อตฺตโน สุขเมสาโน, อพฺพเห สลฺลมตฺตโนฯ

๕๙๘. อพฺพุฬฺหสโลฺล อสิโต, สนฺติํ ปปฺปุยฺย เจตโส;
สพฺพโสกํ อติกฺกโนฺต, อโสโก โหติ นิพฺพุโตติฯ

สลฺลสุตฺตํ อฏฺฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๙. วาเสฏฺฐสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลา อิจฺฉานงฺคเล ปฏิวสนฺติ, เสยฺยถิทํ – จงฺกี พฺราหฺมโณ, ตารุกฺโข พฺราหฺมโณ, โปกฺขรสาติ พฺราหฺมโณ, ชาณุโสฺสณิ [ชาณุโสณิ (ก.)] พฺราหฺมโณ, โตเทโยฺย พฺราหฺมโณ, อเญฺญ จ อภิญฺญาตา อภิญฺญาตา พฺราหฺมณมหาสาลาฯ อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชานํ มาณวานํ ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมนฺตานํ อนุวิจรนฺตานํ [อนุจงฺกมมานานํ อนุวิจรมานานํ (สี. ปี.)] อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘กถํ, โภ, พฺราหฺมโณ โหตี’’ติ?

ภารทฺวาโช มาณโว เอวมาห – ‘‘ยโต โข, โภ, อุภโต สุชาโต โหติ มาติโต จ ปิติโต จ สํสุทฺธคหณิโก ยาว สตฺตมา ปิตามหยุคา อกฺขิโตฺต อนุปกฺกุโฏฺฐ ชาติวาเทน, เอตฺตาวตา โข โภ พฺราหฺมโณ โหตี’’ติฯ

วาเสฏฺโฐ มาณโว เอวมาห – “ยโต โข, โภ, สีลวา จ โหติ วตสมฺปโนฺน [วตฺตสมฺปโนฺน (สี. สฺยา. ม. นิ. ๒.๔๕๔)] จ, เอตฺตาวตา โข, โภ, พฺราหฺมโณ โหตี”ติฯ เนว โข อสกฺขิ ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐํ มาณวํ สญฺญาเปตุํ, น ปน อสกฺขิ วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ สญฺญาเปตุํฯ

อถ โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภารทฺวาชํ มาณวํ อามเนฺตสิ – “อยํ โข, โภ [อยํ โภ (สี. สฺยา. ก.), อยํ โข (ปี.)] ภารทฺวาช, สมโณ โคตโม สกฺยปุโตฺต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑ; ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ…เป…. พุโทฺธ ภควา’ติฯ อายาม, โภ ภารทฺวาช, เยน สมโณ โคตโม เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา สมณํ โคตมํ เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสามฯ ยถา โน สมโณ โคตโม พฺยากริสฺสติ ตถา นํ ธาเรสฺสามา”ติฯ “เอวํ, โภ”ติ โข ภารทฺวาโช มาณโว วาเสฏฺฐสฺส มาณวสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ

อถ โข วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิํสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข วาเสฏฺโฐ มาณโว ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ –

๕๙๙. “อนุญฺญาตปฏิญฺญาตา, เตวิชฺชา มยมสฺมุโภ;
อหํ โปกฺขรสาติสฺส, ตารุกฺขสฺสายํ มาณโวฯ

๖๐๐. “เตวิชฺชานํ ยทกฺขาตํ, ตตฺร เกวลิโนสฺมเส;
ปทกสฺม เวยฺยากรณา, ชเปฺป อาจริยสาทิสาฯ

๖๐๑. “เตสํ โน ชาติวาทสฺมิํ, วิวาโท อตฺถิ โคตม;
ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ, ภารทฺวาโช อิติ ภาสติ;
อหญฺจ กมฺมุนา [กมฺมนา (สี. ปี.) เอวมุปริปิ] พฺรูมิ, เอวํ ชานาหิ จกฺขุมฯ

๖๐๒. “เต น สโกฺกม สญฺญาเปตุํ, อญฺญมญฺญํ มยํ อุโภ;
ภวนฺตํ [ภควนฺตํ (ก.)] ปุฏฺฐุมาคมฺหา, สมฺพุทฺธํ อิติ วิสฺสุตํฯ

๖๐๓. “จนฺทํ ยถา ขยาตีตํ, เปจฺจ ปญฺชลิกา ชนา;
วนฺทมานา นมสฺสนฺติ, เอวํ โลกสฺมิ โคตมํฯ

๖๐๔. “จกฺขุํ โลเก สมุปฺปนฺนํ, มยํ ปุจฺฉาม โคตมํ;
ชาติยา พฺราหฺมโณ โหติ, อุทาหุ ภวติ กมฺมุนา;
อชานตํ โน ปพฺรูหิ, ยถา ชาเนมุ พฺราหฺมณํ”ฯ

๖๐๕. “เตสํ โว อหํ พฺยกฺขิสฺสํ, (วาเสฏฺฐาติ ภควา) อนุปุพฺพํ ยถาตถํ;
ชาติวิภงฺคํ ปาณานํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๐๖. “ติณรุเกฺขปิ ชานาถ, น จาปิ ปฏิชานเร;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๐๗. “ตโต กีเฏ ปฏงฺเค จ, ยาว กุนฺถกิปิลฺลิเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๐๘. “จตุปฺปเทปิ ชานาถ, ขุทฺทเก จ มหลฺลเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๐๙. “ปาทูทเรปิ ชานาถ, อุรเค ทีฆปิฏฺฐิเก;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๑๐. “ตโต มเจฺฉปิ ชานาถ, โอทเก วาริโคจเร;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๑๑. “ตโต ปกฺขีปิ ชานาถ, ปตฺตยาเน วิหงฺคเม;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เตสํ, อญฺญมญฺญา หิ ชาติโยฯ

๖๑๒. “ยถา เอตาสุ ชาตีสุ, ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุ;
เอวํ นตฺถิ มนุเสฺสสุ, ลิงฺคํ ชาติมยํ ปุถุฯ

๖๑๓. “น เกเสหิ น สีเสน, น กเณฺณหิ น อกฺขิภิ;
น มุเขน น นาสาย, น โอเฏฺฐหิ ภมูหิ วาฯ

๖๑๔. “น คีวาย น อํเสหิ, น อุทเรน น ปิฏฺฐิยา;
น โสณิยา น อุรสา, น สมฺพาเธ น เมถุเน [น สมฺพาธา น เมถุนา (สฺยา. ก.)]ฯ

๖๑๕. “น หเตฺถหิ น ปาเทหิ, นางฺคุลีหิ นเขหิ วา;
น ชงฺฆาหิ น อูรูหิ, น วเณฺณน สเรน วา;
ลิงฺคํ ชาติมยํ เนว, ยถา อญฺญาสุ ชาติสุฯ

๖๑๖. “ปจฺจตฺตญฺจ สรีเรสุ [ปจฺจตฺตํ สสรีเรสุ (สี. ปี.)], มนุเสฺสเสฺวตํ น วิชฺชติ;
โวการญฺจ มนุเสฺสสุ, สมญฺญาย ปวุจฺจติฯ

๖๑๗. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, โครกฺขํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, กสฺสโก โส น พฺราหฺมโณฯ

๖๑๘. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, ปุถุสิปฺเปน ชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, สิปฺปิโก โส น พฺราหฺมโณฯ

๖๑๙. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, โวหารํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, วาณิโช โส น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๐. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, ปรเปเสฺสน ชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, เปสฺสิโก [เปสฺสโก (ก.)] โส น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๑. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, อทินฺนํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, โจโร เอโส น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๒. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, อิสฺสตฺถํ อุปชีวติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, โยธาชีโว น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๓. “โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, โปโรหิเจฺจน ชีวติ;

เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, ยาชโก เอโส น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๔. ‘‘โย หิ โกจิ มนุเสฺสสุ, คามํ รฏฺฐญฺจ ภุญฺชติ;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, ราชา เอโส น พฺราหฺมโณฯ

๖๒๕. ‘‘น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ, โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ;
โภวาทิ นาม โส โหติ, สเจ [ส เว (สี. สฺยา.)] โหติ สกิญฺจโน;
อกิญฺจนํ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๒๖. ‘‘สพฺพสํโยชนํ เฉตฺวา, โส เว น ปริตสฺสติ;
สงฺคาติคํ วิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๒๗. ‘‘เฉตฺวา นทฺธึ วรตฺตญฺจ, สนฺทานํ สหนุกฺกมํ;
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๒๘. ‘‘อโกฺกสํ วธพนฺธญฺจ, อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ;
ขนฺตีพลํ พลานีกํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๒๙. ‘‘อโกฺกธนํ วตวนฺตํ, สีลวนฺตํ อนุสฺสทํ;
ทนฺตํ อนฺติมสารีรํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๐. ‘‘วาริ โปกฺขรปเตฺตว, อารเคฺคริว สาสโป;
โย น ลิมฺปติ กาเมสุ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๑. ‘‘โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ, อิเธว ขยมตฺตโน;
ปนฺนภารํ วิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๒. ‘‘คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ, มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ;
อุตฺตมตฺถมนุปฺปตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๓. ‘‘อสํสฏฺฐํ คหเฏฺฐหิ, อนาคาเรหิ จูภยํ;
อโนกสาริมปฺปิจฺฉํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๔. ‘‘นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ, ตเสสุ ถาวเรสุ จ;
โย น หนฺติ น ฆาเตติ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๕. ‘‘อวิรุทฺธํ วิรุเทฺธสุ, อตฺตทเณฺฑสุ นิพฺพุตํ;
สาทาเนสุ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๖. ‘‘ยสฺส ราโค จ โทโส จ, มาโน มโกฺข จ ปาติโต;
สาสโปริว อารคฺคา, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๗. ‘‘อกกฺกสํ วิญฺญาปนึ, คิรํ สจฺจมุทีรเย;
ยาย นาภิสเช กญฺจิ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๘. ‘‘โยธ ทีฆํ ว รสฺสํ วา, อณุํ ถูลํ สุภาสุภํ;
โลเก อทินฺนํ นาทิยติ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๓๙. “อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ, อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ;
นิราสาสํ [นิราสยํ (สี. สฺยา. ปี.), นิราสกํ (?)] วิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๐. “ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ, อญฺญาย อกถํกถี;
อมโตคธมนุปฺปตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๑. “โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ, อุโภ สงฺคมุปจฺจคา;
อโสกํ วิรชํ สุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๒. “จนฺทํว วิมลํ สุทฺธํ, วิปฺปสนฺนมนาวิลํ;
นนฺทีภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๓. “โยมํ ปลิปถํ ทุคฺคํ, สํสารํ โมหมจฺจคา;
ติณฺโณ ปารงฺคโต ฌายี, อเนโช อกถํกถี;
อนุปาทาย นิพฺพุโต, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๔. “โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน, อนาคาโร ปริพฺพเช;
กามภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๕. “โยธ ตณฺหํ ปหนฺตฺวาน, อนาคาโร ปริพฺพเช;
ตณฺหาภวปริกฺขีณํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๖. “หิตฺวา มานุสกํ โยคํ, ทิพฺพํ โยคํ อุปจฺจคา;
สพฺพโยควิสํยุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๗. “หิตฺวา รติญฺจ อรตึ, สีติภูตํ นิรูปธึ;
สพฺพโลกาภิภุํ วีรํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๘. “จุตึ โย เวทิ [โย’เวติ (?) อิติวุตฺตเก ๙๙ อฎฺฐกถาสํวณฺณนา ปสฺสิตพฺพา] ตฺตานํ, อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส;
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๔๙. “ยสฺส คตึ น ชานนฺติ, เทวา คนฺธพฺพมานุสา;
ขีณาสวํ อรหนฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๕๐. “ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ, มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ;
อกิญฺจนํ อนาทานํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๕๑. “อุสภํ ปวรํ วีรํ, มเหสึ วิชิตาวินํ;
อเนชํ นฺหาตกํ พุทฺธํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๕๒. “ปุเพฺพนิวาสํ โย เวทิ [โย’เวติ (?) อิติวุตฺตเก ๙๙ อฎฺฐกถาสํวณฺณนา ปสฺสิตพฺพา], สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ;
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํฯ

๖๕๓. “สมญฺญา เหสา โลกสฺมึ, นามโคตฺตํ ปกปฺปิตํ;
สมฺมุจฺจา สมุทาคตํ, ตตฺถ ตตฺถ ปกปฺปิตํฯ

๖๕๔. ‘‘ทีฆรตฺตมนุสยิตํ, ทิฏฺฐิคตมชานตํ;
อชานนฺตา โน [อชานนฺตา เต (อฏฺฐ.) ม. นิ. ๒.๔๖๐] ปพฺรุวนฺติ, ชาติยา โหติ พฺราหฺมโณฯ

๖๕๕. ‘‘น ชจฺจา พฺราหฺมโณ โหติ, น ชจฺจา โหติ อพฺราหฺมโณ;
กมฺมุนา พฺราหฺมโณ โหติ, กมฺมุนา โหติ อพฺราหฺมโณฯ

๖๕๖. ‘‘กสฺสโก กมฺมุนา โหติ, สิปฺปิโก โหติ กมฺมุนา;
วาณิโช กมฺมุนา โหติ, เปสฺสิโก โหติ กมฺมุนาฯ

๖๕๗. ‘‘โจโรปิ กมฺมุนา โหติ, โยธาชีโวปิ กมฺมุนา;
ยาชโก กมฺมุนา โหติ, ราชาปิ โหติ กมฺมุนาฯ

๖๕๘. ‘‘เอวเมตํ ยถาภูตํ, กมฺมํ ปสฺสนฺติ ปณฺฑิตา;
ปฏิจฺจสมุปฺปาททสฺสา, กมฺมวิปากโกวิทาฯ

๖๕๙. ‘‘กมฺมุนา วตฺตติ โลโก, กมฺมุนา วตฺตติ ปชา;
กมฺมนิพนฺธนา สตฺตา, รถสฺสาณีว ยายโตฯ

๖๖๐. ‘‘ตเปน พฺรหฺมจริเยน, สํยเมน ทเมน จ;
เอเตน พฺราหฺมโณ โหติ, เอตํ พฺราหฺมณมุตฺตมํฯ

๖๖๑. ‘‘ตีหิ วิชฺชาหิ สมฺปนฺโน, สนฺโต ขีณปุนพฺภโว;
เอวํ วาเสฏฺฐ ชานาหิ, พฺรหฺมา สกฺโก วิชานต’’นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต, วาเสฏฺฐภารทฺวาชา มาณวา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปเต [ปาณุเปตํ (ก.)] สรณํ คเต’’ติฯ

วาเสฏฺฐสุตฺตํ นวมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๐. โกกาลิกสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข โกกาลิโก ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โกกาลิโก ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ปาปิจฺฉา, ภนฺเต, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คตา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ภควา โกกาลิกํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘มา เหวํ, โกกาลิก, มา เหวํ, โกกาลิก! ปสาเทหิ, โกกาลิก, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุ จิตฺตํฯ เปสลา สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา’’ติฯ

ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข โกกาลิโก ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กิญฺจาปิ เม, ภนฺเต, ภควา สทฺธายิโก ปจฺจยิโก, อถ โข ปาปิจฺฉาว สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา, ปาปิกานํ อิจฺฉานํ วสํ คตา’’ติฯ ตติยมฺปิ โข ภควา โกกาลิกํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘มา เหวํ, โกกาลิก , มา เหวํ, โกกาลิก! ปสาเทหิ, โกกาลิก, สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุ จิตฺตํฯ เปสลา สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานา’’ติฯ

อถ โข โกกาลิโก ภิกฺขุ อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อจิรปฺปกฺกนฺตสฺส จ โกกาลิกสฺส ภิกฺขุโน สาสปมตฺตีหิ ปิฬกาหิ สพฺโพ กาโย ผุโฏ [ผุโฏฐ (สฺยา.)] อโหสิ; สาสปมตฺติโย หุตฺวา มุคฺคมตฺติโย อเหสุํ; มุคฺคมตฺติโย หุตฺวา กฬายมตฺติโย อเหสุํ; กฬายมตฺติโย หุตฺวา โกลฏฺฐิมตฺติโย อเหสุํ; โกลฏฺฐิมตฺติโย หุตฺวา โกลมตฺติโย อเหสุํ; โกลมตฺติโย หุตฺวา อามลกมตฺติโย อเหสุํ; อามลกมตฺติโย หุตฺวา เพฬุวสลาฏุกมตฺติโย อเหสุํ; เพฬุวสลาฏุกมตฺติโย หุตฺวา พิลฺลมตฺติโย อเหสุํ; พิลฺลมตฺติโย หุตฺวา ปภิชฺชึสุ; ปุพฺพญฺจ โลหิตญฺจ ปคฺฆรึสุฯ อถ โข โกกาลิโก ภิกฺขุ เตเนวาพาเธน กาลมกาสิฯ กาลงฺกโต จ โกกาลิโก ภิกฺขุ ปทุมํ นิรยํ อุปปชฺชิ สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุ จิตฺตํ อาฆาเตตฺวา ฯ

อถ โข พฺรหฺมา สหมฺปติ อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณ เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ เอกมนฺตํ, ฐิโต โข พฺรหฺมา สหมฺปติ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''โกกาลิโก, ภนฺเต, ภิกฺขุ กาลงฺกโต; กาลงฺกโต จ, ภนฺเต, โกกาลิโก ภิกฺขุ ปทุมํ นิรยํ อุปปนฺโน สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุ จิตฺตํ อาฆาเตตฺวา''ติฯ อิทมโวจ พฺรหฺมา สหมฺปติ; อิทํ วตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''อิมํ, ภิกฺขเว, รตฺตึ พฺรหฺมา สหมฺปติ อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา…เป.… อิทมโวจ, ภิกฺขเว, พฺรหฺมา สหมฺปติ, อิทํ วตฺวา มํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายี''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''กีวทีฆํ นุ โข, ภนฺเต, ปทุเม นิรเย อายุปฺปมาณ''นฺติ? ''ทีฆํ โข, ภิกฺขุ, ปทุเม นิรเย อายุปฺปมาณํ; ตํ น สุกรํ สงฺขาตุํ เอตฺตกานิ วสฺสานิ อิติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสตานิ อิติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสหสฺสานิ อิติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานิ อิติ วา''ติฯ ''สกฺกา ปน, ภนฺเต, อุปมา [อุปมํ (สี. สฺยา. ก.)] กาตุ''นฺติ? ''สกฺกา, ภิกฺขู''ติ ภควา อโวจ –

''เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติขาริโก โกสลโก ติลวาโห; ตโต ปุริโส วสฺสสตสฺส วสฺสสตสฺส อจฺจเยน เอกเมกํ ติลํ อุทฺธเรยฺยฯ ขิปฺปตรํ โข โส ภิกฺขุ วีสติขาริโก โกสลโก ติลวาโห อิมินา อุปกฺกเมน ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺย, นเตฺวว เอโก อพฺพุโท นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ อพฺพุทา นิรยา เอวเมโก นิรพฺพุโท นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ นิรพฺพุทา นิรยา เอวเมโก อพโพ นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ อพพา นิรยา เอวเมโก อหโห นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ อหหา นิรยา เอวเมโก อฏโฏ นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ อฏฏา นิรยา เอวเมโก กุมุโท นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ กุมุทา นิรยา เอวเมโก โสคนฺธิโก นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ โสคนฺธิกา นิรยา เอวเมโก อุปฺปลโก นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ อุปฺปลกา นิรยา เอวเมโก ปุณฺฑรีโก นิรโยฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขุ, วีสติ ปุณฺฑรีกา นิรยา เอวเมโก ปทุโม นิรโยฯ ปทุมํ โข ปน ภิกฺขุ นิรยํ โกกาลิโก ภิกฺขุ อุปปโนฺน สาริปุตฺตโมคฺคลฺลาเนสุ จิตฺตํ อาฆาเตตฺวา''ติฯ อิทมโวจ ภควา, อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๖๖๒.''ปุริสสฺส หิ ชาตสฺส, กุฐารี [กุธารี (ก.)] ชายเต มุเข;
ยาย ฉินฺทติ อตฺตานํ, พาโล ทุพฺภาสิตํ ภณํฯ

๖๖๓.''โย นินฺทิยํ ปสํสติ, ตํ วา นินฺทติ โย ปสํสิโย;
วิจินาติ มุเขน โส กลึ, กลินา เตน สุขํ น วินฺทติฯ

๖๖๔. ‘‘อปฺปมตฺโต อยํ กลิ, โย อกฺเขสุ ธนปราชโย;
สพฺพสฺสาปิ สหาปิ อตฺตนา, อยเมว มหตฺตโร [มหนฺตกโร (สี.)] กลิ;
โย สุคเตสุ มนํ ปโทสเยฯ

๖๖๕. ‘‘สตํ สหสฺสานํ นิรพฺพุทานํ, ฉตฺตึสติ ปญฺจ จ อพฺพุทานิ [อพฺพุทานํ (ก.)];
ยมริยครหี นิรยํ อุเปติ, วาจํ มนญฺจ ปณิธาย ปาปกํฯ

๖๖๖. ‘‘อภูตวาที นิรยํ อุเปติ, โย วาปิ กตฺวา น กโรมิจาห;
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ, นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถฯ

๖๖๗. ‘‘โย อปฺปทุฏฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสติ, สุทฺธสฺส โปสสฺส อนงฺคณสฺส;
ตเมว พาลํ ปเจฺจติ ปาปํ, สุขุโม รโช ปฏิวาตํว ขิโตฺตฯ

๖๖๘. ‘‘โย โลภคุเณ อนุยุโตฺต, โส วจสา ปริภาสติ อเญฺญ;
อสโทฺธ กทริโย อวทญฺญู, มจฺฉริ เปสุณิยํ [เปสุณิยสฺมึ (พหูสุ)] อนุยุโตฺตฯ

๖๖๙. ‘‘มุขทุคฺค วิภูต อนริย, ภูนหุ [ภุนหต (สฺยา. ก.)] ปาปก ทุกฺกฏการิ;
ปุริสนฺต กลี อวชาต, มา พหุภาณิธ เนรยิโกสิฯ

๖๗๐. ‘‘รชมากิรสี อหิตาย, สเนฺต ครหสิ กิพฺพิสการี;
พหูนิ ทุจฺจริตานิ จริตฺวา, คจฺฉสิ โข ปปตํ จิรรตฺตํฯ

๖๗๑. ‘‘น หิ นสฺสติ กสฺสจิ กมฺมํ, เอติ หตํ ลภเตว สุวามิ;
ทุกฺขํ มโนฺท ปรโลเก, อตฺตนิ ปสฺสติ กิพฺพิสการีฯ

๖๗๒. ‘‘อโยสงฺกุสมาหตฏฺฐานํ , ติณฺหธารมยสูลมุเปติ;
อถ ตตฺตอโยคุฬสนฺนิภํ, โภชนมตฺถิ ตถา ปติรูปํฯ

๖๗๓. ‘‘น หิ วคฺคุ วทนฺติ วทนฺตา, นาภิชวนฺติ น ตาณมุเปนฺติ;
องฺคาเร สนฺถเต สยนฺติ [เสนฺติ (สี. สฺยา. ปี.)], คินิสมฺปชฺชลิตํ ปวิสนฺติฯ

๖๗๔. ‘‘ชาเลน จ โอนหิยาน, ตตฺถ หนนฺติ อโยมยกูเฏภิ [อโยมยกูเฏหิ (สี. สฺยา. ปี.)];
อนฺธํว ติมิสมายนฺติ, ตํ วิตตญฺหิ ยถา มหิกาโยฯ

๖๗๕. ‘‘อถ โลหมยํ ปน กุมฺภึ, คินิสมฺปชฺชลิตํ ปวิสนฺติ;
ปจฺจนฺติ หิ ตาสุ จิรรตฺตํ, อคฺคินิสมาสุ [คินิสฺสมาสุ (ก.)] สมุปฺปิลวาเตฯ

๖๗๖. ‘‘อถ ปุพฺพโลหิตมิเสฺส, ตตฺถ กึ ปจฺจติ กิพฺพิสการี;
ยํ ยํ ทิสกํ [ทิสตํ (สี. สฺยา. ปี.)] อธิเสติ, ตตฺถ กิลิสฺสติ สมฺผุสมาโนฯ

๖๗๗. ‘‘ปุฬวาวสเถ สลิลสฺมึ, ตตฺถ กึ ปจฺจติ กิพฺพิสการี;
คนฺตุํ น หิ ตีรมปตฺถิ, สพฺพสมา หิ สมนฺตกปลฺลาฯ

๖๗๘. ‘‘อสิปตฺตวนํ ปน ติณฺหํ, ตํ ปวิสนฺติ สมุจฺฉิทคตฺตา;
ชิวฺหํ พลิเสน คเหตฺวา, อารชยารชยา วิหนนฺติฯ

๖๗๙. ‘‘อถ เวตรณึ ปน ทุคฺคํ, ติณฺหธารขุรธารมุเปนฺติ;

ตตฺถ มนฺทา ปปตนฺติ, ปาปกรา ปาปานิ กริตฺวาฯ

๖๘๐. ‘‘ขาทนฺติ หิ ตตฺถ รุทเนฺต, สามา สพลา กาโกลคณา จ;
โสณา สิงฺคาลา [สิคาลา (สี. ปี.)] ปฏิคิทฺธา [ปฏิคิชฺฌา (สฺยา. ปี.)], กุลลา วายสา จ [กุลลา จ วายสา (?)] วิตุทนฺติฯ

๖๘๑. ‘‘กิจฺฉา วตยํ อิธ วุตฺติ, ยํ ชโน ผุสติ [ปสฺสติ (สี. สฺยา. ปี.)] กิพฺพิสการี;
ตสฺมา อิธ ชีวิตเสเส, กิจฺจกโร สิยา นโร น จปฺปมชฺเชฯ

๖๘๒. ‘‘เต คณิตา วิทูหิ ติลวาหา, เย ปทุเม นิรเย อุปนีตา;
นหุตานิ หิ โกฏิโย ปญฺจ ภวนฺติ, ทฺวาทส โกฏิสตานิ ปุนญฺญา [ปนเยฺย (ก.)]ฯ

๖๘๓. ‘‘ยาว ทุขา [ทุกฺขา (สี. สฺยา.), ทุกฺข (ปี. ก.)] นิรยา อิธ วุตฺตา, ตตฺถปิ ตาว จิรํ วสิตพฺพํ;
ตสฺมา สุจิเปสลสาธุคุเณสุ, วาจํ มนํ สตตํ [ปกตํ (สฺยา.)] ปริรเกฺข’’ติฯ

โกกาลิกสุตฺตํ ทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๑. นาลกสุตฺตํ

๖๘๔. อานนฺทชาเต ติทสคเณ ปตีเต, สกฺกญฺจ อินฺทํ สุจิวสเน จ เทเว;
ทุสฺสํ คเหตฺวา อติริว โถมยเนฺต, อสิโต อิสิ อทฺทส ทิวาวิหาเรฯ

๖๘๕. ทิสฺวาน เทเว มุทิตมเน อุทเคฺค, จิตฺตึ กริตฺวาน อิทมโวจ [กริตฺวา อิทมโวจาสิ (สี.)] ตตฺถ;
‘‘กึ เทวสโงฺฆ อติริว กลฺยรูโป, ทุสฺสํ คเหตฺวา รมยถ [ภมยถ (สี.)] กึ ปฏิจฺจฯ

๖๘๖. ‘‘ยทาปิ อาสี อสุเรหิ สงฺคโม, ชโย สุรานํ อสุรา ปราชิตาฯ
ตทาปิ เนตาทิโส โลมหํสโน, กิมพฺภุตํ ทฏฺฐุ มรู ปโมทิตาฯ

๖๘๗. ‘‘เสเฬนฺติ คายนฺติ จ วาทยนฺติ จ, ภุชานิ โผเฏนฺติ [โปเฐนฺติ (สี. ปี.), โปเถนฺติ (ก.)] จ นจฺจยนฺติ จ;
ปุจฺฉามิ โวหํ เมรุมุทฺธวาสิเน, ธุนาถ เม สํสยํ ขิปฺป มาริสา’’ฯ

๖๘๘. ‘‘โส โพธิสโตฺต รตนวโร อตุโลฺย, มนุสฺสโลเก หิตสุขตฺถาย [หิตสุขตาย (สี. สฺยา. ปี.)] ชาโต;
สกฺยาน คาเม ชนปเท ลุมฺพิเนเยฺย, เตนมฺห ตุฏฺฐา อติริว กลฺยรูปาฯ

๖๘๙. ‘‘โส สพฺพสตฺตุตฺตโม อคฺคปุคฺคโล, นราสโภ สพฺพปชานมุตฺตโม;
วเตฺตสฺสติ จกฺกมิสิวฺหเย วเน, นทํว สีโห พลวา มิคาภิภู’’ฯ

๖๙๐. ตํ สทฺทํ สุตฺวา ตุริตมวสรี โส, สุโทฺธทนสฺส ตท ภวนํ อุปาวิสิ [อุปาคมิ (สี. ปี.)];
นิสชฺช ตตฺถ อิทมโวจาสิ สเกฺย, ‘‘กุหึ กุมาโร อหมปิ ทฏฺฐุกาโม’’ฯ

๖๙๑. ตโต กุมารํ ชลิตมิว สุวณฺณํ, อุกฺกามุเขว สุกุสลสมฺปหฏฺฐํ [สุกุสเลน สมฺปหฏฺฐํ (ก.)];

ททฺทลฺลมานํ [ททฺทฬฺหมานํ (ก.)] สิริยา อโนมวณฺณํ, ทเสฺสสุ ปุตฺตํ อสิตวฺหยสฺส สกฺยาฯ

๖๙๒ ทิสฺวา กุมารํ สิขิมิว ปชฺชลนฺตํ, ตาราสภํว นภสิคมํ วิสุทฺธํ;
สูริยํ ตปนฺตํ สรทริวพฺภมุตฺตํ, อานนฺทชาโต วิปุลมลตฺถ ปีติํฯ

๖๙๓ อเนกสาขญฺจ สหสฺสมณฺฑลํ, ฉตฺตํ มรู ธารยุมนฺตลิเกฺข;
สุวณฺณทณฺฑา วีติปตนฺติ จามรา, น ทิสฺสเร จามรฉตฺตคาหกาฯ

๖๙๔ ทิสฺวา ชฏี กณฺหสิริวฺหโย อิสิ, สุวณฺณนิกฺขํ วิย ปณฺฑุกมฺพเล;
เสตญฺจ ฉตฺตํ ธริยนฺต [ธาริยนฺต (สฺยา.), ธารยนฺตํ (สี. ก.)] มุทฺธนิ, อุทคฺคจิตฺโต สุมโน ปฏิคฺคเหฯ

๖๙๕ ปฏิคฺคเหตฺวา ปน สกฺยปุงฺควํ, ชิคีสโต [ชิคึสโก (สี. สฺยา. ปี.)] ลกฺขณมนฺตปารคู;
ปสนฺนจิตฺโต คิรมพฺภุทีรยิ, ‘‘อนุตฺตรายํ ทฺวิปทานมุตฺตโม’’ [ทิปทานมุตฺตโม (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ

๖๙๖ อถตฺตโน คมนมนุสฺสรนฺโต, อกลฺยรูโป คฬยติ อสฺสุกานิ;
ทิสฺวาน สกฺยา อิสิมโวจุํ รุทนฺตํ,
‘‘โน เจ กุมาเร ภวิสฺสติ อนฺตราโย’’ฯ

๖๙๗ ทิสฺวาน สเกฺย อิสิมโวจ อกเลฺย, ‘‘นาหํ กุมาเร อหิตมนุสฺสรามิ;
น จาปิมสฺส ภวิสฺสติ อนฺตราโย, น โอรกายํ อธิมานสา [อธิมนสา (สี. สฺยา.)] ภวาถฯ

๖๙๘ ‘‘สโมฺพธิยคฺคํ ผุสิสฺสตายํ กุมาโร, โส ธมฺมจกฺกํ ปรมวิสุทฺธทสฺสี;
วเตฺตสฺสตายํ พหุชนหิตานุกมฺปี, วิตฺถาริกสฺส ภวิสฺสติ พฺรหฺมจริยํฯ

๖๙๙ ‘‘มมญฺจ อายุ น จิรมิธาวเสโส, อถนฺตรา เม ภวิสฺสติ กาลกิริยา;
โสหํ น โสสฺสํ [สุสฺสํ (สี. สฺยา.)] อสมธุรสฺส ธมฺมํ, เตนมฺหิ อโฏฺฏ พฺยสนํคโต อฆาวี’’ฯ

๗๐๐ โส สากิยานํ วิปุลํ ชเนตฺวา ปีติํ, อเนฺตปุรมฺหา นิคฺคมา [นิรคมา (สี. สฺยา.), นิคมา (ก. สี.), นิรคม (ปี.)] พฺรหฺมจารี;
โส ภาคิเนยฺยํ สยํ อนุกมฺปมาโน, สมาทเปสิ อสมธุรสฺส ธเมฺมฯ

๗๐๑ ‘‘พุทฺโธติ โฆสํ ยท [ยทิ (สฺยา. ก.)] ปรโต สุณาสิ, สโมฺพธิปโตฺต วิวรติ ธมฺมมคฺคํ;
คนฺตฺวาน ตตฺถ สมยํ ปริปุจฺฉมาโน [สยํ ปริปุจฺฉิยาโน (สี. สฺยา.)], จรสฺสุ ตสฺมิํ ภควติ พฺรหฺมจริยํ’’ฯ

๗๐๒ เตนานุสิโฏฺฐ หิตมเนน ตาทินา, อนาคเต ปรมวิสุทฺธทสฺสินา;
โส นาลโก อุปจิตปุญฺญสญฺจโย, ชินํ ปติกฺขํ [ปติ + อิกฺขํ = ปติกฺขํ] ปริวสิ รกฺขิตินฺทฺริโยฯ

๗๐๓ สุตฺวาน โฆสํ ชินวรจกฺกวตฺตเน, คนฺตฺวาน ทิสฺวา อิสินิสภํ ปสนฺโน;
โมเนยฺยเสฏฺฐํ มุนิปวรํ อปุจฺฉิ, สมาคเต อสิตาวฺหยสฺส สาสเนติฯ

๗๐๔. ‘‘อญฺญาตเมตํ วจนํ, อสิตสฺส ยถาตถํ;
ตํ ตํ โคตม ปุจฺฉามิ, สพฺพธมฺมาน ปารคุํฯ

๗๐๕. ‘‘อนคาริยุเปตสฺส, ภิกฺขาจริยํ ชิคีสโต;
มุนิ ปพฺรูหิ เม ปุฏฺโฐ, โมเนยฺยํ อุตฺตมํ ปทํ’’ฯ

๗๐๖. ‘‘โมเนยฺยํ เต อุปญฺญิสฺสํ, (อิติ ภควา) ทุกฺกรํ ทุรภิสมฺภวํ;
หนฺท เต นํ ปวกฺขามิ, สนฺถมฺภสฺสุ ทโฬฺห ภวฯ

๗๐๗. ‘‘สมานภาคํ กุพฺเพถ, คาเม อกฺกุฏฺฐวนฺทิตํ;
มโนปโทสํ รเกฺขยฺย, สโนฺต อนุณฺณโต จเรฯ

๗๐๘. ‘‘อุจฺจาวจา นิจฺฉรนฺติ, ทาเย อคฺคิสิขูปมา;
นาริโย มุนิํ ปโลเภนฺติ, ตาสุ ตํ มา ปโลภยุํฯ

๗๐๙. ‘‘วิรโต เมถุนา ธมฺมา, หิตฺวา กาเม ปโรปเร [ปโรวเร (สี. ปี.), วราวเร (สฺยา.)];
อวิรุโทฺธ อสารโตฺต, ปาเณสุ ตสถาวเรฯ

๗๑๐. ‘‘ยถา อหํ ตถา เอเต, ยถา เอเต ตถา อหํ;
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา, น หเนยฺย น ฆาตเยฯ

๗๑๑. ‘‘หิตฺวา อิจฺฉญฺจ โลภญฺจ, ยตฺถ สโตฺต ปุถุชฺชโน;
จกฺขุมา ปฏิปเชฺชยฺย, ตเรยฺย นรกํ อิมํฯ

๗๑๒. ‘‘อูนูทโร มิตาหาโร, อปฺปิจฺฉสฺส อโลลุโป;
สทา [ส เว (ปี.)] อิจฺฉาย นิจฺฉาโต, อนิโจฺฉ โหติ นิพฺพุโตฯ

๗๑๓. ‘‘ส ปิณฺฑจารํ จริตฺวา, วนนฺตมภิหารเย;
อุปฏฺฐิโต รุกฺขมูลสฺมิํ, อาสนูปคโต มุนิฯ

๗๑๔. ‘‘ส ฌานปสุโต ธีโร, วนเนฺต รมิโต สิยา;
ฌาเยถ รุกฺขมูลสฺมิํ, อตฺตานมภิโตสยํฯ

๗๑๕. ‘‘ตโต รตฺยา วิวสาเน [วิวสเน (สี. สฺยา. ปี.)], คามนฺตมภิหารเย;
อวฺหานํ นาภินเนฺทยฺย, อภิหารญฺจ คามโตฯ

๗๑๖. ‘‘น มุนี คามมาคมฺม, กุเลสุ สหสา จเร;
ฆาเสสนํ ฉินฺนกโถ, น วาจํ ปยุตํ ภเณฯ

๗๑๗. ‘‘อลตฺถํ ยทิทํ สาธุ, นาลตฺถํ กุสลํ อิติ;
อุภเยเนว โส ตาที, รุกฺขํวุปนิวตฺตติ [รุกฺขํวฺ’ปติวตฺตติ (ก.), รุกฺขํว อุปาติวตฺตติ (สฺยา.)]ฯ

๗๑๘. ‘‘ส ปตฺตปาณิ วิจรโนฺต, อมูโค มูคสมฺมโต;
อปฺปํ ทานํ น หีเฬยฺย, ทาตารํ นาวชานิยาฯ

๗๑๙อุจฺจาวจา หิ ปฏิปทา, สมเณน ปกาสิตา;
น ปารํ ทิคุณํ ยนฺติ, นยิทํ เอกคุณํ มุตํฯ

๗๒๐.“ยสฺส จ วิสตา นตฺถิ, ฉินฺนโสตสฺส ภิกฺขุโน;
กิจฺจากิจฺจปฺปหีนสฺส, ปริฬาโห น วิชฺชติฯ

๗๒๑.“โมเนยฺยํ เต อุปญฺญิสฺสํ, ขุรธารูปโม ภเว;
ชิวฺหาย ตาลุมาหจฺจ, อุทเร สญฺญโต สิยาฯ

๗๒๒.“อลีนจิตฺโต จ สิยา, น จาปิ พหุ จินฺตเย;
นิรามคนฺโธ อสิโต, พฺรหฺมจริยปรายโนฯ

๗๒๓.“เอกาสนสฺส สิกฺเขถ, สมณูปาสนสฺส จ;
เอกตฺตํ โมนมกฺขาตํ, เอโก เจ อภิรมิสฺสสิ;
อถ ภาหิสิ [ภาสิหิ (สี. สฺยา. ปี.)] ทสทิสาฯ

๗๒๔.สุตฺวา ธีรานํ นิโคฺฆสํ, ฌายีนํ กามจาคินํ;
ตโต หิริญฺจ สทฺธญฺจ, ภิโยฺย กุพฺเพถ มามโกฯ

๗๒๕.ตํ นทีหิ วิชานาถ, โสพฺภสุ ปทเรสุ จ;
สณนฺตา ยนฺติ กุโสพฺภา [กุสฺสุพฺภา (สี.)], ตุณฺหียนฺติ มโหทธีฯ

๗๒๖.“ยทูนกํ ตํ สณติ, ยํ ปูรํ สนฺตเมว ตํ;
อฑฺฒกุมฺภูปโม พาโล, รหโท ปูโรว ปณฺฑิโตฯ

๗๒๗.“ยํ สมโณ พหุํ ภาสติ, อุเปตํ อตฺถสญฺหิตํ;
ชานํ โส ธมฺมํ เทเสติ, ชานํ โส พหุ ภาสติฯ

๗๒๘.โย จ ชานํ สํยตตฺโต, ชานํ น พหุ ภาสติ;
ส มุนี โมนมรหติ, ส มุนี โมนมชฺฌคา”ติฯ

นาลกสุตฺตํ เอกาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๒. ทฺวยตานุปสฺสนาสุตฺตํ

เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ปนฺนรเส ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต อโพฺภกาเส นิสินฺโน โหติ ฯ อถ โข ภควา ตุณฺหีภูตํ ตุณฺหีภูตํ ภิกฺขุสงฺฆํ อนุวิโลเกตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ –

““เย เต, ภิกฺขเว, กุสลา ธมฺมา อริยา นิยฺยานิกา สโมฺพธคามิโน, เตสํ โว, ภิกฺขเว, กุสลานํ ธมฺมานํ อริยานํ นิยฺยานิกานํ สโมฺพธคามีนํ กา อุปนิสา สวนายา’ติ อิติ เจ, ภิกฺขเว, ปุจฺฉิตาโร อสฺสุ, เต เอวมสฺสุ วจนียา – ‘ยาวเทว ทฺวยตานํ ธมฺมานํ ยถาภูตํ ญาณายา’ติฯ กิญฺจ ทฺวยตํ วเทถ?

(๑) ‘‘อิทํ ทุกฺขํ, อยํ ทุกฺขสมุทโยติ อยเมกานุปสฺสนาฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธ, อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา ทฺวยตานุปสฺสิโน โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๒๙. ‘‘เย ทุกฺขํ นปฺปชานนฺติ, อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ, อเสสํ อุปรุชฺฌติ;
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๗๓๐. ‘‘เจโตวิมุตฺติหีนา เต, อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา;
อภพฺพา เต อนฺตกิริยาย, เต เว ชาติชรูปคาฯ

๗๓๑. ‘‘เย จ ทุกฺขํ ปชานนฺติ, อโถ ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ, อเสสํ อุปรุชฺฌติ;
ตญฺจ มคฺคํ ปชานนฺติ, ทุกฺขูปสมคามินํฯ

๗๓๒. ‘‘เจโตวิมุตฺติสมฺปนฺนา, อโถ ปญฺญาวิมุตฺติยา;
ภพฺพา เต อนฺตกิริยาย, น เต ชาติชรูปคา’’ติฯ

(๒) ‘‘‘สิยา อญฺเญนปิ ปริยาเยน สมฺมา ทฺวยตานุปสฺสนา’ติ, อิติ เจ, ภิกฺขเว, ปุจฺฉิตาโร อสฺสุ; ‘สิยา’ติสฺสุ วจนียาฯ กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สมฺภวติ สพฺพํ อุปธิปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อุปธีนํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๓๓. ‘‘อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา, เย เกจิ โลกสฺมิมเนกรูปา;
โย เว อวิทฺวา อุปธึ กโรติ, ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโท;
ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิรา, ทุกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปสฺสี’’ติฯ

(๓) ‘‘‘สิยา อญฺเญนปิ ปริยาเยน สมฺมา ทฺวยตานุปสฺสนา’ติ, อิติ เจ, ภิกฺขเว, ปุจฺฉิตาโร อสฺสุ; ‘สิยา’ติสฺสุ วจนียาฯ กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สมฺภวติ สพฺพํ อวิชฺชาปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๓๔. ‘‘ชาติมรณสํสารํ , เย วชนฺติ ปุนปฺปุนํ;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ, อวิชฺชาเยว สา คติฯ

๗๓๕. ‘‘อวิชฺชา หายํ มหาโมโห, เยนิทํ สํสิตํ จิรํ;
วิชฺชาคตา จ เย สตฺตา, น เต คจฺฉนฺติ [นาคจฺฉนฺติ (สี. ปี.)] ปุนพฺภว’’นฺติฯ

(๔) ‘‘สิยา อญฺเญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สมฺภวติ สพฺพํ สงฺขารปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ สงฺขารานํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๓๖. ‘‘ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ, สพฺพํ สงฺขารปจฺจยา;
สงฺขารานํ นิโรเธน, นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๓๗. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ทุกฺขํ สงฺขารปจฺจยา;
สพฺพสงฺขารสมถา, สญฺญานํ อุปโรธนา;
เอวํ ทุกฺขกฺขโย โหติ, เอตํ ญตฺวา ยถาตถํฯ

๗๓๘. ‘‘สมฺมทฺทสา เวทคุโน, สมฺมทญฺญาย ปณฺฑิตา;
อภิภุยฺย มารสํโยคํ, น คจฺฉนฺติ [นาคจฺฉนฺติ (สี. ปี.)] ปุนพฺภว’’นฺติฯ

(๕) ‘‘สิยา อญฺเญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ วิญฺญาณปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ วิญฺญาณสฺส เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๓๙. ‘‘ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ, สพฺพํ วิญฺญาณปจฺจยา;
วิญฺญาณสฺส นิโรเธน, นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๔๐. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ทุกฺขํ วิญฺญาณปจฺจยา;
วิญฺญาณูปสมา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต’’ติฯ

(๖) ‘‘สิยา อญฺเญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ ผสฺสปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ ผสฺสสฺส เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๔๑. ‘‘เตสํ ผสฺสปเรตานํ, ภวโสตานุสารินํ;
กุมฺมคฺคปฏิปนฺนานํ, อารา สํโยชนกฺขโยฯ

๗๔๒. ‘‘เย จ ผสฺสํ ปริญฺญาย, อญฺญายุปสเม [ปญฺญาย อุปสเม (สฺยา.)] รตา;
เต เว ผสฺสาภิสมยา, นิจฺฉาตา ปรินิพฺพุตา’’ติฯ

(๗) ‘‘สิยา อญฺเญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ เวทนาปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ เวทนานํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๔๓. ‘‘สุขํ วา ยทิ วา ทุกฺขํ, อทุกฺขมสุขํ สห;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, ยํ กิญฺจิ อตฺถิ เวทิตํฯ

๗๔๔. ‘‘เอตํ ทุกฺขนฺติ ญตฺวาน, โมสธมฺมํ ปโลกินํ [ปโลกิตํ (สี.)];
ผุสฺส ผุสฺส วยํ ปสฺสํ, เอวํ ตตฺถ วิชานติ [วิรชฺชติ (ก. สี.)];
เวทนานํ ขยา ภิกฺขุ, นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต’’ติฯ

(๘) ‘‘สิยา อญฺเญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ ตณฺหาปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ ตณฺหาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๔๕. ‘‘ตณฺหาทุติโย ปุริโส, ทีฆมทฺธาน สํสรํ;

อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ, สํสารํ นาติวตฺตติฯ

๗๔๖. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ตณฺหํ [ตณฺหา (พหูสุ) อิติวุตฺตเก ๑๕ ปสฺสิตพฺพํ] ทุกฺขสฺส สมฺภวํ;
วีตตโณฺห อนาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช’’ติฯ

(๙) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ อุปาทานปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อุปาทานานํ [อุปาทานสฺส (สฺยา. ก.)] เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๔๗. ‘‘อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภูโต ทุกฺขํ นิคจฺฉติ;
ชาตสฺส มรณํ โหติ, เอโส ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๔๘. ‘‘ตสฺมา อุปาทานกฺขยา, สมฺมทญฺญาย ปณฺฑิตา;
ชาติกฺขยํ อภิญฺญาย, น คจฺฉนฺติ ปุนพฺภว’’นฺติฯ

(๑๐) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ อารมฺภปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อารมฺภานํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๔๙. ‘‘ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ, สพฺพํ อารมฺภปจฺจยา;
อารมฺภานํ นิโรเธน, นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๕๐. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ทุกฺขํ อารมฺภปจฺจยา;
สพฺพารมฺภํ ปฏินิสฺสชฺช, อนารเมฺภ วิมุตฺติโนฯ

๗๕๑. ‘‘อุจฺฉินฺนภวตณฺหสฺส, สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน;
วิกฺขีโณ [วิติโณฺณ (สี.)] ชาติสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว’’ติฯ

(๑๑) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ อาหารปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อาหารานํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๕๒. ‘‘ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ, สพฺพํ อาหารปจฺจยา;
อาหารานํ นิโรเธน, นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๕๓. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ทุกฺขํ อาหารปจฺจยา;
สพฺพาหารํ ปริญฺญาย, สพฺพาหารมนิสฺสิโตฯ

๗๕๔. ‘‘อาโรคฺยํ สมฺมทญฺญาย, อาสวานํ ปริกฺขยา;
สงฺขาย เสวี ธมฺมโฎฺฐ, สงฺขฺยํ [สงฺขํ (สี. ปี.)] โนเปติ เวทคู’’ติฯ

(๑๒) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ สพฺพํ อิญฺชิตปจฺจยาติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อิญฺชิตานํ เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๕๕.ยํ กิญฺจิ ทุกฺขํ สโมฺภติ, สพฺพํ อิญฺชิตปจฺจยา;
อิญฺชิตานํ นิโรเธน, นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ

๗๕๖.‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, ทุกฺขํ อิญฺชิตปจฺจยา;
ตสฺมา หิ เอชํ โวสฺสชฺช, สงฺขาเร อุปรุนฺธิย;
อเนโช อนุปาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช’’ติฯ

(๑๓) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? นิสฺสิตสฺส จลิตํ โหตีติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อนิสฺสิโต น จลตีติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๕๗.‘‘อนิสฺสิโต น จลติ, นิสฺสิโต จ อุปาทิยํ;
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ, สํสารํ นาติวตฺตติฯ

๗๕๘.เอตมาทีนวํ ญตฺวา, นิสฺสเยสุ มหพฺภยํ;
อนิสฺสิโต อนุปาทาโน, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช’’ติฯ

(๑๔) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? รูเปหิ, ภิกฺขเว, อรูปา [อารุปฺปา (สี. ปี.)] สนฺตตราติ, อยเมกานุปสฺสนาฯ อรูเปหิ นิโรโธ สนฺตตโรติ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๕๙.‘‘เย จ รูปูปคา สตฺตา, เย จ อรูปฏฺฐายิโน [อารุปฺปวาสิโน (สี. ปี.)];
นิโรธํ อปฺปชานนฺตา, อาคนฺตาโร ปุนพฺภวํฯ

๗๖๐.‘‘เย จ รูเป ปริญฺญาย, อรูเปสุ อสณฺฐิตา [สุสณฺฐิตา (สี. สฺยา. ปี.)];
นิโรเธ เย วิมุจฺจนฺติ, เต ชนา มจฺจุหายิโน’’ติฯ

(๑๕) ‘‘สิยา อเญฺญนปิ…เป.… กถญฺจ สิยา? ยํ, ภิกฺขเว, สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อิทํ สจฺจนฺติ อุปนิชฺฌายิตํ ตทมริยานํ เอตํ มุสาติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, อยเมกานุปสฺสนาฯ ยํ , ภิกฺขเว, สเทวกสฺส…เป.… สเทวมนุสฺสาย อิทํ มุสาติ อุปนิชฺฌายิตํ, ตทมริยานํ เอตํ สจฺจนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา…เป.… อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๖๑.‘‘อนตฺตนิ อตฺตมานิํ [อตฺตมานี (สฺยา.), อตฺตมานํ (ปี. ก.)], ปสฺส โลกํ สเทวกํ;
นิวิฏฺฐํ นามรูปสฺมิํ, อิทํ สจฺจนฺติ มญฺญติฯ

๗๖๒.‘‘เยน เยน หิ มญฺญนฺติ, ตโต ตํ โหติ อญฺญถา;
ตญฺหิ ตสฺส มุสา โหติ, โมสธมฺมญฺหิ อิตฺตรํฯ

๗๖๓.‘‘อโมสธมฺมํ นิพฺพานํ, ตทริยา สจฺจโต วิทู;
เต เว สจฺจาภิสมยา, นิจฺฉาตา ปรินิพฺพุตา’’ติฯ

(๑๖) ‘‘‘สิยา อเญฺญนปิ ปริยาเยน สมฺมา ทฺวยตานุปสฺสนา’ติ, อิติ เจ, ภิกฺขเว, ปุจฺฉิตาโร อสฺสุ; ‘สิยา’ติสฺสุ วจนียาฯ กถญฺจ สิยา? ยํ, ภิกฺขเว, สเทวกสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สพฺรหฺมกสฺส สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อิทํ สุขนฺติ อุปนิชฺฌายิตํ, ตทมริยานํ เอตํ

ทุกฺขนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, อยเมกานุปสฺสนา ฯ ยํ, ภิกฺขเว, สเทวกสฺส…เป….สเทวมนุสฺสาย อิทํ ทุกฺขนฺติ อุปนิชฺฌายิตํ ตทมริยานํ เอตํ สุขนฺติ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิฏฺฐํ, อยํ ทุติยานุปสฺสนาฯ เอวํ สมฺมา ทฺวยตานุปสฺสิโน โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต ทฺวินฺนํ ผลานํ อญฺญตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ – ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อุปาทิเสเส อนาคามิตาติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อิทํ วตฺวาน สุคโต อถาปรํ เอตทโวจ สตฺถา –

๗๖๔. รูปา สทฺทา รสา คนฺธา, ผสฺสา ธมฺมา จ เกวลา;
อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา จ, ยาวตตฺถีติ วุจฺจติฯ

๗๖๕. สเทวกสฺส โลกสฺส, เอเต โว สุขสมฺมตา;
ยตฺถ เจเต นิรุชฺฌนฺติ, ตํ เนสํ ทุกฺขสมฺมตํฯ

๗๖๖. ‘‘สุขนฺติ ทิฏฺฐมริเยหิ, สกฺกายสฺสุปโรธนํ;
ปจฺจนีกมิทํ โหติ, สพฺพโลเกน ปสฺสตํฯ

๗๖๗. ‘‘ยํ ปเร สุขโต อาหุ, ตทริยา อาหุ ทุกฺขโต;
ยํ ปเร ทุกฺขโต อาหุ, ตทริยา สุขโต วิทูฯ

๗๖๘. ‘‘ปสฺส ธมฺมํ ทุราชานํ, สมฺปมูเฬฺหตฺถวิทฺทสุ [สมฺปมูเฬฺหตฺถ อวิทฺทสุ (สี. ปี.), สมฺมูเฬฺหตฺถ อวิทฺทสุ (?)];
นิวุตานํ ตโม โหติ, อนฺธกาโร อปสฺสตํฯ

๗๖๙. ‘‘สตญฺจ วิวฏํ โหติ, อาโลโก ปสฺสตามิว;
สนฺติเก น วิชานนฺติ, มคฺคา ธมฺมสฺส โกวิทาฯ

๗๗๐. ‘‘ภวราคปเรเตหิ , ภวโสตานุสาริภิ;
มารเธยฺยานุปเนฺนหิ, นายํ ธมฺโม สุสมฺพุโธฯ

๗๗๑. ‘‘โก นุ อญฺญตฺรมริเยหิ, ปทํ สมฺพุทฺธุมรหติ;
ยํ ปทํ สมฺมทญฺญาย, ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา’’ติฯ

อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ อิมสฺมิํ จ [อิมสฺมิํ โข (สี.)] ปน เวยฺยากรณสฺมิํ ภญฺญมาเน สฏฺฐิมตฺตานํ ภิกฺขูนํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิํสูติฯ

ทฺวยตานุปสฺสนาสุตฺตํ ทฺวาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สจฺจํ อุปธิ อวิชฺชา จ, สงฺขาเร วิญฺญาณปญฺจมํ;
ผสฺสเวทนิยา ตณฺหา, อุปาทานารมฺภอาหารา;
อิญฺชิตํ จลิตํ รูปํ, สจฺจํ ทุเกฺขน โสฬสาติฯ

มหาวโคฺค ตติโย นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปพฺพชฺชา จ ปธานญฺจ, สุภาสิตญฺจ สุนฺทริ;
มาฆสุตฺตํ สภิโย จ, เสโล สลฺลญฺจ วุจฺจติฯ

วาเสฏฺโฐ จาปิ โกกาลิ, นาลโก ทฺวยตานุปสฺสนา;
ทฺวาทเสตานิ สุตฺตานิ, มหาวโคฺคติ วุจฺจตีติฯ

๔. อฏฺฐกวคฺโค

๑. กามสุตฺตํ

๗๗๒. กามํ กามยมานสฺส, ตสฺส เจ ตํ สมิชฺฌติ;
อทฺธา ปีติมโน โหติ, ลทฺธา มจฺโจ ยทิจฺฉติฯ

๗๗๓. ตสฺส เจ กามยานสฺส [กามยมานสฺส (ก.)], ฉนฺทชาตสฺส ชนฺตุโน;
เต กามา ปริหายนฺติ, สลฺลวิทฺโธว รุปฺปติฯ

๗๗๔. โย กาเม ปริวชฺเชติ, สปฺปสฺเสว ปทา สิโร;
โสมํ [โส อิมํ (สี. ปี.)] วิสตฺติกํ โลเก, สโต สมติวตฺตติฯ

๗๗๕. เขตฺตํ วตฺถุํ หิรญฺญํ วา, ควสฺสํ [ควาสฺสํ (สี. สฺยา. ปี.)] ทาสโปริสํ;
ถิโย พนฺธู ปุถู กาเม, โย นโร อนุคิชฺฌติฯ

๗๗๖. อพลา นํ พลียนฺติ, มทฺทเนฺตนํ ปริสฺสยา;
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ, นาวํ ภินฺนมิโวทกํฯ

๗๗๗. ตสฺมา ชนฺตุ สทา สโต, กามานิ ปริวชฺชเย;
เต ปหาย ตเร โอฆํ, นาวํ สิตฺวาว [สิญฺจิตฺวา (สี.)] ปารคูติฯ

กามสุตฺตํ ปฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๒. คุหฏฺฐกสุตฺตํ

๗๗๘. สตฺโต คุหายํ พหุนาภิฉนฺโน, ติฏฺฐํ นโร โมหนสฺมิํ ปคาฬฺโห;
ทูเร วิเวกา หิ ตถาวิโธ โส, กามา หิ โลเก น หิ สุปฺปหายาฯ

๗๗๙. อิจฺฉานิทานา ภวสาตพทฺธา, เต ทุปฺปมุญฺจา น หิ อญฺญโมกฺขา;
ปจฺฉา ปุเร วาปิ อเปกฺขมานา, อิเมว กาเม ปุริเมว ชปฺปํฯ

๗๘๐. กาเมสุ คิทฺธา ปสุตา ปมูฬฺหา, อวทานิยา เต วิสเม นิวิฏฺฐา;
ทุกฺขูปนีตา ปริเทวยนฺติ, กิํสู ภวิสฺสาม อิโต จุตาเสฯ

๗๘๑. ตสฺมา หิ สิเกฺขถ อิเธว ชนฺตุ, ยํ กิญฺจิ ชญฺญา วิสมนฺติ โลเก;
น ตสฺส เหตู วิสมํ จเรยฺย, อปฺปญฺหิทํ ชีวิตมาหุ ธีราฯ

๗๘๒. ปสฺสามิ โลเก ปริผนฺทมานํ, ปชํ อิมํ ตณฺหคตํ ภเวสุ;
หีนา นรา มจฺจุมุเข ลปนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

๗๘๓. มมายิเต ปสฺสถ ผนฺทมาเน, มเจฺฉว อปฺโปทเก ขีณโสเต;
เอตมฺปิ ทิสฺวา อมโม จเรยฺย, ภเวสุ อาสตฺติมกุพฺพมาโนฯ

๗๘๔. อุโภสุ อเนฺตสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ผสฺสํ ปริญฺญาย อนานุคิทฺโธ;
ยทตฺตครหี ตทกุพฺพมาโน, น ลิปฺปตี [น ลิมฺปตี (สฺยา. ก.)] ทิฏฺฐสุเตสุ ธีโรฯ

๗๘๕. สญฺญํ ปริญฺญา วิตเรยฺย โอฆํ, ปริคฺคเหสุ มุนิ โนปลิตฺโต;
อพฺพูฬฺหสลฺโล จรมปฺปมตฺโต, นาสีสตี [นาสึสตี (สี. สฺยา. ปี.)] โลกมิมํ ปรญฺจาติฯ

คุหฏฺฐกสุตฺตํ ทุติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๓. ทุฏฺฐฏฺฐกสุตฺตํ

๗๘๖. วทนฺติ เว ทุฏฺฐมนาปิ เอเก, อโถปิ เว สจฺจมนา วทนฺติ;
วาทญฺจ ชาตํ มุนิ โน อุเปติ, ตสฺมา มุนี นตฺถิ ขิโล กุหิญฺจิฯ

๗๘๗. สกญฺหิ ทิฏฺฐึ กถมจฺจเยยฺย, ฉนฺทานุนีโต รุจิยา นิวิฏฺโฐ;
สยํ สมตฺตานิ ปกุพฺพมาโน, ยถา หิ ชาเนยฺย ตถา วเทยฺยฯ

๗๘๘. โย อตฺตโน สีลวตานิ ชนฺตุ, อนานุปุฏฺโฐว ปเรส [ปรสฺส (ก.)] ปาว [ปาวา (สี. สฺยา. ปี.)];
อนริยธมฺมํ กุสลา ตมาหุ, โย อาตุมานํ สยเมว ปาวฯ

๗๘๙. สนฺโต จ ภิกฺขุ อภินิพฺพุตตฺโต, อิติหนฺติ สีเลสุ อกตฺถมาโน;
ตมริยธมฺมํ กุสลา วทนฺติ, ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเกฯ

๗๙๐. ปกปฺปิตา สงฺขตา ยสฺส ธมฺมา, ปุรกฺขตา [ปุเรกฺขตา (สี.)] สนฺติ อวีวทาตา;
ยทตฺตนิ ปสฺสติ อานิสํสํ, ตํ นิสฺสิโต กุปฺปปฏิจฺจ สนฺตึฯ

๗๙๑. ทิฏฺฐีนิเวสา น หิ สฺวาติวตฺตา, ธเมฺมสุ นิจฺฉเยฺย สมุคฺคหีตํ;
ตสฺมา นโร เตสุ นิเวสเนสุ, นิรสฺสตี อาทิยตี จ ธมฺมํฯ

๗๙๒. โธนสฺส หิ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก, ปกปฺปิตา ทิฏฺฐิ ภวาภเวสุ;
มายญฺจ มานญฺจ ปหาย โธโน, ส เกน คเจฺฉยฺย อนูปโย โสฯ

๗๙๓. อุปโย หิ ธเมฺมสุ อุเปติ วาทํ, อนูปยํ เกน กถํ วเทยฺย;
อตฺตา นิรตฺตา [อตฺตํ นิรตฺตํ (พหูสุ)] น หิ ตสฺส อตฺถิ, อโธสิ โส ทิฏฺฐิมิเธว สพฺพนฺติฯ

ทุฏฺฐฏฺฐกสุตฺตํ ตติยํ นิฏฺฐิตํฯ

๔. สุทฺธฏฺฐกสุตฺตํ

๗๙๔. ปสฺสามิ สุทฺธํ ปรมํ อโรคํ, ทิเฏฺฐน สํสุทฺธิ นรสฺส โหติ;
เอวาภิชานํ [เอตาภิชานํ (สี. ปี.)] ปรมนฺติ ญตฺวา, สุทฺธานุปสฺสีติ ปเจฺจติ ญาณํฯ

๗๙๕. ทิเฏฺฐน เจ สุทฺธิ นรสฺส โหติ, ญาเณน วา โส ปชหาติ ทุกฺขํ;
อเญฺญน โส สุชฺฌติ โสปธีโก, ทิฏฺฐี หิ นํ ปาว ตถา วทานํฯ

๗๙๖. น พฺราหฺมโณ อญฺญโต สุทฺธิมาห, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา;
ปุเญฺญ จ ปาเป จ อนูปลิตฺโต, อตฺตญฺชโห นยิธ ปกุพฺพมาโนฯ

๗๙๗. ปุริมํ ปหาย อปรํ สิตาเส, เอชานุคา เต น ตรนฺติ สงฺคํ;

เต อุคฺคหายนฺติ นิรสฺสชนฺติ, กปีว สาขํ ปมุญฺจํ คหายํ [ปมุขํ คหาย (สฺยา.), ปมุญฺจ คหาย (ก.)]ฯ

๗๙๘สยํ สมาทาย วตานิ ชนฺตุ, อุจฺจาวจํ คจฺฉติ สญฺญสตฺโต;
วิทฺวา จ เวเทหิ สเมจฺจ ธมฺมํ, น อุจฺจาวจํ คจฺฉติ ภูริปญฺโญฯ

๗๙๙ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
ตเมว ทสฺสิํ วิวฏํ จรนฺตํ, เกนีธ โลกสฺมิ วิกปฺปเยยฺยฯ

๘๐๐น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, อจฺจนฺตสุทฺธีติ น เต วทนฺติ;
อาทานคนฺถํ คถิตํ วิสชฺช, อาสํ น กุพฺพนฺติ กุหิญฺจิ โลเกฯ

๘๐๑สีมาติโค พฺราหฺมโณ ตสฺส นตฺถิ, ญตฺวา ว ทิสฺวา ว [ญตฺวา จ ทิสฺวา จ (ก. สี. ก.)] สมุคฺคหีตํ;
น ราคราคี น วิราครตฺโต, ตสฺสีธ นตฺถี ปรมุคฺคหีตนฺติฯ

สุทฺธฏฺฐกสุตฺตํ จตุตฺถํ นิฏฺฐิตํฯ

๕. ปรมฏฺฐกสุตฺตํ

๘๐๒ปรมนฺติ ทิฏฺฐีสุ ปริพฺพสาโน, ยทุตฺตริ กุรุเต ชนฺตุ โลเก;
หีนาติ อเญฺญ ตโต สพฺพมาห, ตสฺมา วิวาทานิ อวีติวตฺโตฯ

๘๐๓ยทตฺตนี ปสฺสติ อานิสํสํ, ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต [สีลพฺพเต (สฺยา.)] มุเต วา;
ตเทว โส ตตฺถ สมุคฺคหาย, นิหีนโต ปสฺสติ สพฺพมญฺญํฯ

๘๐๔ตํ วาปิ คนฺถํ กุสลา วทนฺติ, ยํ นิสฺสิโต ปสฺสติ หีนมญฺญํ;
ตสฺมา หิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ ภิกฺขุ น นิสฺสเยยฺยฯ

๘๐๕ทิฏฺฐิมฺปิ โลกสฺมิํ น กปฺปเยยฺย, ญาเณน วา สีลวเตน วาปิ;
สโมติ อตฺตานมนูปเนยฺย, หีโน น มเญฺญถ วิเสสิ วาปิฯ

๘๐๖อตฺตํ ปหาย อนุปาทิยาโน, ญาเณปิ โส นิสฺสยํ โน กโรติ;
ส เว วิยเตฺตสุ [วิยุเตฺตสุ (สี. อฏฺฐ.), ทฺวิยเตฺตสุ (ก.)] น วคฺคสารี, ทิฏฺฐิมฺปิ [ทิฏฺฐิมปิ (ก.)] โส น ปเจฺจติ กิญฺจิฯ

๘๐๗ยสฺสูภยเนฺต ปณิธีธ นตฺถิ, ภวาภวาย อิธ วา หุรํ วา;
นิเวสนา ตสฺส น สนฺติ เกจิ, ธเมฺมสุ นิจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํฯ

๘๐๘ตสฺสีธ ทิเฏฺฐ ว สุเต มุเต วา, ปกปฺปิตา นตฺถิ อณูปิ สญฺญา;
ตํ พฺราหฺมณํ ทิฏฺฐิมนาทิยานํ, เกนีธ โลกสฺมิํ วิกปฺปเยยฺยฯ

๘๐๙น กปฺปยนฺติ น ปุเรกฺขโรนฺติ, ธมฺมาปิ เตสํ น ปฏิจฺฉิตาเส;
น พฺราหฺมโณ สีลวเตน เนยฺโย, ปารงฺคโต น ปเจฺจติ ตาทีติฯ

ปรมฏฺฐกสุตฺตํ ปญฺจมํ นิฏฺฐิตํฯ

๖. ชราสุตฺตํ

๘๑๐. อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ, โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ [มียติ (สี. อฏฺฐ.)];
โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ, อถ โข โส ชรสาปิ มิยฺยติฯ

๘๑๑. โสจนฺติ ชนา มมายิเต, น หิ สนฺติ [น หิ สนฺตา (สี.), น หี สนฺติ (กตฺถจิ)] นิจฺจา ปริคฺคหา;
วินาภาวสนฺตเมวิทํ, อิติ ทิสฺวา นาคารมาวเสฯ

๘๑๒. มรเณนปิ ตํ ปหียติ [ปหิยฺยติ (สี. สฺยา. ก.)], ยํ ปุริโส มมิทนฺติ [มมยิทนฺติ (สี. สฺยา. ก.), มมายนฺติ (ก.)] มญฺญติ;
เอตมฺปิ วิทิตฺวา [เอตํ ทิสฺวาน (นิเทฺทเส), เอตมฺปิ วิทิตฺว (?)] ปณฺฑิโต, น มมตฺตาย นเมถ มามโกฯ

๘๑๓. สุปิเนน ยถาปิ สงฺคตํ, ปฏิพุโทฺธ ปุริโส น ปสฺสติ;
เอวมฺปิ ปิยายิตํ ชนํ, เปตํ กาลกตํ น ปสฺสติฯ

๘๑๔. ทิฏฺฐาปิ สุตาปิ เต ชนา, เยสํ นามมิทํ ปวุจฺจติ [นามเมวา วสิสฺสติ (สี. สฺยา. ปี.)];
นามํเยวาวสิสฺสติ, อเกฺขยฺยํ เปตสฺส ชนฺตุโนฯ

๘๑๕. โสกปฺปริเทวมจฺฉรํ [โสกปริเทวมจฺฉรํ (สี. สฺยา. ปี.), โสกํ ปริเทวมจฺฉรํ (?)], น ชหนฺติ คิทฺธา มมายิเต;
ตสฺมา มุนโย ปริคฺคหํ, หิตฺวา อจริํสุ เขมทสฺสิโนฯ

๘๑๖. ปติลีนจรสฺส ภิกฺขุโน, ภชมานสฺส วิวิตฺตมาสนํ;
สามคฺคิยมาหุ ตสฺส ตํ, โย อตฺตานํ ภวเน น ทสฺสเยฯ

๘๑๗. สพฺพตฺถ มุนี อนิสฺสิโต, น ปิยํ กุพฺพติ โนปิ อปฺปิยํ;
ตสฺมิํ ปริเทวมจฺฉรํ, ปเณฺณ วาริ ยถา น ลิมฺปติ [ลิปฺปติ (สี. ปี.)]ฯ

๘๑๘. อุทพินฺทุ ยถาปิ โปกฺขเร, ปทุเม วาริ ยถา น ลิมฺปติ;
เอวํ มุนิ โนปลิมฺปติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตํ มุเตสุ วาฯ

๘๑๙. โธโน น หิ เตน มญฺญติ, ยทิทํ ทิฏฺฐสุตํ มุเตสุ วา;
นาเญฺญน วิสุทฺธิมิจฺฉติ, น หิ โส รชฺชติ โน วิรชฺชตีติฯ

ชราสุตฺตํ ฉฏฺฐํ นิฏฺฐิตํฯ

๗. ติสฺสเมเตฺตยฺยสุตฺตํ

๘๒๐. ‘‘เมถุนมนุยุตฺตสฺส, (อิจฺจายสฺมา ติโสฺส เมเตฺตโยฺย) วิฆาตํ พฺรูหิ มาริส;
สุตฺวาน ตว สาสนํ, วิเวเก สิกฺขิสฺสามเสฯ

๘๒๑. ‘‘เมถุนมนุยุตฺตสฺส, (เมเตฺตยฺยาติ ภควา) มุสฺสเต วาปิ สาสนํ;
มิจฺฉา จ ปฏิปชฺชติ, เอตํ ตสฺมิํ อนาริยํฯ

๘๒๒. ‘‘เอโก ปุเพฺพ จริตฺวาน, เมถุนํ โย นิเสวติ;

ยานํ ภนฺตํ ว ตํ โลเก, หีนมาหุ ปุถุชฺชนํฯ

๘๒๓. ‘‘ยโส กิตฺติ จ ยา ปุพฺเพ, หายเต วาปิ ตสฺส สา;
เอตมฺปิ ทิสฺวา สิกฺเขถ, เมถุนํ วิปฺปหาตเวฯ

๘๒๔. ‘‘สงฺกปฺเปหิ ปเรโต โส, กปโณ วิย ฌายติ;
สุตฺวา ปเรสํ นิโคฺฆสํ, มงฺกุ โหติ ตถาวิโธฯ

๘๒๕. ‘‘อถ สตฺถานิ กุรุเต, ปรวาเทหิ โจทิโต;
เอส ขฺวสฺส มหาเคโธ, โมสวชฺชํ ปคาหติฯ

๘๒๖. ‘‘ปณฺฑิโตติ สมญฺญาโต, เอกจริยํ อธิฏฺฐิโต;
อถาปิ [ส จาปิ (นิเทฺทเส)] เมถุเน ยุตฺโต, มโนฺทว ปริกิสฺสติ [ปริกิลิสฺสติ (สี.)]ฯ

๘๒๗. ‘‘เอตมาทีนวํ ญตฺวา, มุนิ ปุพฺพาปเร อิธ;
เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิรา, น นิเสเวถ เมถุนํฯ

๘๒๘. ‘‘วิเวกเญฺญว สิกฺเขถ, เอตทริยานมุตฺตมํ;
น เตน เสโฏฺฐ มเญฺญถ, ส เว นิพฺพานสนฺติเกฯ

๘๒๙. ‘‘ริตฺตสฺส มุนิโน จรโต, กาเมสุ อนเปกฺขิโน;
โอฆติณฺณสฺส ปิหยนฺติ, กาเมสุ คธิตา [คถิตา (สี.)] ปชา’’ติฯ

ติสฺสเมเตฺตยฺยสุตฺตํ สตฺตมํ นิฏฺฐิตํฯ

๘. ปสูรสุตฺตํ

๘๓๐. อิเธว สุทฺธิ อิติ วาทยนฺติ [วิทิยนฺติ (สี. ปี.)], นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;
ยํ นิสฺสิตา ตตฺถ สุภํ วทานา, ปเจฺจกสเจฺจสุ ปุถู นิวิฏฺฐาฯ

๘๓๑. เต วาทกามา ปริสํ วิคยฺห, พาลํ ทหนฺตี มิถุ อญฺญมญฺญํ;
วทนฺติ เต อญฺญสิตา กโถชฺชํ, ปสํสกามา กุสลา วทานาฯ

๘๓๒. ยุโตฺต กถายํ ปริสาย มเชฺฌ, ปสํสมิจฺฉํ วินิฆาติ โหติ;
อปาหตสฺมิํ ปน มงฺกุ โหติ, นินฺทาย โส กุปฺปติ รนฺธเมสีฯ

๘๓๓. ยมสฺส วาทํ ปริหีนมาหุ, อปาหตํ ปญฺหวิมํสกาเส;
ปริเทวติ โสจติ หีนวาโท, อุปจฺจคา มนฺติ อนุตฺถุนาติฯ

๘๓๔. เอเต วิวาทา สมเณสุ ชาตา, เอเตสุ อุคฺฆาติ นิฆาติ โหติ;
เอตมฺปิ ทิสฺวา วิรเม กโถชฺชํ, น หญฺญทตฺถตฺถิปสํสลาภาฯ

๘๓๕. ปสํสิโต วา ปน ตตฺถ โหติ, อกฺขาย วาทํ ปริสาย มเชฺฌ;
โส หสฺสตี อุณฺณมตี [อุนฺนมตี (?)] จ เตน, ปปฺปุยฺย ตมตฺถํ ยถา มโน อหุฯ

๘๓๖. ยา อุณฺณตี [อุนฺนตี (?)] สาสฺส วิฆาตภูมิ, มานาติมานํ วทเต ปเนโส;
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, น หิ เตน สุทฺธิํ กุสลา วทนฺติฯ

๘๓๗. สูโร ยถา ราชขาทาย ปุโฏฺฐ, อภิคชฺชเมติ ปฏิสูรมิจฺฉํ;
เยเนว โส เตน ปเลหิ สูร, ปุพฺเพว นตฺถิ ยทิทํ ยุธายฯ

๘๓๘. เย ทิฏฺฐิมุคฺคยฺห วิวาทยนฺติ [วิวาทิยนฺติ (สี. ปี.)], อิทเมว สจฺจนฺติ จ วาทยนฺติ;
เต ตฺวํ วทสฺสุ น หิ เตธ อตฺถิ, วาทมฺหิ ชาเต ปฏิเสนิกตฺตาฯ

๘๓๙. วิเสนิกตฺวา ปน เย จรนฺติ, ทิฏฺฐีหิ ทิฏฺฐึ อวิรุชฺฌมานา;
เตสุ ตฺวํ กึ ลเภโถ ปสูร, เยสีธ นตฺถี ปรมุคฺคหีตํฯ

๘๔๐. อถ ตฺวํ ปวิตกฺกมาคมา, มนสา ทิฏฺฐิคตานิ จินฺตยโนฺต;
โธเนน ยุคํ สมาคมา, น หิ ตฺวํ สกฺขสิ สมฺปยาตเวติฯ

ปสูรสุตฺตํ อฏฺฐมํ นิฏฺฐิตํฯ

๙. มาคณฺฑิยสุตฺตํ

๘๔๑. ‘‘ทิสฺวาน ตณฺหํ อรติํ รคญฺจ [อรติญฺจ ราคํ (สฺยา. ก.)], นาโหสิ ฉโนฺท อปิ เมถุนสฺมิํ;
กิเมวิทํ มุตฺตกรีสปุณฺณํ, ปาทาปิ นํ สมฺผุสิตุํ น อิเจฺฉ’’ฯ

๘๔๒. ‘‘เอตาทิสํ เจ รตนํ น อิจฺฉสิ, นาริํ นริเนฺทหิ พหูหิ ปตฺถิตํ;
ทิฏฺฐิคตํ สีลวตํ นุ ชีวิตํ [สีลวตานุชีวิตํ (สี. ปี. ก.)], ภวูปปตฺติญฺจ วเทสิ กีทิสํ’’ฯ

๘๔๓. ‘‘อิทํ วทามีติ น ตสฺส โหติ, (มาคณฺฑิยาติ [มาคนฺทิยาติ (สี. สฺยา. ปี.)] ภควา)
ธเมฺมสุ นิเจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ปสฺสญฺจ ทิฏฺฐีสุ อนุคฺคหาย,
อชฺฌตฺตสนฺติํ ปจินํ อทสฺสํ’’ฯ

๘๔๔. ‘‘วินิจฺฉยา ยานิ ปกปฺปิตานิ, (อิติ มาคณฺฑิโย [มาคนฺทิโย (สี. สฺยา. ปี.)])
เต เว มุนี พฺรูสิ อนุคฺคหาย;
อชฺฌตฺตสนฺตีติ ยเมตมตฺถํ,
กถํ นุ ธีเรหิ ปเวทิตํ ตํ’’ฯ

๘๔๕. ‘‘น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, (มาคณฺฑิยาติ ภควา)
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา,
อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;
เอเต จ นิสฺสชฺช อนุคฺคหาย,
สโนฺต อนิสฺสาย ภวํ น ชเปฺป’’ฯ

๘๔๖. ‘‘โน เจ กิร ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, (อิติ มาคณฺฑิโย)
สีลพฺพเตนาปิ น สุทฺธิมาห;
อทิฏฺฐิยา อสฺสุติยา อญาณา,
อสีลตา อพฺพตา โนปิ เตน;
มญฺญามหํ โมมุหเมว ธมฺมํ,

ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธึ’’ฯ

๘๔๗. ‘‘ทิฏฺฐญฺจ นิสฺสาย อนุปุจฺฉมาโน, (มาคณฺฑิยาติ ภควา)
สมุคฺคหีเตสุ ปโมหมาคา [สโมหมาคา (สฺยา. ก.)];
อิโต จ นาทฺทกฺขิ อณุมฺปิ สญฺญํ,
ตสฺมา ตุวํ โมมุหโต ทหาสิฯ

๘๔๘. ‘‘สโม วิเสสี อุท วา นิหีโน, โย มญฺญตี โส วิวเทถ เตน;
ตีสุ วิธาสุ อวิกมฺปมาโน, สโม วิเสสีติ น ตสฺส โหติฯ

๘๔๙. ‘‘สจฺจนฺติ โส พฺราหฺมโณ กึ วเทยฺย, มุสาติ วา โส วิวเทถ เกน;
ยสฺมึ สมํ วิสมํ วาปิ นตฺถิ, ส เกน วาทํ ปฏิสํยุเชยฺยฯ

๘๕๐. ‘‘โอกํ ปหาย อนิเกตสารี, คาเม อกุพฺพํ มุนิ สนฺถวานิ [สนฺธวานิ (ก.)];
กาเมหิ ริตฺโต อปุเรกฺขราโน, กถํ น วิคฺคยฺห ชเนน กยิราฯ

๘๕๑. ‘‘เยหิ วิวิตฺโต วิจเรยฺย โลเก, น ตานิ อุคฺคยฺห วเทยฺย นาโค;
ชลมฺพุชํ [เอลมฺพุชํ (สี. สฺยา.)] กณฺฑกํ วาริชํ ยถา, ชเลน ปงฺกน จนูปลิตฺตํ;
เอวํ มุนี สนฺติวาโท อคิทฺโธ, กาเม จ โลเก จ อนูปลิตฺโตฯ

๘๕๒. ‘‘น เวทคู ทิฏฺฐิยายโก [น เวทคู ทิฏฺฐิยา (ก. สี. สฺยา. ปี.)] น มุติยา, ส มานเมติ น หิ ตมฺมโย โส;
น กมฺมุนา โนปิ สุเตน เนยฺโย, อนูปนีโต ส นิเวสเนสุฯ

๘๕๓. ‘‘สญฺญาวิรตฺตสฺส น สนฺติ คนฺถา, ปญฺญาวิมุตฺตสฺส น สนฺติ โมหา;
สญฺญญฺจ ทิฏฺฐิญฺจ เย อคฺคเหสุํ, เต ฆฏฺฏยนฺตา [ฆฏฺฏมานา (สฺยา. ก.)] วิจรนฺติ โลเก’’ติฯ

มาคณฺฑิยสุตฺตํ นวมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๐. ปุราเภทสุตฺตํ

๘๕๔. ‘‘กถํทสฺสี กถํสีโล, อุปสนฺโตติ วุจฺจติ;
ตํ เม โคตม ปพฺรูหิ, ปุจฺฉิโต อุตฺตมํ นรํ’’ฯ

๘๕๕. ‘‘วีตตโณฺห ปุรา เภทา, (อิติ ภควา) ปุพฺพมนฺตมนิสฺสิโต;
เวมชฺเฌ นุปสงฺเขยฺโย, ตสฺส นตฺถิ ปุรกฺขตํฯ

๘๕๖. ‘‘อโกฺกธโน อสนฺตาสี, อวิกตฺถี อกุกฺกุโจ;
มนฺตภาณี [มนฺตาภาณี (สฺยา. ปี.)] อนุทฺธโต, ส เว วาจายโต มุนิฯ

๘๕๗. ‘‘นิราสตฺติ อนาคเต, อตีตํ นานุโสจติ;
วิเวกทสฺสี ผเสฺสสุ, ทิฏฺฐีสุ จ น นียติ [นิยฺยติ (พหูสุ)]ฯ

๘๕๘. ‘‘ปติลีโน อกุหโก, อปิหาลุ อมจฺฉรี;
อปฺปคโพฺภ อเชคุจฺโฉ, เปสุเณยฺเย จ โน ยุโตฯ

๘๕๙. “สาติเยสุ อนสฺสาวี, อติมาเน จ โน ยุโต;
สโณฺห จ ปฏิภานวา [ปฏิภาณวา (สฺยา. ปี.)], น สโทฺธ น วิรชฺชติฯ

๘๖๐. “ลาภกมฺยา น สิกฺขติ, อลาเภ จ น กุปฺปติ;
อวิรุโทฺธ จ ตณฺหาย, รเสสุ นานุคิชฺฌติฯ

๘๖๑. “อุเปกฺขโก สทา สโต, น โลเก มญฺญเต สมํ;
น วิเสสี น นีเจโยฺย, ตสฺส โน สนฺติ อุสฺสทาฯ

๘๖๒. “ยสฺส นิสฺสยนา [นิสฺสยตา (สี. สฺยา. ปี.)] นตฺถิ, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;
ภวาย วิภวาย วา, ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติฯ

๘๖๓. “ตํ พฺรูมิ อุปสโนฺตติ, กาเมสุ อนเปกฺขินํ;
คนฺถา ตสฺส น วิชฺชนฺติ, อตรี โส วิสตฺติกํฯ

๘๖๔. “น ตสฺส ปุตฺตา ปสโว, เขตฺตํ วตฺถุญฺจ วิชฺชติ;
อตฺตา วาปิ นิรตฺตา วา [อตฺตํ วาปิ นิรตฺตํ วา (พหูสุ)], น ตสฺมิํ อุปลพฺภติฯ

๘๖๕. “เยน นํ วชฺชุํ ปุถุชฺชนา, อโถ สมณพฺราหฺมณา;
ตํ ตสฺส อปุรกฺขตํ, ตสฺมา วาเทสุ เนชติฯ

๘๖๖. “วีตเคโธ อมจฺฉรี, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;
น สเมสุ น โอเมสุ, กปฺปํ เนติ อกปฺปิโยฯ

๘๖๗. “ยสฺส โลเก สกํ นตฺถิ, อสตา จ น โสจติ;
ธเมฺมสุ จ น คจฺฉติ, ส เว สโนฺตติ วุจฺจตี”ติฯ

ปุราเภทสุตฺตํ ทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๑. กลหวิวาทสุตฺตํ

๘๖๘. “กุโตปหูตา กลหา วิวาทา, ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;
มานาติมานา สหเปสุณา จ, กุโตปหูตา เต ตทิงฺฆ พฺรูหิ”ฯ

๘๖๙. “ปิยปฺปหูตา กลหา วิวาทา,
ปริเทวโสกา สหมจฺฉรา จ;
มานาติมานา สหเปสุณา จ,
มเจฺฉรยุตฺตา กลหา วิวาทา;
วิวาทชาเตสุ จ เปสุณานิ”ฯ

๘๗๐. “ปิยา สุ [ปิยานุ (สฺยา.), ปิยสฺสุ (ก.)] โลกสฺมิํ กุโตนิทานา, เย จาปิ [เย วาปิ (สี. สฺยา. ปี.)] โลภา วิจรนฺติ โลเก;
อาสา จ นิฏฺฐา จ กุโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติ”ฯ

๘๗๑. “ฉนฺทานิทานานิ ปิยานิ โลเก, เย จาปิ โลภา วิจรนฺติ โลเก;
อาสา จ นิฏฺฐา จ อิโตนิทานา, เย สมฺปรายาย นรสฺส โหนฺติ”ฯ

๘๗๒.“ฉนฺโท นุ โลกสฺมึ กุโตนิทาโน, วินิจฺฉยา จาปิ [วาปิ (สี. สฺยา. ปี.)] กุโตปหูตา;
โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เย วาปิ ธมฺมา สมเณน วุตฺตา”ฯ

๘๗๓.“สาตํ อสาตนฺติ ยมาหุ โลเก, ตมูปนิสฺสาย ปโหติ ฉนฺโท;
รูเปสุ ทิสฺวา วิภวํ ภวญฺจ, วินิจฺฉยํ กุพฺพติ [กุรุเต (พหูสุ)] ชนฺตุ โลเกฯ

๘๗๔.โกโธ โมสวชฺชญฺจ กถํกถา จ, เอเตปิ ธมฺมา ทฺวยเมว สนฺเต;
กถํกถี ญาณปถาย สิเกฺข, ญตฺวา ปวุตฺตา สมเณน ธมฺมา”ฯ

๘๗๕.“สาตํ อสาตญฺจ กุโตนิทานา, กิสฺมึ อสนฺเต น ภวนฺติ เหเต;
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เม ปพฺรูหิ ยโตนิทานํ”ฯ

๘๗๖.“ผสฺสนิทานํ สาตํ อสาตํ, ผเสฺส อสนฺเต น ภวนฺติ เหเต;
วิภวํ ภวญฺจาปิ ยเมตมตฺถํ, เอตํ เต ปพฺรูมิ อิโตนิทานํ”ฯ

๘๗๗.“ผโสฺส นุ โลกสฺมิ กุโตนิทาโน, ปริคฺคหา จาปิ กุโตปหูตา;
กิสฺมึ อสนฺเต น มมตฺตมตฺถิ, กิสฺมึ วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสา”ฯ

๘๗๘.“นามญฺจ รูปญฺจ ปฏิจฺจ ผโสฺส, อิจฺฉานิทานานิ ปริคฺคหานิ;
อิจฺฉายสนฺตฺยา น มมตฺตมตฺถิ, รูเป วิภูเต น ผุสนฺติ ผสฺสา”ฯ

๘๗๙.“กถํสเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สุขํ ทุขญฺจาปิ [ทุขํ วาปิ (สี. สฺยา.)] กถํ วิโภติ;
เอตํ เม ปพฺรูหิ ยถา วิโภติ, ตํ ชานิยามาติ [ชานิสฺสามาติ (สี. ก.)] เม มโน อหุ”ฯ

๘๘๐.“น สญฺญสญฺญี น วิสญฺญสญฺญี, โนปิ อสญฺญี น วิภูตสญฺญี;
เอวํสเมตสฺส วิโภติ รูปํ, สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขา”ฯ

๘๘๑.“ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน,
อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม ตทิงฺฆ พฺรูหิ;
เอตฺตาวตคฺคํ นุ [โน (สี. สฺยา.)] วทนฺติ เหเก,
ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
อุทาหุ อญฺญมฺปิ วทนฺติ เอโตฯ

๘๘๒.“เอตฺตาวตคฺคมฺปิ วทนฺติ เหเก, ยกฺขสฺส สุทฺธึ อิธ ปณฺฑิตาเส;
เตสํ ปเนเก สมยํ วทนฺติ, อนุปาทิเสเส กุสลา วทานาฯ

๘๘๓.“เอเต จ ญตฺวา อุปนิสฺสิตาติ, ญตฺวา มุนี นิสฺสเย โส วิมํสี;
ญตฺวา วิมุตฺโต น วิวาทเมติ, ภวาภวาย น สเมติ ธีโร”ติฯ

กลหวิวาทสุตฺตํ เอกาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๒. จูฬพฺยูหสุตฺตํ [จูฬวิยูหสุตฺตํ (สี. สฺยา. นิเทฺทส)]

๘๘๔.สกํสกํทิฏฺฐิปริพฺพสานา, วิคฺคยฺห นานา กุสลา วทนฺติ;
โย เอวํ ชานาติ ส เวทิ ธมฺมํ, อิทํ ปฏิกฺโกสมเกวลี โสฯ

๘๘๕.เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ [อกุสโลติ (สี. สฺยา. ปี.)] จาหุ;

สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลา วทานาฯ

๘๘๖. ปรสฺส เจ ธมฺมมนานุชานํ, พาโลมโก [พาโล มโค (สี. สฺยา. ก.)] โหติ นิหีนปโญฺญ;
สเพฺพว พาลา สุนิหีนปญฺญา, สเพฺพวิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานาฯ

๘๘๗. สนฺทิฏฺฐิยา เจว น วีวทาตา, สํสุทฺธปญฺญา กุสลา มุตีมา;
น เตสํ โกจิ ปริหีนปโญฺญ [โกจิปิ นิหีนปโญฺญ (สี. สฺยา. ก.)], ทิฏฺฐี หิ เตสมฺปิ ตถา สมตฺตาฯ

๘๘๘. น วาหเมตํ ตถิยนฺติ [ตถิวนฺติ (สฺยา. ก.)] พฺรูมิ, ยมาหุ พาลา มิถุ อญฺญมญฺญํ;
สกํสกํทิฏฺฐิมกํสุ สจฺจํ, ตสฺมา หิ พาโลติ ปรํ ทหนฺติฯ

๘๘๙. ยมาหุ สจฺจํ ตถิยนฺติ เอเก, ตมาหุ อเญฺญ [อเญฺญปิ (สฺยา.), อเญฺญ จ (?)] ตุจฺฉํ มุสาติ;
เอวมฺปิ วิคยฺห วิวาทยนฺติ, กสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติฯ

๘๙๐. เอกญฺหิ สจฺจํ น ทุตียมตฺถิ, ยสฺมึ ปชา โน วิวเท ปชานํ;
นานา เต [นานาโต (ก.)] สจฺจานิ สยํ ถุนนฺติ, ตสฺมา น เอกํ สมณา วทนฺติฯ

๘๙๑. กสฺมา นุ สจฺจานิ วทนฺติ นานา, ปวาทิยาเส กุสลา วทานา;
สจฺจานิ สุตานิ พหูนิ นานา, อุทาหุ เต ตกฺกมนุสฺสรนฺติฯ

๘๙๒. น เหว สจฺจานิ พหูนิ นานา, อญฺญตฺร สญฺญาย นิจฺจานิ โลเก;
ตกฺกญฺจ ทิฏฺฐีสุ ปกปฺปยิตฺวา, สจฺจํ มุสาติ ทฺวยธมฺมมาหุฯ

๘๙๓. ทิเฏฺฐ สุเต สีลวเต มุเต วา, เอเต จ นิสฺสาย วิมานทสฺสี;
วินิจฺฉเย ฐตฺวา ปหสฺสมาโน, พาโล ปโร อกฺกุสโลติ จาหฯ

๘๙๔. เยเนว พาโลติ ปรํ ทหาติ, เตนาตุมานํ กุสโลติ จาห;
สยมตฺตนา โส กุสโล วทาโน, อญฺญํ วิมาเนติ ตเทว ปาวฯ

๘๙๕. อติสารทิฏฺฐิยาว โส สมโตฺต, มาเนน มโตฺต ปริปุณฺณมานี;
สยเมว สามํ มนสาภิสิโตฺต, ทิฏฺฐี หิ สา ตสฺส ตถา สมตฺตาฯ

๘๙๖. ปรสฺส เจ หิ วจสา นิหีโน, ตุโม สหา โหติ นิหีนปโญฺญ;
อถ เจ สยํ เวทคู โหติ ธีโร, น โกจิ พาโล สมเณสุ อตฺถิฯ

๘๙๗. อญฺญํ อิโต ยาภิวทนฺติ ธมฺมํ, อปรทฺธา สุทฺธิมเกวลี เต [สุทฺธิมเกวลีโน (สี.)];
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส วทนฺติ, สนฺทิฏฺฐิราเคน หิ เตภิรตฺตา [ตฺยาภิรตฺตา (สฺยา. ก.)]ฯ

๘๙๘. อิเธว สุทฺธิ อิติ วาทยนฺติ, นาเญฺญสุ ธเมฺมสุ วิสุทฺธิมาหุ;
เอวมฺปิ ติตฺถฺยา ปุถุโส นิวิฏฺฐา, สกายเน ตตฺถ ทฬฺหํ วทานาฯ

๘๙๙. สกายเน วาปิ ทฬฺหํ วทาโน, กเมตฺถ พาโลติ ปรํ ทเหยฺย;
สยเมว โส เมธคมาวเหยฺย [เมธกํ อาวเหยฺย (สี. ปี.)], ปรํ วทํ พาลมสุทฺธิธมฺมํฯ

๙๐๐. วินิจฺฉเย ฐตฺวา สยํ ปมาย, อุทฺธํ ส [อุทฺทํ โส (สี. สฺยา. ปี.)] โลกสฺมิํ วิวาทเมติ;
หิตฺวาน สพฺพานิ วินิจฺฉยานิ, น เมธคํ กุพฺพติ ชนฺตุ โลเกติฯ

จูฬพฺยูหสุตฺตํ ทฺวาทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๓. มหาพฺยูหสุตฺตํ

๙๐๑. เย เกจิเม ทิฏฺฐิปริพฺพสานา, อิทเมว สจฺจนฺติ วิวาทยนฺติ [วิวาทิยนฺติ (สี. ปี.)];
สเพฺพว เต นินฺทมนฺวานยนฺติ, อโถ ปสํสมฺปิ ลภนฺติ ตตฺถฯ

๙๐๒. อปฺปญฺหิ เอตํ น อลํ สมาย, ทุเว วิวาทสฺส ผลานิ พฺรูมิ;
เอตมฺปิ ทิสฺวา น วิวาทเยถ, เขมาภิปสฺสํ อวิวาทภูมิํฯ

๙๐๓. ยา กาจิมา สมฺมุติโย ปุถุชฺชา, สพฺพาว เอตา น อุเปติ วิทฺวา;
อนูปโย โส อุปยํ กิเมยฺย, ทิเฏฺฐ สุเต ขนฺติมกุพฺพมาโนฯ

๙๐๔. สีลุตฺตมา สญฺญเมนาหุ สุทฺธิํ, วตํ สมาทาย อุปฏฺฐิตาเส;
อิเธว สิเกฺขม อถสฺส สุทฺธิํ, ภวูปนีตา กุสลา วทานาฯ

๙๐๕. สเจ จุโต สีลวตโต โหติ, ปเวธตี [ส เวธติ (สี. ปี.)] กมฺม วิราธยิตฺวา;
ปชปฺปตี ปตฺถยตี จ สุทฺธิํ, สตฺถาว หีโน ปวสํ ฆรมฺหาฯ

๙๐๖. สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ, กมฺมญฺจ สาวชฺชนวชฺชเมตํ;
สุทฺธิํ อสุทฺธินฺติ อปตฺถยาโน, วิรโต จเร สนฺติมนุคฺคหายฯ

๙๐๗. ตมูปนิสฺสาย ชิคุจฺฉิตํ วา, อถวาปิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
อุทฺธํสรา สุทฺธิมนุตฺถุนนฺติ, อวีตตณฺหาเส ภวาภเวสุฯ

๙๐๘. ปตฺถยมานสฺส หิ ชปฺปิตานิ, ปเวธิตํ วาปิ ปกปฺปิเตสุ;
จุตูปปาโต อิธ ยสฺส นตฺถิ, ส เกน เวเธยฺย กุหิํว ชเปฺป [กุหิญฺจิ ชเปฺป (สี. สฺยา. ก.),
กุหิํ ปชเปฺป (ปี.) นิเทฺทโส ปสฺสิตโพฺพ]ฯ

๙๐๙. ยมาหุ ธมฺมํ ปรมนฺติ เอเก, ตเมว หีนนฺติ ปนาหุ อเญฺญ;
สโจฺจ นุ วาโท กตโม อิเมสํ, สเพฺพว หีเม กุสลา วทานาฯ

๙๑๐. สกญฺหิ ธมฺมํ ปริปุณฺณมาหุ, อญฺญสฺส ธมฺมํ ปน หีนมาหุ;
เอวมฺปิ วิคฺคยฺห วิวาทยนฺติ, สกํ สกํ สมฺมุติมาหุ สจฺจํฯ

๙๑๑. ปรสฺส เจ วมฺภยิเตน หีโน, น โกจิ ธเมฺมสุ วิเสสิ อสฺส;
ปุถู หิ อญฺญสฺส วทนฺติ ธมฺมํ, นิหีนโต สมฺหิ ทฬฺหํ วทานาฯ

๙๑๒. สทฺธมฺมปูชาปิ เนสํ ตเถว, ยถา ปสํสนฺติ สกายนานิ;
สเพฺพว วาทา [สเพฺพ ปวาทา (สฺยา.)] ตถิยา [ตถิวา (สพฺพตฺถ)] ภเวยฺยุํ, สุทฺธี หิ
เนสํ ปจฺจตฺตเมวฯ

๙๑๓. น พฺราหฺมณสฺส ปรเนยฺยมตฺถิ, ธเมฺมสุ นิจฺฉยฺย สมุคฺคหีตํ;
ตสฺมา วิวาทานิ อุปาติวโตฺต, น หิ เสฏฺฐโต ปสฺสติ ธมฺมมญฺญํฯ

๙๑๔. ชานามิ ปสฺสามิ ตเถว เอตํ, ทิฏฺฐิยา เอเก ปเจฺจนฺติ สุทฺธึ;
อทฺทกฺขิ เจ กิญฺหิ ตุมฺสฺส เตน, อติสิตฺวา อเญฺญน วทนฺติ สุทฺธึฯ

๙๑๕. ปสฺสํ นโร ทกฺขติ [ทกฺขิติ (สี.)] นามรูปํ, ทิสฺวาน วา ญสฺสติ ตานิเมว;
กามํ พหุํ ปสฺสตุ อปฺปกํ วา, น หิ เตน สุทฺธึ กุสลา วทนฺติฯ

๙๑๖. นิวิสฺสวาที น หิ สุพฺพินาโย, ปกปฺปิตํ ทิฏฺฐิ ปุเรกฺขราโน;
ยํ นิสฺสิโต ตตฺถ สุภํ วทาโน, สุทฺธึวโท ตตฺถ ตถทฺทสา โสฯ

๙๑๗. น พฺราหฺมโณ กปฺปมุเปติ สงฺขา [สงฺขํ (สี. สฺยา. ปี.)], น ทิฏฺฐิสารี นปิ ญาณพนฺธุ;
ญตฺวา จ โส สมฺมุติโย [สมฺมติโย (สฺยา.)] ปุถุชฺชา, อุเปกฺขตี อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

๙๑๘. วิสฺสชฺช คนฺถานิ มุนีธ โลเก, วิวาทชาเตสุ น วคฺคสารี;
สโนฺต อสเนฺตสุ อุเปกฺขโก โส, อนุคฺคโห อุคฺคหณนฺติ มเญฺญฯ

๙๑๙. ปุพฺพาสเว หิตฺวา นเว อกุพฺพํ, น ฉนฺทคู โนปิ นิวิสฺสวาที;
ส วิปฺปมุโตฺต ทิฏฺฐิคเตหิ ธีโร, น ลิมฺปติ [น ลิปฺปติ (สี. ปี.)] โลเก อนตฺตครหีฯ

๙๒๐. ส สพฺพธเมฺมสุ วิเสนิภูโต, ยํ กิญฺจิ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา;
ส ปนฺนภาโร มุนิ วิปฺปมุโตฺต, น กปฺปิโย นูปรโต น ปตฺถิโยติฯ

มหาพฺยูหสุตฺตํ เตรสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๔. ตุวฏกสุตฺตํ

๙๒๑. ‘‘ปุจฺฉามิ ตํ อาทิจฺจพนฺธุ [อาทิจฺจพนฺธุํ (สี. สฺยา.)], วิเวกํ สนฺติปทญฺจ มเหสิ;
กถํ ทิสฺวา นิพฺพาติ ภิกฺขุ, อนุปาทิยาโน โลกสฺมึ กิญฺจิ’’ฯ

๙๒๒. ‘‘มูลํ ปปญฺจสงฺขาย, (อิติ ภควา)
มนฺตา อสฺมีติ สพฺพมุปรุเนฺธ [สพฺพมุปรุเทฺธ (สฺยา. ปี. ก.)];
ยา กาจิ ตณฺหา อชฺฌตฺตํ,
ตาสํ วินยา [วินยาย (?)] สทา สโต สิเกฺขฯ

๙๒๓. ‘‘ยํ กิญฺจิ ธมฺมมภิชญฺญา, อชฺฌตฺตํ อถวาปิ พหิทฺธา;
น เตน ถามํ [มานํ (สี. ก.)] กุเพฺพถ, น หิ สา นิพฺพุติ สตํ วุตฺตาฯ

๙๒๔. ‘‘เสโยฺย น เตน มเญฺญยฺย, นีเจโยฺย อถวาปิ สริโกฺข;
ผุโฏฺฐ [ปุโฏฺฐ (สี. สฺยา. ก.)] อเนกรูเปหิ, นาตุมานํ วิกปฺปยํ ติเฏฺฐฯ

๙๒๕. ‘‘อชฺฌตฺตเมวุปสเม , น อญฺญโต ภิกฺขุ สนฺติเมเสยฺย;
อชฺฌตฺตํ อุปสนฺตสฺส, นตฺถิ อตฺตา กุโต นิรตฺตา วาฯ

๙๒๖. ‘‘มเชฺฌ ยถา สมุทฺทสฺส, อูมิ โน ชายตี ฐิโต โหติ;
เอวํ ฐิโต อเนชสฺส, อุสฺสทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ’’ฯ

๙๒๗. ‘‘อกิตฺตยี วิวฏจกฺขุ, สกฺขิธมฺมํ ปริสฺสยวินยํ;
ปฏิปทํ วเทหิ ภทฺทเนฺต, ปาติโมกฺขํ อถวาปิ สมาธึ’’ฯ

๙๒๘. ‘‘จกฺขูหิ เนว โลลสฺส, คามกถาย อาวรเย โสตํ;
รเส จ นานุคิเชฺฌยฺย, น จ มมาเยถ กิญฺจิ โลกสฺมิํฯ

๙๒๙. ‘‘ผเสฺสน ยทา ผุฏฺฐสฺส, ปริเทวํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิญฺจิ;
ภวญฺจ นาภิชเปฺปยฺย, เภรเวสุ จ น สมฺปเวเธยฺยฯ

๙๓๐. ‘‘อนฺนานมโถ ปานานํ, ขาทนียานํ อโถปิ วตฺถานํ;
ลทฺธา น สนฺนิธิํ กยิรา, น จ ปริตฺตเส ตานิ อลภมาโนฯ

๙๓๑. ‘‘ฌายี น ปาทโลลสฺส, วิรเม กุกฺกุจฺจา นปฺปมเชฺชยฺย;
อถาสเนสุ สยเนสุ, อปฺปสเทฺทสุ ภิกฺขุ วิหเรยฺยฯ

๙๓๒. ‘‘นิทฺทํ น พหุลีกเรยฺย, ชาคริยํ ภเชยฺย อาตาปี;
ตนฺทิํ มายํ หสฺสํ ขิฑฺฑํ, เมถุนํ วิปฺปชเห สวิภูสํฯ

๙๓๓. ‘‘อาถพฺพณํ สุปินํ ลกฺขณํ, โน วิทเห อโถปิ นกฺขตฺตํ;
วิรุตญฺจ คพฺภกรณํ, ติกิจฺฉํ มามโก น เสเวยฺยฯ

๙๓๔. ‘‘นินฺทาย นปฺปเวเธยฺย, น อุณฺณเมยฺย ปสํสิโต ภิกฺขุ;
โลภํ สห มจฺฉริเยน, โกธํ เปสุณิยญฺจ ปนุเทยฺยฯ

๙๓๕. ‘‘กยวิกฺกเย น ติเฏฺฐยฺย, อุปวาทํ ภิกฺขุ น กเรยฺย กุหิญฺจิ;
คาเม จ นาภิสเชฺชยฺย, ลาภกมฺยา ชนํ น ลปเยยฺยฯ

๙๓๖. ‘‘น จ กตฺถิตา สิยา ภิกฺขุ, น จ วาจํ ปยุตฺตํ ภาเสยฺย;
ปาคพฺภิยํ น สิเกฺขยฺย, กถํ วิคฺคาหิกํ น กถเยยฺยฯ

๙๓๗. ‘‘โมสวเชฺช น นีเยถ, สมฺปชาโน สฐานิ น กยิรา;
อถ ชีวิเตน ปญฺญาย, สีลพฺพเตน นาญฺญมติมเญฺญฯ

๙๓๘. ‘‘สุตฺวา รุสิโต พหุํ วาจํ, สมณานํ วา ปุถุชนานํ [ปุถุวจนานํ (สี. สฺยา. ปี.)];
ผรุเสน เน น ปฏิวชฺชา, น หิ สโนฺต ปฏิเสนิกโรนฺติฯ

๙๓๙. ‘‘เอตญฺจ ธมฺมมญฺญาย, วิจินํ ภิกฺขุ สทา สโต สิเกฺข;
สนฺตีติ นิพฺพุติํ ญตฺวา, สาสเน โคตมสฺส น ปมเชฺชยฺยฯ

๙๔๐. ‘‘อภิภู หิ โส อนภิภูโต, สกฺขิธมฺมมนีติหมทสฺสี;
ตสฺมา หิ ตสฺส ภควโต สาสเน, อปฺปมโตฺต สทา นมสฺสมนุสิเกฺข’’ติฯ

ตุวฏฺฏกสุตฺตํ จุทฺทสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๕. อตฺตทณฺฑสุตฺตํ

๙๔๑. ‘‘อตฺตทณฺฑา ภยํ ชาตํ, ชนํ ปสฺสถ เมธคํ;
สํเวคํ กิตฺตยิสฺสามิ, ยถา สํวิชิตํ มยาฯ

๙๔๒. ‘‘ผนฺทมานํ ปชํ ทิสฺวา, มเจฺฉ อโปฺปทเก ยถา;

อญฺญมญฺญหิ พฺยารุเทฺธ, ทิสฺวา มํ ภยมาวิสิฯ

๙๔๓. ‘‘สมนฺตมสาโร โลโก, ทิสา สพฺพา สเมริตา;
อิจฺฉํ ภวนมตฺตโน, นาทฺทสาสึ อโนสิตํฯ

๙๔๔. โอสาเนเตฺวว พฺยารุเทฺธ, ทิสฺวา เม อรตี อหุ;
อเถตฺถ สลฺลมทฺทกฺขึ, ทุทฺทสํ หทยนิสฺสิตํฯ

๙๔๕. เยน สเลฺลน โอติโณฺณ, ทิสา สพฺพา วิธาวติ;
ตเมว สลฺลมพฺพุยฺห, น ธาวติ น สีทติฯ

๙๔๖. ‘‘ตตฺถ สิกฺขานุคียนฺติ [สิกฺขานุกิริยนฺติ (ก.)], ยานิ โลเก คธิตานิ;
น เตสุ ปสุโต สิยา, นิพฺพิชฺฌ สพฺพโส กาเม;
สิเกฺข นิพฺพานมตฺตโนฯ

๙๔๗. ‘‘สโจฺจ สิยา อปฺปคพฺโภ, อมาโย ริตฺตเปสุโณ;
อโกฺกธโน โลภปาปํ, เววิจฺฉํ วิตเร มุนิฯ

๙๔๘. ‘‘นิทฺทํ ตนฺทึ สเห ถีนํ, ปมาเทน น สํวเส;
อติมาเน น ติเฎฺฐยฺย, นิพฺพานมนโส นโรฯ

๙๔๙. ‘‘โมสวเชฺช น นีเยถ, รูเป เสฺนหํ น กุพฺพเย;
มานญฺจ ปริชาเนยฺย, สาหสา วิรโต จเรฯ

๙๕๐. ‘‘ปุราณํ นาภินเนฺทยฺย, นเว ขนฺตึ น กุพฺพเย;
หิยฺยมาเน น โสเจยฺย, อากาสํ น สิโต สิยาฯ

๙๕๑. ‘‘เคธํ พฺรูมิ มโหโฆติ, อาชวํ พฺรูมิ ชปฺปนํ;
อารมฺมณํ ปกปฺปนํ, กามปโงฺก ทุรจฺจโยฯ

๙๕๒. ‘‘สจฺจา อโวกฺกมฺม [อโวกฺกมํ (นิเทฺทส)] มุนิ, ถเล ติฎฺฐติ พฺราหฺมโณ;
สพฺพํ โส [สพฺพโส (สฺยา. ก.)] ปฎินิสฺสชฺช, ส เว สนฺตติ วุจฺจติฯ

๙๕๓. ‘‘ส เว วิทฺวา ส เวทคู, ญตฺวา ธมฺมํ อนิสฺสิโต;
สมฺมา โส โลเก อิริยาโน, น ปิเหตีธ กสฺสจิฯ

๙๕๔. ‘‘โยธ กาเม อจฺจตริ, สงฺคํ โลเก ทุรจฺจยํ;
น โส โสจติ นาเชฺฌติ, ฉินฺนโสโต อพนฺธโนฯ

๙๕๕. ‘‘ยํ ปุเพฺพ ตํ วิโสเสหิ, ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ;
มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสิฯ

๙๕๖. ‘‘สพฺพโส นามรูปสฺมึ, ยสฺส นตฺถิ มมายิตํ;
อสตา จ น โสจติ, ส เว โลเก น ชียติฯ

๙๕๗. ‘‘ยสฺส นตฺถิ อิทํ เมติ, ปเรสํ วาปิ กิญฺจนํ;
มมตฺตํ โส อสํวินฺทํ, นตฺถิ เมติ น โสจติฯ

๙๕๘. อนิฏฺฐุรี อนนุคิโทฺธ, อเนโช สพฺพธี สโม;
ตมานิสํสํ ปพฺรูมิ, ปุจฺฉิโต อวิกมฺปินํฯ

๙๕๙. อเนชสฺส วิชานโต, นตฺถิ กาจิ นิสงฺขติ [นิสงฺขิติ (สี. ปี.)]ฯ
วิรโต โส วิยารพฺภา, เขมํ ปสฺสติ สพฺพธิฯ

๙๖๐. ‘‘น สเมสุ น โอเมสุ, น อุเสฺสสุ วทเต มุนิ;
สโนฺต โส วีตมจฺฉโร, นาเทติ น นิรสฺสตี’’ติฯ

อตฺตทณฺฑสุตฺตํ ปนฺนรสมํ นิฏฺฐิตํฯ

๑๖. สาริปุตฺตสุตฺตํ

๙๖๑. ‘‘น เม ทิโฏฺฐ อิโต ปุเพฺพ, (อิจฺจายสฺมา สาริปุโตฺต)
น สุโต อุท กสฺสจิ;
เอวํ วคฺคุวโท สตฺถา,
ตุสิตา คณิมาคโตฯ

๙๖๒. ‘‘สเทวกสฺส โลกสฺส, ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมา;
สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวา, เอโกว รติมชฺฌคาฯ

๙๖๓. ‘‘ตํ พุทฺธํ อสิตํ ตาทิํ, อกุหํ คณิมาคตํ;
พหูนมิธ พทฺธานํ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ

๙๖๔. ‘‘ภิกฺขุโน วิชิคุจฺฉโต, ภชโต ริตฺตมาสนํ;
รุกฺขมูลํ สุสานํ วา, ปพฺพตานํ คุหาสุ วาฯ

๙๖๕. ‘‘อุจฺจาวเจสุ สยเนสุ, กีวโนฺต ตตฺถ เภรวา;
เยหิ ภิกฺขุ น เวเธยฺย, นิโคฺฆเส สยนาสเนฯ

๙๖๖. ‘‘กตี ปริสฺสยา โลเก, คจฺฉโต อคตํ ทิสํ;
เย ภิกฺขุ อภิสมฺภเว, ปนฺตมฺหิ สยนาสเนฯ

๙๖๗. ‘‘กฺยาสฺส พฺยปฺปถโย อสฺสุ, กฺยาสฺสสฺสุ อิธ โคจรา;
กานิ สีลพฺพตานาสฺสุ, ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโนฯ

๙๖๘. ‘‘กํ โส สิกฺขํ สมาทาย, เอโกทิ นิปโก สโต;
กมฺมาโร รชตเสฺสว, นิทฺธเม มลมตฺตโน’’ฯ

๙๖๙. ‘‘วิชิคุจฺฉมานสฺส ยทิทํ ผาสุ, (สาริปุตฺตาติ ภควา)
ริตฺตาสนํ สยนํ เสวโต เจ;
สโมฺพธิกามสฺส ยถานุธมฺมํ,
ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํฯ

๙๗๐. ‘‘ปญฺจนฺนํ ธีโร ภยานํ น ภาเย, ภิกฺขุ สโต สปริยนฺตจารี;
ฑํสาธิปาตานํ สรีสปานํ, มนุสฺสผสฺสานํ จตุปฺปทานํฯ

๙๗๑. “ปรธมฺมิกานมฺปิ น สนฺตเสยฺย, ทิสฺวาปิ เตสํ พหุเภรวานิ;
อถาปรานิ อภิสมฺภเวยฺย, ปริสฺสยานิ กุสลานุเอสีฯ

๙๗๒. “อาตงฺกผสฺเสน ขุทาย ผุฏฺโฐ, สีตํ อตุณฺหํ [อจฺจุณฺหํ (สี. สฺยา.)] อธิวาสเยยฺย;
โส เตหิ ผุฏฺโฐ พหุธา อโนโก, วีริยํ ปรกฺกมฺมทฬฺหํ กเรยฺยฯ

๙๗๓. “เถยฺยํ น กาเร [น กเรยฺย (สี. สฺยา. ก.)] น มุสา ภเณยฺย, เมตฺตาย ผสฺเส ตสถาวรานิ;
ยทาวิลตฺตํ มนโส วิชญฺญา, กณฺหสฺส ปโกฺขติ วิโนทเยยฺยฯ

๙๗๔. “โกธาติมานสฺส วสํ น คจฺเฉ, มูลมฺปิ เตสํ ปลิขญฺญ ติฏฺเฐ;
อถปฺปิยํ วา ปน อปฺปิยํ วา, อทฺธา ภวนฺโต อภิสมฺภเวยฺยฯ

๙๗๕. “ปญฺญํ ปุรกฺขตฺวา กลฺยาณปีติ, วิกฺขมฺภเย ตานิ ปริสฺสยานิ;
อรตึ สเหถ สยนมฺหิ ปนฺเต, จตุโร สเหถ ปริเทวธมฺเมฯ

๙๗๖. “กึสู อสิสฺสามิ กุวํ วา [กุธ วา (ก.), กุถ วา (นิเทฺทส)] อสิสฺสํ, ทุกฺขํ วต เสตฺถ กฺวชฺช เสสฺสํ;
เอเต วิตเกฺก ปริเทวเนยฺย, วินยถ เสโข อนิเกตจารีฯ

๙๗๗. “อนฺนญฺจ ลทฺธา วสนญฺจ กาเล, มตฺตํ โส ชญฺญา อิธ โตสนตฺถํ;
โส เตสุ คุตฺโต ยตจาริ คาเม, รุสิโตปิ วาจํ ผรุสํ น วชฺชาฯ

๙๗๘. “โอกฺขิตฺตจกฺขุ น จ ปาทโลโล, ฌานานุยุตฺโต พหุชาครสฺส;
อุเปกฺขมารพฺภ สมาหิตตฺโต, ตกฺกาสยํ กุกฺกุจฺจิยูปฉินฺเทฯ

๙๗๙. “จุทิโต วจีภิ สติมาภินนฺเท, สพฺรหฺมจารีสุ ขิลํ ปภินฺเท;
วาจํ ปมุญฺเจ กุสลํ นาติเวลํ, ชนวาทธมฺมาย น เจตเยยฺยฯ

๙๘๐. “อถาปรํ ปญฺจ รชานิ โลเก, เยสํ สตีมา วินยาย สิกฺเข;
รูเปสุ สเทฺทสุ อโถ รเสสุ, คนฺเธสุ ผสฺเสสุ สเหถ ราคํฯ

๙๘๑. “เอเตสุ ธมฺมสุ วิเนยฺย ฉนฺทํ, ภิกฺขุ สติมา สุวิมุตฺตจิตฺโต;
กาเลน โส สมฺมา ธมฺมํ ปริวีมํสมาโน,
เอโกทิภูโต วิหเน ตมํ โส’’ติฯ

สาริปุตฺตสุตฺตํ โสฬสมํ นิฏฺฐิตํฯ อฏฺฐกวโคฺค จตุโตฺถ

นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กามํ คุหญฺจ ทุฏฺฐา จ, สุทฺธญฺจ ปรมา ชรา;
เมเตฺตโยฺย จ ปสูโร จ, มาคณฺฑิ ปุราเภทนํฯ

กลหํ เทฺว จ พฺยูหานิ [พฺยูหานิ (สี.)], ปุนเทว ตุวฏฺฏกํ;

อตฺตทณฺฑวรํ สุตฺตํ, เถรปุเฏฺฐน [เถรปเญฺหน (สี.), สาริปุเตฺตน (สฺยา.)] โสฬส;
อิติ เอตานิ สุตฺตานิ, สพฺพานฏฺฐกวคฺคิกาติฯ

๕. ปารายนวคฺโค

วตฺถุคาถา

๙๘๒. โกสลานํ ปุรา รมฺมา, อคมา ทกฺขิณาปถํ;
อากิญฺจญฺญํ ปตฺถยาโน, พฺราหฺมโณ มนฺตปารคูฯ

๙๘๓. โส อสฺสกสฺส วิสเย, อฬกสฺส [มุฬกสฺส (สฺยา.), มูฬฺหกสฺส (ก.), มฬกสฺส (นิทฺเทส)] สมาสเน;
วสิ โคธาวรีกูเล, อุเญฺฉน จ ผเลน จฯ

๙๘๔. ตเสฺสว อุปนิสฺสาย, คาโม จ วิปุโล อหุ;
ตโต ชาเตน อาเยน, มหายญฺญมกปฺปยิฯ

๙๘๕. มหายญฺญํ ยชิตฺวาน, ปุน ปาวิสิ อสฺสมํ;
ตสฺมิํ ปฏิปวิฏฺฐมฺหิ, อโญฺญ อาคญฺฉิ พฺราหฺมโณฯ

๙๘๖. อุคฺฆฏฺฏปาโท ตสิโต [ตสฺสิโต (ก.)], ปงฺกทโนฺต รชสฺสิโร;
โส จ นํ อุปสงฺกมฺม, สตานิ ปญฺจ ยาจติฯ

๙๘๗. ตเมนํ พาวรี ทิสฺวา, อาสเนน นิมนฺตยิ;
สุขญฺจ กุสลํ ปุจฺฉิ, อิทํ วจนมพฺรวิฯ

๙๘๘. ''ยํ โข มม เทยฺยธมฺมํ, สพฺพํ วิสชฺชิตํ มยา;
อนุชานาหิ เม พฺรเหฺม, นตฺถิ ปญฺจสตานิ เม''ฯ

๙๘๙. ''สเจ เม ยาจมานสฺส, ภวํ นานุปทสฺสติ;
สตฺตเม ทิวเส ตุยฺหํ, มุทฺธา ผลตุ สตฺตธา''ฯ

๙๙๐. อภิสงฺขริตฺวา กุหโก, เภรวํ โส อกิตฺตยิ;
ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา, พาวรี ทุกฺขิโต อหุฯ

๙๙๑. อุสฺสุสฺสติ อนาหาโร, โสกสลฺลสมปฺปิโต;
อโถปิ เอวํ จิตฺตสฺส, ฌาเน น รมตี มโนฯ

๙๙๒. อุตฺรสฺตํ ทุกฺขิตํ ทิสฺวา, เทวตา อตฺถกามินี;
พาวริํ อุปสงฺกมฺม, อิทํ วจนมพฺรวิฯ

๙๙๓. ''น โส มุทฺธํ ปชานาติ, กุหโก โส ธนตฺถิโก;
มุทฺธนิ มุทฺธปาเต วา, ญาณํ ตสฺส น วิชฺชติ''ฯ

๙๙๔. ''โภตี จรหิ ชานาสิ, ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตา;
มุทฺธํ มุทฺธาธิปาตญฺจ, ตํ สุโณม วโจ ตว''ฯ

๙๙๕. ''อหเมฺปตํ น ชานามิ, ญาณเมตฺถ น วิชฺชติ;

มุทฺธนิ มุทฺธาธิปาเต จ, ชินานํ เหตฺถ [มุทฺธํ มุทฺธาธิปาโต จ, ชินานํ เหต (สี. สฺยา. ปี.)] ทสฺสนํ”ฯ

๙๙๖. “อถ โก จรหิ ชานาติ, อสฺมิํ ปถวิมณฺฑเล [ปุถวิมณฺฑเล (สี. ปี.)];
มุทฺธํ มุทฺธาธิปาตญฺจ, ตํ เม อกฺขาหิ เทวเต”ฯ

๙๙๗. “ปุรา กปิลวตฺถุมฺหา, นิกฺขนฺโต โลกนายโก;
อปจฺโจ โอกฺกากราชสฺส, สกฺยปุตฺโต ปภงฺกโรฯ

๙๙๘. โส หิ พฺราหฺมณ สมฺพุทฺโธ, สพฺพธมฺมาน ปารคู;
สพฺพาภิญฺญาพลปฺปตฺโต, สพฺพธมฺเมสุ จกฺขุมา;
สพฺพกมฺมกฺขยํ ปตฺโต, วิมุตฺโต อุปธิกฺขเยฯ

๙๙๙. พุทฺโธ โส ภควา โลเก, ธมฺมํ เทเสติ จกฺขุมา;
ตํ ตฺวํ คนฺตฺวาน ปุจฺฉสฺสุ, โส เต ตํ พฺยากริสฺสติ”ฯ

๑๐๐๐. สมฺพุทฺโธติ วโจ สุตฺวา, อุทโคฺค พาวรี อหุ;
โสกสฺส ตนุโก อาสิ, ปีติญฺจ วิปุลํ ลภิฯ

๑๐๐๑. โส พาวรี อตฺตมโน อุทโคฺค, ตํ เทวตํ ปุจฺฉติ เวทชาโต;
“กตมมฺหิ คาเม นิคมมฺหิ วา ปน, กตมมฺหิ วา ชนปเท โลกนาโถ;
ยตฺถ คนฺตฺวาน ปเสฺสมุ [คนฺตฺวา นมเสฺสมุ (สี. สฺยา. ปี.)], สมฺพุทฺธํ ทฺวิปทุตฺตมํ”
[ทฺวิปทุตฺตมํ (สี. สฺยา. ปี.)],ฯ

๑๐๐๒. “สาวตฺถิยํ โกสลมนฺทิเร ชิโน, ปหูตปโญฺญ วรภูริเมธโส;
โส สกฺยปุตฺโต วิธุโร อนาสโว, มุทฺธาธิปาตสฺส วิทู นราสโภ”ฯ

๑๐๐๓. ตโต อามนฺตยี สิเสฺส, พฺราหฺมเณ มนฺตปารเค;
“เอถ มาณวา อกฺขิสฺสํ, สุณาถ วจนํ มมฯ

๑๐๐๔. “ยเสฺสโส ทุลฺลโภ โลเก, ปาตุภาโว อภิณฺหโส;
สฺวาชฺช โลกมฺหิ อุปฺปโนฺน, สมฺพุทฺโธ อิติ วิสฺสุโต;
ขิปฺปํ คนฺตฺวาน สาวตฺถิํ, ปสฺสโวฺห ทฺวิปทุตฺตมํ”ฯ

๑๐๐๕. “กถํ จรหิ ชาเนมุ, ทิสฺวา พุทฺโธติ พฺราหฺมณ;
อชานตํ โน ปพฺรูหิ, ยถา ชาเนมุ ตํ มยํ”ฯ

๑๐๐๖. “อาคตานิ หิ มเนฺตสุ, มหาปุริสลกฺขณา;
ทฺวตฺติํสานิ จ [ทฺวิตฺติํสา จ (สี. สฺยา. ปี.), ทฺวิตฺติํส ตานิ (?)] พฺยากฺขาตา, สมตฺตา
อนุปุพฺพโสฯ

๑๐๐๗. “ยเสฺสเต โหนฺติ คเตฺตสุ, มหาปุริสลกฺขณา;
เทฺวเยว ตสฺส คติโย, ตติยา หิ น วิชฺชติฯ

๑๐๐๘. “สเจ อคารํ อาวสติ [อชฺฌาวสติ (ก.)], วิเชยฺย ปถวิํ อิมํ;
อทเณฺฑน อสเตฺถน, ธเมฺมนมนุสาสติฯ

๑๐๐๙. “สเจ จ โส ปพฺพชติ, อคารา อนคาริยํ;
วิวฏฺฏจฺฉโท [วิวตฺตฉโทฺท (สี.)] สมฺพุโทฺธ, อรหา ภวติ อนุตฺตโร”ฯ

๑๐๑๐. “ชาติํ โคตฺตญฺจ ลกฺขณํ, มเนฺต สิเสฺส ปุนาปเร;
มุทฺธํ มุทฺธาธิปาตญฺจ, มนสาเยว ปุจฺฉถฯ

๑๐๑๑. “อนาวรณทสฺสาวี, ยทิ พุโทฺธ ภวิสฺสติ;
มนสา ปุจฺฉิเต ปเญฺห, วาจาย วิสฺสเชสฺสติ”ฯ

๑๐๑๒. พาวริสฺส วโจ สุตฺวา, สิสฺสา โสฬส พฺราหฺมณา;
อชิโต ติสฺสเมเตฺตโยฺย, ปุณฺณโก อถ เมตฺตคูฯ

๑๐๑๓. โธตโก อุปสีโว จ, นโนฺท จ อถ เหมโก;
โตเทยฺยกปฺปา ทุภโย, ชตุกณฺณี จ ปณฺฑิโตฯ

๑๐๑๔. ภทฺราวุโธ อุทโย จ, โปสาโล จาปิ พฺราหฺมโณ;
โมฆราชา จ เมธาวี, ปิงฺคิโย จ มหาอิสิฯ

๑๐๑๕. ปเจฺจกคณิโน สเพฺพ, สพฺพโลกสฺส วิสฺสุตา;
ฌายี ฌานรตา ธีรา, ปุพฺพวาสนวาสิตาฯ

๑๐๑๖. พาวริํ อภิวาเทตฺวา, กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณํ;
ชฎาชินธรา สเพฺพ, ปกฺกามุํ อุตฺตรามุขาฯ

๑๐๑๗. อฬกสฺส ปติฎฺฐานํ, ปุริมาหิสฺสติํ [ปุริมํ มาหิสฺสติํ (สี. ปี.), ปุรํ มาหิสฺสติํ (สฺยา.)] ตทา;
อุเชฺชนิญฺจาปิ โคนทฺธํ, เวทิสํ วนสวฺหยํฯ

๑๐๑๘. โกสมฺพิญฺจาปิ สาเกตํ, สาวตฺถิญฺจ ปุรุตฺตมํ;
เสตพฺยํ กปิลวตฺถุํ, กุสินารญฺจ มนฺทิรํฯ

๑๐๑๙. ปาวญฺจ โภคนครํ, เวสาลิํ มาคธํ ปุรํ;
ปาสาณกํ เจติยญฺจ, รมณียํ มโนรมํฯ

๑๐๒๐. ตสิโตวุทกํ สีตํ, มหาลาภํว วาณิโช;
ฉายํ ธมฺมาภิตโตฺตว, ตุริตา ปพฺพตมารุหุํฯ

๑๐๒๑. ภควา ตมฺหิ สมเย, ภิกฺขุสงฺฆปุรกฺขโต;
ภิกฺขูนํ ธมฺมํ เทเสติ, สีโหว นทตี วเนฯ

๑๐๒๒. อชิโต อทฺทส พุทฺธํ, สตรํสิํ [วีตรํสิํว (สฺยา.), สตรํสีว (ก.), ปีตรํสีว (นิเทฺทส)] ว ภาณุมํ;
จนฺทํ ยถา ปนฺนรเส, ปาริปูริํ อุปาคตํฯ

๑๐๒๓. อถสฺส คเตฺต ทิสฺวาน, ปริปูรญฺจ พฺยญฺชนํ;
เอกมนฺตํ ฐิโต หฎฺฐ, มโนปเญฺห อปุจฺฉถฯ

๑๐๒๔. “อาทิสฺส ชมฺมนํ [ชปฺปนํ (ก.)] พฺรูหิ, โคตฺตํ พฺรูหิ สลกฺขณํ [พฺรูหิสฺส ลกฺขณํ (นิทฺทส)];
มเนฺตสุ ปารมึ พฺรูหิ, กติ วาเจติ พฺราหฺมโณ”ฯ

๑๐๒๕. “วีสํ วสฺสสตํ อายุ, โส จ โคเตฺตน พาวรี;
ตีณิสฺส ลกฺขณา คเตฺต, ติณฺณํ เวทาน ปารคูฯ

๑๐๒๖. “ลกฺขเณ อิติหาเส จ, สนิฆณฺฑุสเกฏุเภ;
ปญฺจสตานิ วาเจติ, สธเมฺม ปารมึ คโต”ฯ

๑๐๒๗. “ลกฺขณานํ ปวิจยํ, พาวริสฺส นรุตฺตม;
กงฺขจฺฉิท [ตณฺหจฺฉิท (พหูสุ)] ปกาเสหิ, มา โน กงฺขายิตํ อหุ”ฯ

๑๐๒๘. “มุขํ ชิวฺหาย ฉาเทติ, อุณฺณสฺส ภมุกนฺตเร;
โกโสหิตํ วตฺถคุยฺหํ, เอวํ ชานาหิ มาณว”ฯ

๑๐๒๙. ปุจฺฉญฺหิ กิญฺจิ อสุณโนฺต, สุตฺวา ปเญฺห วิยากเต;
วิจิเนฺตติ ชโน สโพฺพ, เวทชาโต กตญฺชลีฯ

๑๐๓๐. “โก นุ เทโว วา พฺรหฺมา วา, อิโนฺท วาปิ สุชมฺปติ;
มนสา ปุจฺฉิเต ปเญฺห, กเมตํ ปฏิภาสติฯ

๑๐๓๑. “มุทฺธํ มุทฺธาธิปาตญฺจ, พาวรี ปริปุจฺฉติ;
ตํ พฺยากโรหิ ภควา, กงฺขํ วินย โน อิเส”ฯ

๑๐๓๒. “อวิชฺชา มุทฺธาติ ชานาหิ, วิชฺชา มุทฺธาธิปาตินี;
สทฺธาสติสมาธีหิ, ฉนฺทวีริเยน สํยุตา”ฯ

๑๐๓๓. ตโต เวเทน มหตา, สนฺถมฺภิตฺวาน มาณโว;
เอกํสํ อชินํ กตฺวา, ปาเทสุ สิรสา ปติฯ

๑๐๓๔. “พาวรี พฺราหฺมโณ โภโต, สห สิเสฺสหิ มาริส;
อุทคฺคจิโตฺต สุมโน, ปาเท วนฺทติ จกฺขุม”ฯ

๑๐๓๕. “สุขิโต พาวรี โหตุ, สห สิเสฺสหิ พฺราหฺมโณ;
ตฺวญฺจาปิ สุขิโต โหหิ, จิรํ ชีวาหิ มาณวฯ

๑๐๓๖. “พาวริสฺส จ ตุยฺหํ วา, สเพฺพสํ สพฺพสํสยํ;
กตาวกาสา ปุจฺฉโวฺห, ยํ กิญฺจิ มนสิจฺฉถ”ฯ

๑๐๓๗. สมฺพุเทฺธน กโตกาโส, นิสีทิตฺวาน ปญฺชลี;
อชิโต ปฐมํ ปญฺหํ, ตตฺถ ปุจฺฉิ ตถาคตํฯ

วตฺถุคาถา นิฏฺฐิตาฯ

๑. อชิตมาณวปุจฺฉา

๑๐๓๘. “เกนสฺสุ นิวุโต โลโก, (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
เกนสฺสุ นปฺปกาสติ;
กิสฺสาภิเลปนํ พฺรูสิ, กึสุ ตสฺส มหพฺภยํ”ฯ

๑๐๓๙. “อวิชฺชาย นิวุโต โลโก, (อชิตาติ ภควา)
เววิจฺฉา ปมาทา นปฺปกาสติ;
ชปฺปาภิเลปนํ พฺรูมิ, ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ”ฯ

๑๐๔๐. “สวนฺติ สพฺพธิ โสตา, (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
โสตานํ กึ นิวารณํ;
โสตานํ สํวรํ พฺรูหิ, เกน โสตา ปิธิยฺยเร” [ปิถิยฺยเร (สี. สฺยา. ปี.), ปิถียเร (สี. อฏฺฐ.), ปิธียเร (?)]ฯ

๑๐๔๑. “ยานิ โสตานิ โลกสฺมึ, (อชิตาติ ภควา)
สติ เตสํ นิวารณํ;
โสตานํ สํวรํ พฺรูมิ, ปญฺญาเยเต ปิธิยฺยเร”ฯ

๑๐๔๒. “ปญฺญา เจว สติ ยญฺจ [สตี เจว (สี.), สตี จ (สฺยา.), สตี จาปิ (ปี. นิเทฺทส), สติ จาปิ (นิเทฺทส)], (อิจฺจายสฺมา อชิโต)
นามรูปญฺจ มาริส;
เอตํ เม ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ, กเตฺถตํ อุปรุชฺฌติ”ฯ

๑๐๔๓. “ยเมตํ ปญฺหํ อปุจฺฉิ, อชิต ตํ วทามิ เต;
ยตฺถ นามญฺจ รูปญฺจ, อเสสํ อุปรุชฺฌติ;
วิญฺญาณสฺส นิโรเธน, เอเตฺถตํ อุปรุชฺฌติ”ฯ

๑๐๔๔. “เย จ สงฺขาตธมฺมาเส, เย จ เสขา ปุถู อิธ;
เตสํ เม นิปโก อิริยํ, ปุฏฺโฐ ปพฺรูหิ มาริส”ฯ

๑๐๔๕. “กาเมสุ นาภิคิเชฺฌยฺย, มนสานาวิโล สิยา;
กุสโล สพฺพธมฺมานํ, สโต ภิกฺขุ ปริพฺพเช”ติฯ

อชิตมาณวปุจฺฉา ปฐมา นิฏฺฐิตาฯ

๒. ติสฺสเมเตฺตยฺยมาณวปุจฺฉา

๑๐๔๖. “โกธ สนฺตุสิโต โลเก, (อิจฺจายสฺมา ติสฺสเมเตฺตโยฺย)
กสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตา;
โก อุภนฺตมภิญฺญาย, มเชฺฌ มนฺตา น ลิปฺปติ [ลิมฺปติ (ก.)];
กํ พฺรูสิ มหาปุริโสติ, โก อิธ สิพฺพินิมจฺจคา”ฯ

๑๐๔๗. “กาเมสุ พฺรหฺมจริยวา, (เมเตฺตยฺยาติ ภควา)
วีตตโณฺห สทา สโต;
สงฺขาย นิพฺพุโต ภิกฺขุ, ตสฺส โน สนฺติ อิญฺชิตาฯ

๑๐๔๘. “โส อุภนฺตมภิญฺญาย, มชฺเฌ มนฺตา น ลิปฺปติ;
ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ, โส อิธ สิพฺพินิมจฺจคา”ติฯ

ติสฺสเมตฺเตยฺยมาณวปุจฺฉา ทุติยา นิฏฺฐิตาฯ

๓. ปุณฺณกมาณวปุจฺฉา

๑๐๔๙. “อเนชํ มูลทสฺสาวึ, (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
อตฺถิ [อตฺถี (สฺยา.)] ปเญฺหน อาคมํ;
กึ นิสฺสิตา อิสโย มนุชา, ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ;
ยญฺญมกปฺปยึสุ ปุถูธ โลเก, ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ”ฯ

๑๐๕๐. “เย เกจิเม อิสโย มนุชา, (ปุณฺณกาติ ภควา)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ;
ยญฺญมกปฺปยึสุ ปุถูธ โลเก, อาสีสมานา ปุณฺณก อิตฺถตฺตํ [อิตฺถภาวํ (สี. สฺยา.)];
ชรํ สิตา ยญฺญมกปฺปยึสุ”ฯ

๑๐๕๑. “เย เกจิเม อิสโย มนุชา, (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ขตฺติยา พฺราหฺมณา เทวตานํ;
ยญฺญมกปฺปยึสุ ปุถูธ โลเก, กจฺจิสฺสุ เต ภควา ยญฺญปเถ อปฺปมตฺตา;
อตารุํ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส, ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ”ฯ

๑๐๕๒. “อาสีสนฺติ โถมยนฺติ, อภิชปฺปนฺติ ชุหนฺติ; (ปุณฺณกาติ ภควา)
กามาภิชปฺปนฺติ ปฏิจฺจ ลาภํ, เต ยาชโยคา ภวราครตฺตา;
นาตรึสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ”ฯ

๑๐๕๓. “เต เจ นาตรึสุ ยาชโยคา, (อิจฺจายสฺมา ปุณฺณโก)
ยเญฺญหิ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส;
อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก, อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส;
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ”ฯ

๑๐๕๔. “สงฺขาย โลกสฺมิ ปโรปรานิ [ปโรวรานิ (สี. สฺยา.)], (ปุณฺณกาติ ภควา)
ยสฺสิญฺชิตํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก;
สนฺโต วิธูโม อนีโฆ นิราโส, อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมี”ติฯ

ปุณฺณกมาณวปุจฺฉา ตติยา นิฏฺฐิตาฯ

๔. เมตฺตคูมาณวปุจฺฉา

๑๐๕๕. “ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ, (อิจฺจายสฺมา เมตฺตคู)
มญฺญามิ ตํ เวทคุํ ภาวิตตฺตํ;
กุโต นุ ทุกฺขา สมุทาคตา อิเม, เย เกจิ โลกสฺมิมเนกรูปา”ฯ

๑๐๕๖. “ทุกฺขสฺส เว มํ ปภวํ อปุจฺฉสิ, (เมตฺตคูติ ภควา)
ตํ เต ปวกฺขามิ ยถา ปชานํ;

อุปธินิทานา ปภวนฺติ ทุกฺขา, เย เกจิ โลกสฺมิมเนกรูปาฯ

๑๐๕๗. ‘‘โย เว อวิทฺวา อุปธึ กโรติ, ปุนปฺปุนํ ทุกฺขมุเปติ มนฺโท;
ตสฺมา ปชานํ อุปธึ น กยิรา, ทุกฺขสฺส ชาติปฺปภวานุปสฺสี’’ฯ

๑๐๕๘. ‘‘ยํ ตํ อปุจฺฉิมฺห อกิตฺตยี โน, อญฺญํ ตํ ปุจฺฉาม [ปุจฺฉามิ (สี. ปี.)] ตทิงฺฆ พฺรูหิ;
กถํ นุ ธีรา วิตรนฺติ โอฆํ, ชาตึ ชรํ โสกปริทฺทวญฺจ;
ตํ เม มุนิ สาธุ วิยากโรหิ, ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม’’ฯ

๑๐๕๙. ‘‘กิตฺตยิสฺสามิ เต ธมฺมํ, (เมตฺตคูติ ภควา)
ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ;
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ, ตเร โลเก วิสตฺติกํ’’ฯ

๑๐๖๐. ‘‘ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ, มเหสิ ธมฺมมุตฺตมํ;
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ, ตเร โลเก วิสตฺติกํ’’ฯ

๑๐๖๑. ‘‘ยํ กิญฺจิ สมฺปชานาสิ, (เมตฺตคูติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มชฺเฌ;
เอเตสุ นนฺทิญฺจ นิเวสนญฺจ, ปนุชฺช วิญฺญาณํ ภเว น ติฏฺเฐฯ

๑๐๖๒. ‘‘เอวํวิหารี สโต อปฺปมตฺโต, ภิกฺขุ จรํ หิตฺวา มมายิตานิ;
ชาตึ ชรํ โสกปริทฺทวญฺจ, อิเธว วิทฺวา ปชเหยฺย ทุกฺขํ’’ฯ

๑๐๖๓. ‘‘เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน, สุกิตฺติตํ โคตมนูปธีกํ;
อทฺธา หิ ภควา ปหาสิ ทุกฺขํ, ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโมฯ

๑๐๖๔. ‘‘เต จาปิ นูนปฺปชเหยฺยุ ทุกฺขํ, เย ตฺวํ มุนิ อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย;
ตํ ตํ นมสฺสามิ สเมจฺจ นาค, อเปฺปว มํ ภควา อฏฺฐิตํ โอวเทยฺย’’ฯ

๑๐๖๕. ‘‘ยํ พฺราหฺมณํ เวทคุมาภิชญฺญา, อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺตํ;
อทฺธา หิ โส โอฆมิมํ อตาริ, ติณฺโณ จ ปารํ อขิโล อกงฺโขฯ

๑๐๖๖. ‘‘วิทฺวา จ โย [โส (สี. สฺยา. ปี.)] เวทคู นโร อิธ, ภวาภเว สงฺคมิมํ วิสชฺช;
โส วีตตณฺโห อนีโฆ นิราโส, อตาริ โส ชาติชรนฺติ พฺรูมี’’ติฯ

เมตฺตคูมาณวปุจฺฉา จตุตฺถี นิฏฺฐิตาฯ

๕. โธตกมาณวปุจฺฉา

๑๐๖๗. ‘‘ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ, (อิจฺจายสฺมา โธตโก)
วาจาภิกงฺขามิ มเหสิ ตุยฺหํ;
ตว สุตฺวาน นิโฆสํ, สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโน’’ฯ

๑๐๖๘. ‘‘เตนหาตปฺปํ กโรหิ, (โธตกาติ ภควา) อิเธว นิปโก สโต;
อิโต สุตฺวาน นิโฆสํ, สิกฺเข นิพฺพานมตฺตโน’’ฯ

๑๐๖๙. ‘‘ปสฺสามหํ เทวมนุสฺสโลเก, อกิญฺจนํ พฺราหฺมณมิริยมานํ;

ตํ ตํ นมสฺสามิ สมนฺตจกฺขุ, ปมุญฺจ มํ สกฺก กถํกถาหิ’’ฯ

๑๐๗๐. ‘‘นาหํ สหิสฺสามิ [สมิสฺสามิ (สฺยา.), คมิสฺสามิ (สี.), สมีหามิ (ปี.)] ปโมจนาย, กถํกถึ โธตก กญฺจิ โลเก;
ธมฺมญฺจ เสฏฺฐํ อภิชานมาโน [อาชานมาโน (สี. สฺยา. ปี.)], เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรสิ’’ฯ

๑๐๗๑. ‘‘อนุสาส พฺรเหฺม กรุณายมาโน, วิเวกธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ;
ยถาหํ อากาโสว อพฺยาปชฺชมาโน, อิเธว สนฺโต อสิโต จเรยฺยํ’’ฯ

๑๐๗๒. ‘‘กิตฺตยิสฺสามิ เต สนฺตึ, (โธตกาติ ภควา) ทิฏฺเฐ ธมฺเม อนีติหํ;
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ, ตเร โลเก วิสตฺติกํ’’ฯ

๑๐๗๓. ‘‘ตญฺจาหํ อภินนฺทามิ, มเหสิ สนฺติมุตฺตมํ;
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ, ตเร โลเก วิสตฺติกํ’’ฯ

๑๐๗๔. ‘‘ยํ กิญฺจิ สมฺปชานาสิ, (โธตกาติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มเชฺฌ;
เอตํ วิทิตฺวา สงฺโคติ โลเก, ภวาภวาย มากาสิ ตณฺห’’นฺติฯ

โธตกมาณวปุจฺฉา ปญฺจมี นิฏฺฐิตาฯ

๖. อุปสีวมาณวปุจฺฉา

๑๐๗๕. ‘‘เอโก อหํ สกฺก มหนฺตโมฆํ, (อิจฺจายสฺมา อุปสีโว)
อนิสฺสิโต โน วิสหามิ ตาริตุํ;
อารมฺมณํ พฺรูหิ สมนฺตจกฺขุ, ยํ นิสฺสิโต โอฆมิมํ ตเรยฺยํ’’ฯ

๑๐๗๖. ‘‘อากิญฺจญฺญํ เปกฺขมาโน สติมา, (อุปสีวาติ ภควา)
นตฺถีติ นิสฺสาย ตรสฺสุ โอฆํ;
กาเม ปหาย วิรโต กถาหิ, ตณฺหกฺขยํ นตฺตมหาภิปสฺส’’ [รตฺตมหาภิปสฺส (สฺยา.), รตฺตมหํ วิปสฺส (ก.)]ฯ

๑๐๗๗. ‘‘สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค, (อิจฺจายสฺมา อุปสีโว)
อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวา มญฺญํ;
สญฺญาวิโมกฺเข ปรเม วิมุตฺโต [ธิมุตฺโต (ก.)], ติเฏฺฐ นุ โส ตตฺถ อนานุยายี’’ [อนานุวายี (สฺยา. ก.)]ฯ

๑๐๗๘. ‘‘สพฺเพสุ กาเมสุ โย วีตราโค, (อุปสีวาติ ภควา)
อากิญฺจญฺญํ นิสฺสิโต หิตฺวา มญฺญํ;
สญฺญาวิโมกฺเข ปรเม วิมุตฺโต, ติเฏฺฐยฺย โส ตตฺถ อนานุยายี’’ฯ

๑๐๗๙. ‘‘ติเฏฺฐ เจ โส ตตฺถ อนานุยายี, ปูคมฺปิ วสฺสานํ สมนฺตจกฺขุ;
ตเตฺถว โส สีติสิยา วิมุตฺโต, จเวถ วิญฺญาณํ ตถาวิธสฺส’’ฯ

๑๐๘๐. ‘‘อจฺจี ยถา วาตเวเคน ขิตฺตา [ขิตฺตํ (สฺยา.), ขิโตฺต (ปี.)], (อุปสีวาติ ภควา)

อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ;
เอวํ มุนี นามกายา วิมุตฺโต, อตฺถํ ปเลติ น อุเปติ สงฺขํ”ฯ

๑๐๘๑. “อตฺถงฺคโต โส อุท วา โส นตฺถิ, อุทาหุ เว สสฺสติยา อโรโค;
ตํ เม มุนี สาธุ วิยากโรหิ, ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธมฺโม”ฯ

๑๐๘๒. “อตฺถงฺคตสฺส น ปมาณมตฺถิ, (อุปสีวาติ ภควา)
เยน นํ วชฺชุํ ตํ ตสฺส นตฺถิ;
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ สโมหเตสุ, สมูหตา วาทปถาปิ สพฺพ”ติฯ

อุปสีวมาณวปุจฺฉา ฉฏฺฐี นิฏฺฐิตาฯ

๗. นนฺทมาณวปุจฺฉา

๑๐๘๓. “สนฺติ โลเก มุนโย, (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ชนา วทนฺติ ตยิทํ กถํสุ;
ญาณูปปนฺนํ โน มุนึ [มุนิ โน (สฺยา. ก.)] วทนฺติ, อุทาหุ เว ชีวิเตนูปปนฺนํ”ฯ

๑๐๘๔. “น ทิฏฺฐิยา น สุติยา น ญาเณน, (น สีลพฺพเตน) [( ) นตฺถิ สี.-ปี โปตฺถเกสุ]
มุนีธ นนฺท กุสลา วทนฺติ;
วิเสนิกตฺวา อนีฆา นิราสา, จรนฺติ เย เต มุนโยติ พฺรูมิ”ฯ

๑๐๘๕. “เย เกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส, (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ทิฏฺฐสฺสุเตนาปิ [ทิเฏฺฐน สุเตนาปิ (สี.), ทิเฏฺฐ สุเตนาปิ (สฺยา. ปี. ก.)] วทนฺติ สุทฺธึ;
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ, อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ;
กจฺจิสฺสุ เต ภควา ตตฺถ ยตา จรนฺตา, อตารุ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส;
ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ”ฯ

๑๐๘๖. “เย เกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส, (นนฺทาติ ภควา)
ทิฏฺฐสฺสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ;
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ, อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ;
กิญฺจาปิ เต ตตฺถ ยตา จรนฺติ, นาริํสุ ชาติชรนฺติ พฺรูมิ”ฯ

๑๐๘๗. “เย เกจิเม สมณพฺราหฺมณาเส, (อิจฺจายสฺมา นนฺโท)
ทิฏฺฐสฺสุเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ;
สีลพฺพเตนาปิ วทนฺติ สุทฺธึ, อเนกรูเปน วทนฺติ สุทฺธึ;
เต เจ มุนิ [สเจ มุนิ (สี.)] พฺรูสิ อโนฆติณฺเณ, อถ โก จรหิ เทวมนุสฺสโลเก;
อตาริ ชาติญฺจ ชรญฺจ มาริส, ปุจฺฉามิ ตํ ภควา พฺรูหิ เม ตํ”ฯ

๑๐๘๘. “นาหํ สเพฺพ สมณพฺราหฺมณาเส, (นนฺทาติ ภควา)
ชาติชราย นิวุตาติ พฺรูมิ;
เย สีธ ทิฏฺฐํว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ;
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ, ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวาเส;
เต เว นรา โอฆติณฺณาติ พฺรูมิ”ฯ

๑๐๘๙ ‘‘เอตาภินนฺทามิ วโจ มเหสิโน, สุกิตฺติตํ โคตมนูปธีกํ;
เย สีธ ทิฏฺฐํ ว สุตํ มุตํ วา, สีลพฺพตํ วาปิ ปหาย สพฺพํ;
อเนกรูปมฺปิ ปหาย สพฺพํ, ตณฺหํ ปริญฺญาย อนาสวาเส;
อหมฺปิ เต โอฆติณฺณาติ พฺรูมี’’ติฯ

นนฺทมาณวปุจฺฉา สตฺตมา นิฏฺฐิตาฯ

๘. เหมกมาณวปุจฺฉา

๑๐๙๐ ‘‘เย เม ปุพฺเพ วิยากํสุ, (อิจฺจายสฺมา เหมโก)
หุรํ โคตมสาสนา;
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ, สพฺพํ ตํ อิติหีติหํ;
สพฺพํ ตํ ตกฺกวฑฺฒนํ, นาหํ ตตฺถ อภิรมึฯ

๑๐๙๑ ‘‘ตฺวญฺจ เม ธมฺมมกฺขาหิ, ตณฺหานิคฺฆาตนํ มุนิ;
ยํ วิทิตฺวา สโต จรํ, ตเร โลเก วิสตฺติกํ’’ฯ

๑๐๙๒ ‘‘อิธ ทิฏฺฐสุตมุตวิญฺญาเตสุ, ปิยรูเปสุ เหมก;
ฉนฺทราควิโนทนํ, นิพฺพานปทมจฺจุตํฯ

๑๐๙๓ ‘‘เอตทญฺญาย เย สตา, ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา;
อุปสนฺตา จ เต สทา, ติณฺณา โลเก วิสตฺติก’’นฺติฯ

เหมกมาณวปุจฺฉา อฏฺฐมา นิฏฺฐิตาฯ

๙. โตเทยฺยมาณวปุจฺฉา

๑๐๙๔ ‘‘ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (อิจฺจายสฺมา โตเทยฺโย)
ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ;
กถํกถา จ โย ติณฺโณ, วิโมกฺโข ตสฺส กีทิโส’’ฯ

๑๐๙๕ ‘‘ยสฺมึ กามา น วสนฺติ, (โตเทยฺยาติ ภควา)
ตณฺหา ยสฺส น วิชฺชติ;
กถํกถา จ โย ติณฺโณ, วิโมกฺโข ตสฺส นาปโร’’ฯ

๑๐๙๖ ‘‘นิราสโส โส อุท อาสสาโน, ปญฺญาณวา โส อุท ปญฺญกปฺปี;
มุนึ อหํ สกฺก ยถา วิชญฺญํ, ตํ เม วิยาจิกฺข สมนฺตจกฺขุ’’ฯ

๑๐๙๗ ‘‘นิราสโส โส น จ อาสสาโน, ปญฺญาณวา โส น จ ปญฺญกปฺปี;
เอวมฺปิ โตเทยฺย มุนึ วิชาน, อกิญฺจนํ กามภเว อสตฺต’’นฺติฯ

โตเทยฺยมาณวปุจฺฉา นวมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๐. กปฺปมาณวปุจฺฉา

๑๐๙๘ ‘‘มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ, (อิจฺจายสฺมา กปฺโป)

โอเฆ ชาเต มหพฺภเย;
ชรามจฺจุปเรตานํ, ทีปํ ปพฺรูหิ มาริส;
ตฺวญฺจ เม ทีปมกฺขาหิ, ยถายิทํ นาปรํ สิยา’’ฯ

๑๐๙๙. ‘‘มชฺเฌ สรสฺมึ ติฏฺฐตํ, (กปฺปาติ ภควา)
โอเฆ ชาเต มหพฺภเย;
ชรามจฺจุปเรตานํ, ทีปํ ปพฺรูมิ กปฺป เตฯ

๑๑๐๐. ‘‘อกิญฺจนํ อนาทานํ, เอตํ ทีปํ อนาปรํ;
นิพฺพานํ อิติ [นิพฺพานมีติ (สี.)] นํ พฺรูมิ, ชรามจฺจุปริกฺขยํฯ

๑๑๐๑. ‘‘เอตทญฺญาย เย สตา, ทิฏฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา;
น เต มารวสานุคา, น เต มารสฺส ปทฺธคู’’ติ [ปฏฺฐคูติ (สฺยา. ก.)]ฯ

กปฺปมาณวปุจฺฉา ทสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๑. ชตุกณฺณิมาณวปุจฺฉา

๑๑๐๒. ‘‘สุตฺวานหํ วีรมกามกามึ, (อิจฺจายสฺมา ชตุกณฺณิ)
โอฆาติคํ ปุฏฺฐุมกามมาคมํ;
สนฺติปทํ พฺรูหิ สหชเนตฺต, ยถาตจฺฉํ ภควา พฺรูหิ เม ตํฯ

๑๑๐๓. ‘‘ภควา หิ กาเม อภิภุยฺย อิริยติ, อาทิโจฺจว ปถวึ เตชี เตชสา;
ปริตฺตปญฺญสฺส เม ภูริปญฺญ, อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ;
ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ’’ฯ

๑๑๐๔. ‘‘กาเมสุ วินย เคธํ, (ชตุกณฺณีติ ภควา) เนกฺขมฺมํ ทฏฺฐุ เขมโต;
อุคฺคหีตํ นิรตฺตํ วา, มา เต วิชฺชิตฺถ กิญฺจนํฯ

๑๑๐๕. ‘‘ยํ ปุพฺเพ ตํ วิโสเสหิ, ปจฺฉา เต มาหุ กิญฺจนํ;
มเชฺฌ เจ โน คเหสฺสสิ, อุปสนฺโต จริสฺสสิฯ

๑๑๐๖. ‘‘สพฺพโส นามรูปสฺมึ, วีตเคธสฺส พฺราหฺมณ;
อาสวาสฺส น วิชฺชนฺติ, เยหิ มจฺจุวสํ วเช’’ติฯ

ชตุกณฺณิมาณวปุจฺฉา เอกาทสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๒. ภทฺราวุธมาณวปุจฺฉา

๑๑๐๗. ‘‘โอกญฺชหํ ตณฺหจฺฉิทํ อเนชํ, (อิจฺจายสฺมา ภทฺราวุโธ)
นนฺทิญฺชหํ โอฆติณฺณํ วิมุตฺตํ;
กปฺปญฺชหํ อภิยาเจ สุเมธํ, สุตฺวาน นาคสฺส อปนมิสฺสนฺติ อิโตฯ

๑๑๐๘. ‘‘นานาชนา ชนปเทหิ สงฺคตา, ตว วีร วากฺยํ อภิกงฺขมานา;
เตสํ ตุวํ สาธุ วิยากโรหิ, ตถา หิ เต วิทิโต เอส ธโมฺม’’ฯ

๑๑๐๙. “อาทานตณฺหํ วินเยถ สพฺพํ, (ภทฺราวุธาติ ภควา)
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจาปิ มเชฺฌ;
ยํ ยญฺหิ โลกสฺมิมุปาทิยนฺติ, เตเนว มาโร อเนฺวติ ชนฺตุํฯ

๑๑๑๐. “ตสฺมา ปชานํ น อุปาทิเยถ, ภิกฺขุ สโต กิญฺจนํ สพฺพโลเก;
อาทานสเตฺต อิติ เปกฺขมาโน, ปชํ อิมํ มจฺจุเธเยฺย วิสตฺต’’นฺติฯ

ภทฺราวุธมาณวปุจฺฉา ทฺวาทสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๓. อุทยมาณวปุจฺฉา

๑๑๑๑. “ฌายึ วิรชมาสีนํ, (อิจฺจายสฺมา อุทโย) กตกิจฺจํ อนาสวํ;
ปารคุํ สพฺพธมฺมานํ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํ;
อญฺญาวิโมกฺขํ ปพฺรูหิ, อวิชฺชาย ปเภทนํ’’ฯ

๑๑๑๒. “ปหานํ กามจฺฉนฺทานํ, (อุทยาติ ภควา) โทมนสฺสาน จูภยํ;
ถินสฺส จ ปนูทนํ, กุกฺกุจฺจานํ นิวารณํฯ

๑๑๑๓. “อุเปกฺขาสติสํสุทฺธํ, ธมฺมตกฺกปุเรชวํ;
อญฺญาวิโมกฺขํ ปพฺรูมิ, อวิชฺชาย ปเภทนํ’’ฯ

๑๑๑๔. “กึสุ สํโยชโน โลโก, กึสุ ตสฺส วิจารณํ;
กิสฺสสฺส วิปฺปหาเนน, นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ’’ฯ

๑๑๑๕. “นนฺทิสํโยชโน โลโก, วิตกฺกสฺส วิจารณํ;
ตณฺหาย วิปฺปหาเนน, นิพฺพานํ อิติ วุจฺจติ’’ฯ

๑๑๑๖. “กถํ สตสฺส จรโต, วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌติ;
ภควนฺตํ ปุฏฺฐุมาคมฺม, ตํ สุโณม วโจ ตว’’ฯ

๑๑๑๗. “อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, เวทนํ นาภินนฺทโต;
เอวํ สตสฺส จรโต, วิญฺญาณํ อุปรุชฺฌตี’’ติฯ

อุทยมาณวปุจฺฉา เตรสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๔. โปสาลมาณวปุจฺฉา

๑๑๑๘. “โย อตีตํ อาทิสติ, (อิจฺจายสฺมา โปสาโล) อเนโช ฉินฺนสํสโย;
ปารคุํ สพฺพธมฺมานํ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํฯ

๑๑๑๙. “วิภูตรูปสญฺญิสฺส , สพฺพกายปฺปหายิโน;
อชฺฌตฺตญฺจ พหิทฺธา จ, นตฺถิ กิญฺจีติ ปสฺสโต;
ญาณํ สกฺกานุปุจฺฉามิ, กถํ เนเยฺย ตถาวิโธ’’ฯ

๑๑๒๐. “วิญฺญาณฏฺฐิติโย สพฺพา, (โปสาลาติ ภควา) อภิชานํ ตถาคโต;
ติฏฺฐนฺตเมนํ ชานาติ, วิมุตฺตํ ตปฺปรายณํฯ

๑๑๒๑ “อากิญฺจญฺญสมฺภวํ ญตฺวา, นนฺที สํโยชนํ อิติ;
เอวเมตํ อภิญฺญาย, ตโต ตตฺถ วิปสฺสติ;
เอตํ [เอวํ (สฺยา. ก.)] ญาณํ ตถํ ตสฺส, พฺราหฺมณสฺส วุสีมโต”ติฯ

โปสาลมาณวปุจฺฉา จุทฺทสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๕. โมฆราชมาณวปุจฺฉา

๑๑๒๒ “ทฺวาหํ สกฺกํ อปุจฺฉิสฺสํ, (อิจฺจายสฺมา โมฆราชา)
น เม พฺยากาสิ จกฺขุมา;
ยาวตติยญฺจ เทวีสิ, พฺยากโรตีติ เม สุตํฯ

๑๑๒๓ “อยํ โลโก ปโร โลโก, พฺรหฺมโลโก สเทวโก;
ทิฏฺฐึ เต นาภิชานาติ, โคตมสฺส ยสสฺสิโนฯ

๑๑๒๔ “เอวํ อภิกฺกนฺตทสฺสาวึ, อตฺถิ ปเญฺหน อาคมํ;
กถํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ, มจฺจุราชา น ปสฺสติ”ฯ

๑๑๒๕ “สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ, โมฆราช สทา สโต;
อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจ, เอวํ มจฺจุตโร สิยา;
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ, มจฺจุราชา น ปสฺสตี”ติฯ

โมฆราชมาณวปุจฺฉา ปนฺนรสมา นิฏฺฐิตาฯ

๑๖. ปิงฺคิยมาณวปุจฺฉา

๑๑๒๖ “ชิณฺโณหมสฺมิ อพโล วีตวณฺโณ, (อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย)
เนตฺตา น สุทฺธา สวนํ น ผาสุ;
มาหํ นสฺสํ โมมุโห อนฺตราว
อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ;
ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ”ฯ

๑๑๒๗ “ทิสฺวาน รูเปสุ วิหญฺญมาเน, (ปิงฺคิยาติ ภควา)
รุปฺปนฺติ รูเปสุ ชนา ปมตฺตา;
ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต,
ชหสฺสุ รูปํ อปุนพฺภวาย”ฯ

๑๑๒๘ “ทิสา จตสฺโส วิทิสา จตสฺโส, อุทฺธํ อโธ ทส ทิสา อิมาโย;
น ตุยฺหํ อทิฏฺฐํ อสฺสุตํ อมุตํ [อสฺสุตํ อมุตํ วา (สี.), อสฺสุตามุตํ วา (สฺยา.), อสฺสุตํ’มุตํ วา (ปี.)], อโถ อวิญฺญาตํ กิญฺจนมตฺถิ [กิญฺจิ มตฺถิ (สฺยา.), กิญฺจิ นตฺถิ (ปี.), กิญฺจิ นมตฺถิ (ก.)] โลเก;
อาจิกฺข ธมฺมํ ยมหํ วิชญฺญํ, ชาติชราย อิธ วิปฺปหานํ”ฯ

๑๑๒๙ “ตณฺหาธิปนฺเน มนุเช เปกฺขมาโน, (ปิงฺคิยาติ ภควา)
สนฺตาปชาเต ชรสา ปเรเต;

ตสฺมา ตุวํ ปิงฺคิย อปฺปมตฺโต, ชหสฺสุ ตณฺหํ อปุนพฺภวายา''ติฯ

ปิงฺคิยมาณวปุจฺฉา โสฬสมา นิฏฺฐิตาฯ

ปารายนตฺถุติคาถา

อิทมโวจ ภควา มคเธสุ วิหรนฺโต ปาสาณเก เจติเย, ปริจารกโสฬสานํ [ปริจารกโสฬสนฺนํ (สฺยา. ก.)] พฺราหฺมณานํ อชฺฌิฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ ปญฺหํ [ปเญฺห (สี. ปี.)] พฺยากาสิฯ เอกเมกสฺส เจปิ ปญฺหสฺส อตฺถมญฺญาย ธมฺมมญฺญาย ธมฺมานุธมฺมํ ปฏิปชฺเชยฺย, คเจฺฉยฺเยว ชรามรณสฺส ปารํฯ ปารงฺคมนียา อิเม ธมฺมาติ, ตสฺมา อิมสฺส ธมฺมปริยายสฺส ปารายนเนฺตว [ปารายณํเตฺวว (สี. อฏฺฐ.)] อธิวจนํฯ

๑๑๓๖. อชิโต ติสฺสเมตฺเตยฺโย, ปุณฺณโก อถ เมตฺตคู;
โธตโก อุปสีโว จ, นโนฺท จ อถ เหมโกฯ

๑๑๓๗. โตเทยฺย-กปฺปา ทุภโย, ชตุกณฺณี จ ปณฺฑิโต;
ภทฺราวุโธ อุทโย จ, โปสาโล จาปิ พฺราหฺมโณ;
โมฆราชา จ เมธาวี, ปิงฺคิโย จ มหาอิสิฯ

๑๑๓๘. เอเต พุทฺธํ อุปาคจฺฉุํ, สมฺปนฺนจรณํ อิสึ;
ปุจฺฉนฺตา นิปุเณ ปเญฺห, พุทฺธเสฏฺฐํ อุปาคมุํฯ

๑๑๓๙. เตสํ พุโทฺธ ปพฺยากาสิ, ปเญฺห ปุฏฺโฐ ยถาตถํ;
ปญฺหานํ เวยฺยากรเณน, โตเสสิ พฺราหฺมเณ มุนิฯ

๑๑๔๐. เต โตสิตา จกฺขุมตา, พุเทฺธนาทิจฺจพนฺธุนา;
พฺรหฺมจริยมจรึสุ, วรปญฺญสฺส สนฺติเกฯ

๑๑๔๑. เอกเมกสฺส ปญฺหสฺส, ยถา พุเทฺธน เทสิตํ;
ตถา โย ปฏิปชฺเชยฺย, คเจฺฉ ปารํ อปารโตฯ

๑๑๔๒. อปารา ปารํ คเจฺฉยฺย, ภาเวโนฺต มคฺคมุตฺตมํ;
มโคฺค โส ปารํ คมนาย, ตสฺมา ปารายนํ อิติฯ

ปารายนานุคีติคาถา

๑๑๔๓. ''ปารายนมนุคายิสฺสํ, (อิจฺจายสฺมา ปิงฺคิโย)
ยถาทฺทกฺขิ ตถากฺขาสิ, วิมโล ภูริเมธโส;
นิกฺกาโม นิพฺพโน [นิพฺพุโต (สฺยา.)] นาโค, กิสฺส เหตุ มุสา ภเณฯ

๑๑๔๔. ''ปหีนมลโมหสฺส , มานมกฺขปฺปหายิโน;
หนฺทาหํ กิตฺตยิสฺสามิ, คิรํ วณฺณูปสญฺหิตํฯ

๑๑๔๕. ''ตโมนุโท พุโทฺธ สมนฺตจกฺขุ, โลกนฺตคู สพฺพภวาติวโตฺต;
อนาสโว สพฺพทุกฺขปหีโน, สจฺจวฺหโย พฺรเหฺม อุปาสิโต เมฯ

๑๑๔๐. “ทฺวิโช ยถา กุพฺพนกํ ปหาย, พหุปฺผลํ กานนมาวเสยฺย;
เอวํ ปหํ อปฺปทสฺเส ปหาย, มโหทธึ หํโสริว อชฺฌปฺปตฺโต ฯ

๑๑๔๑. “เยเม ปุเพฺพ วิยากํสุ, หุรํ โคตมสาสนา;
อิจฺจาสิ อิติ ภวิสฺสติ;
สพฺพํ ตํ อิติหิติหํ, สพฺพํ ตํ ตกฺกวฑฺฒนํฯ

๑๑๔๒. “เอโก ตมนุทาสิโน, ชุติมา โส ปภงฺกโร;
โคตโม ภูริปญฺญาโณ, โคตโม ภูริเมธโสฯ

๑๑๔๓. “โย เม ธมฺมมเทเสสิ, สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ;
ตณฺหกฺขยมนีติกํ , ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ”ฯ

๑๑๔๔. “กึนุ ตมฺหา วิปฺปวสสิ, มุหุตฺตมปิ ปิงฺคิย;
โคตมา ภูริปญฺญาณา, โคตมา ภูริเมธสาฯ

๑๑๔๕. “โย เต ธมฺมมเทเสสิ, สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ;
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ”ฯ

๑๑๔๖. “นาหํ ตมฺหา วิปฺปวสามิ, มุหุตฺตมปิ พฺราหฺมณ;
โคตมา ภูริปญฺญาณา, โคตมา ภูริเมธสาฯ

๑๑๔๗. “โย เม ธมฺมมเทเสสิ, สนฺทิฏฺฐิกมกาลิกํ;
ตณฺหกฺขยมนีติกํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิฯ

๑๑๔๘. “ปสฺสามิ นํ มนสา จกฺขุนาว, รตฺตินฺทิวํ พฺราหฺมณ อปฺปมตฺโต;
นมสฺสมาโน วิวเสมิ รตฺตึ, เตเนว มญฺญามิ อวิปฺปวาสํฯ

๑๑๔๙. “สทฺธา จ ปีติ จ มโน สติ จ, นาเปนฺติ เม โคตมสาสนมฺหา;
ยํ ยํ ทิสํ วชติ ภูริปญฺโญ, ส เตน เตเนว นโตหมสฺมิฯ

๑๑๕๐. “ชิณฺณสฺส เม ทุพฺพลถามกสฺส, เตเนว กาโย น ปเลติ ตตฺถ;
สํกปฺปยนฺตาย [สํกปฺปยตฺตาย (สี.)] วชามิ นิจฺจํ, มโน หิ เม พฺราหฺมณ เตน ยุตฺโตฯ

๑๑๕๑. “ปงฺเก สยาโน ปริผนฺทมาโน, ทีปา ทีปํ อุปปฺลวึ [อุปลฺลวึ (สฺยา. นิทฺเทส)];
อถทฺทสาสึ สมฺพุทฺธํ, โอฆติณฺณมนาสวํ”ฯ

๑๑๕๒. “ยถา อหู วกฺกลิ มุตฺตสทฺโธ, ภทฺราวุโธ อาฬวิ โคตโม จ;
เอวเมว ตฺวมฺปิ ปมุญฺจสฺสุ สทฺธํ,
คมิสฺสสิ ตฺวํ ปิงฺคิย มจฺจุเธยฺยสฺส ปารํ” [มจฺจุเธยฺยปารํ (สี.)]ฯ

๑๑๕๓. “เอส ภิโยฺย ปสีทามิ, สุตฺวาน มุนิโน วโจ;
วิวฏฺฏจฺฉโท สมฺพุทฺโธ, อขิโล ปฏิภานวาฯ

๑๑๕๔. “อธิเทเว อภิญฺญาย, สพฺพํ เวทิ วโรวรํ [ปโร วรํ (สี. สฺยา.), ปโร ปรํ (นิทฺเทส)];
ปญฺหานนฺตกโร สตฺถา, กงฺขีนํ ปฏิชานตํฯ

๑๑๕๕. สีหํ อสงฺกุปฺปํ, ยสฺส นตฺถิ อุปมา กฺวจิ;
อทฺธา คมิสฺสามิ น เมตฺถ กงฺขา, เอวํ มํ ธาเรหิ อธิมุตฺตจิตฺต’’นฺติฯ

ปารายนวคฺโค ปญฺจโม นิฏฺฐิโตฯ

สุตฺตุทฺทานํ –

๑. อุรโค [อิมา อุทฺทานคาถาโย สี. ปี. โปตฺถเกสุ น สนฺติ] ธนิโยปิ จ, ขคฺควิสาโณ กสิ จ;
จุนฺโท ภโว ปุนเทว, วสโล จ กรณียญฺจ;
เหมวโต อถ ยกฺข, วิชยสุตฺตํ มุนิสุตฺตวรนฺติฯ

๒. ปฐมกฏฺฐวโร วรวคฺค, ทฺวาทสสุตฺตธโร สุวิภตฺโต;
เทสิโต จกฺขุมตา วิมเลน, สุยฺยติ วคฺควโร อุรโคติฯ

๓. รตนามคนฺธ หิริมงฺคลนาโม, สุจิโลมกปิโล จ พฺราหฺมณธมฺโม;
นาวา [นาถ (ก.)] กึสีลอุฏฺฐหโน จ, ราหุโล จ ปุนปิ วงฺคีโสฯ

๔. สมฺมาปริพฺพาชนีโยปิ เจตฺถ, ธมฺมิกสุตฺตวโร สุวิภตฺโต;
จุทฺทสสุตฺตธโร ทุติยมฺหิ, จูฬกวคฺควโรติ ตมาหุฯ

๕. ปพฺพชฺชปธานสุภาสิตนาโม, ปูรฬาโส ปุนเทว มาโฆ จ;
สภิยํ เกณิยเมว สลฺลนาโม, วาเสฏฺฐวโร กาลิโกปิ จฯ

๖. นาลกสุตฺตวโร สุวิภตฺโต, ตํ อนุปสฺสี ตถา ปุนเทว;
ทฺวาทสสุตฺตธโร ตติยมฺหิ, สุยฺยติ วคฺควโร มหานาโมฯ

๗. กามคุหฏฺฐกทุฏฺฐกนามา , สุทฺธวโร ปรมฏฺฐกนาโม;
ชรา เมตฺติยวโร สุวิภตฺโต, ปสูรมาคณฺฑิยา ปุราเภโทฯ

๘. กลหวิวาโท อุโภ วิยูหา จ, ตุวฏกอตฺตทณฺฑสาริปุตฺตา;
โสฬสสุตฺตธโร จตุตฺถมฺหิ, อฏฺฐกวคฺควโรติ ตมาหุฯ

๙. มคเธ ชนปเท รมณีเย, เทสวเร กตปุญฺญนิเวเส;
ปาสาณกเจติยวเร สุวิภตฺต, วสิ ภควา คณเสฏฺโฐฯ

๑๐. อุภยวาสมาคติยมฺหิ [อุภยํ วา ปุณฺณสมาคตํ ยมฺหิ (สฺยา.)], ทฺวาทสโยชนิยา ปริสาย;
โสฬสพฺราหฺมณานํ กิร ปุฏฺโฐ, ปุจฺฉาย โสฬสปญฺหกมฺมิยา;
นิปฺปกาสยิ ธมฺมมทาสิฯ

๑๑. อตฺถปกาสกพฺยญฺชนปุณฺณํ, ธมฺมมเทเสสิ ปรเขมชนิยํ [วรํ ขมนียํ (ก.)];
โลกหิตาย ชิโน ทฺวิปทคฺค, สุตฺตวรํ พหุธมฺมวิจิตฺรํ;
สพฺพกิเลสปโมจนเหตุํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทคฺคฯ

๑๒.

พฺยญฺชนมตฺถปทํ สมยุตฺตํ [พฺยญฺชนมตฺถปทสมยุตฺตํ (สฺยา.)], อกฺขรสญฺญิตโอปมฺ
คาฬฺหํ;
โลกวิจารณญาณปภคฺคํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๓. ราคมเล อมลํ วิมลคฺคํ, โทสมเล อมลํ วิมลคฺคํ;
โมหมเล อมลํ วิมลคฺคํ, โลกวิจารณญาณปภคฺคํ;
เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๔. เกฺลสมเล อมลํ วิมลคฺคํ, ทุจฺจริตมเล อมลํ วิมลคฺคํ;
โลกวิจารณญาณปภคฺคํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๕. อาสวพนฺธนโยคากิเลสํ, นีวรณานิ จ ตีณิ มลานิ;
ตสฺส กิเลสปโมจนเหตุํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๖. นิมฺมลสพฺพกิเลสปนูทํ, ราควิราคมเนชมโสกํ;
สนฺตปณีตสุทุทฺทสธมฺมํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๗. ราคญฺจ โทสกมภญฺชิตสนฺตํ [โทสญฺจ ภญฺชิตสนฺตํ (สฺยา.)], โยนิจตุคฺคติปญฺจวิญฺ
ญาณํ;
ตณฺหารตจฺฉทนตาณลตาปโมกฺขํ [ตณฺหาตลรตเจฺฉทนตาณปโมกฺขํ (สฺยา.)], เท
สยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๘. คมฺภีรทุทฺทสสณฺหนิปุณํ, ปณฺฑิตเวทนิยํ นิปุณตฺถํ;
โลกวิจารณญาณปภคฺคํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๑๙. นวงฺคกุสุมมาลคีเวยฺยํ, อินฺทฺริยฌานวิโมกฺขวิภตฺตํ;
อฏฺฐงฺคมคฺคธรํ วรยานํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๒๐. โสมุปมํ วิมลํ ปริสุทฺธํ, อณฺณวมูปมรตนสุจิตฺตํ;
ปุปฺผสมํ รวิมูปมเตชํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคฯ

๒๑. เขมสิวํ สุขสีตลสนฺตํ, มจฺจุตตาณปรํ ปรมตฺถํ;
ตสฺส สุนิพฺพุตทสฺสนเหตุํ, เทสยิ สุตฺตวรํ ทฺวิปทโคฺคติฯ

สุตฺตนิปาตปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ